

ROBERT KARDACH
dr MAŁGORZATA URBANOWSKA-CHYŁA

Przewodnik Genealoga

BYDGOSZCZ 2024
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W BYDGOSZCZY

Spis treści

Od autorów	3
Jak rozpocząć? Domowe archiwum	5
Porządkowanie domowego archiwum.....	8
Zabezpieczenie (konserwacja).....	9
Archiwum Państwowe w Bydgoszczy – zakres terytorialny.....	11
Ustalenie przynależności miejscowości do poszczególnych urzędów stanu cywilnego, parafii i gmin wyznaniowych	14
Jeżeli nie możesz odnaleźć miejscowości.....	17
Dawne pismo.....	18
„Szukaj” i „Genealogia”	18
Akta Urzędów Stanu Cywilnego w Archiwum	21
Urząd Stanu Cywilnego.....	34
Akta metrykalne parafii i gmin wyznaniowych	35
Akty metrykalne ze wschodu	44
Ewidencja ludności	45
Obywatelstwo	55
Akta wojskowe	56
Koperty dowodowe	59
Grupy zawodowe.....	63
Akta więzienne	80
Akta osobowo-płacowe.....	80
Pruska Komisja Generalna dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy	81
Wykazy podatników i urzędy katastralne	88
Akta sądowe	89
Rejestry handlowe, żeglugowe, stowarzyszeń i spółdzielni Sądu Powiatowego w Bydgoszczy	99
Państwowy Bank Rolny Oddział w Grudziądzu	100
II wojna światowa, kombatanci.....	103
Repatrianci	115

Archiwa rodzinno-majątkowe i kolekcje	116
Czytelnia i odpłatne poszukiwania	118

Od autorów

Genealogia – [gr. „rodowód”] – jedna z nauk pomocniczych historii, zajmująca się badaniem więzi rodzinnych między ludźmi na bazie zachodzącego między nimi pokrewieństwa i powinowactwa. W obiegowej opinii, genealogia to „szukanie informacji o przodkach, najdalej jak się da...”.

W ciągu kilkudziesięciu lat zainteresowanie genealogią wzrosło tak bardzo, iż stało się niemal powszechne. Wiedza o przodkach, znajomość historii i opowieści rodzinnych to często powód do dumy podczas spotkań z rodziną i przyjaciółmi. Wiedza ta sprawia, że odnajdujemy się i bardziej identyfikujemy nie tylko z osobami z rodziny ale i z miejscem, w którym dane nam jest żyć. W dynamicznie zmieniającym się świecie, dla wielu osób ma to znaczenie, ponieważ pozwala znaleźć swoje miejsce na ziemi. Przygoda z genealogią często sprawia, iż odnawiamy kontakty z dawno niewidzianymi członkami rodziny. To także okazja do poznania nowych ludzi, dzielących z nami wspólne zainteresowania. Czy zatem warto przeprowadzać poszukiwania genealogiczne? Wszystko wskazuje, że tak. Zatem spróbujmy...

Poszukiwania osób, które są z nami spokrewnione przypomina wyprawę do lasu po grzyby. Niekiedy wyprawa w określone rejony przynosi zaskakujące efekty, czasem jednak kończy się mizernym wynikiem. Zbieracz grzybów zazwyczaj nie rezygnuje z poszukiwań. Podejmie kolejną próbę, w innym czasie lub w innym miejscu. Nie zrażamy się zatem niepowodzeniami. Genealogia wymaga dociekliwości, systematyczności i cierpliwości. Dzięki tym cechom, często udaje się zdobyć informacje, z pozoru niemożliwe do uzyskania. Satysfakcja jest wtedy gwarantowana. Część osób napotykających przeszkody, rezygnuje już na wstępie. Pozostali, przeprowadzają poszukiwania z coraz większą pasją (ostrzegamy: genealogia uzależnia!).

Intencją autorów jest zaproponowanie metod poszukiwań oraz planu przeprowadzenia badań. Opracowanie nie jest typowym poradnikiem, obejmującym całość zagadnień związanych z genealogią. Głównym celem opracowania jest wskazanie materiałów archiwalnych posiadanych przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, przydatnych w poszukiwaniach genealogicznych. Z tego też względu poradnik dotyczy głównie osób, które zamieszkiwały bądź zamieszkują na terenie działania naszego Archiwum. Być może badaczom uda się osiągnąć maksimum efektów przy minimum wysiłku. Na to liczą autorzy.

Oprócz informacji o posiadanych zbiorach, w naszym opracowaniu wskażemy, jaka dokumentacja nie jest u nas dostępna. Niestety, oczekiwania badaczy nie zawsze mogą być spełnione. Poradnik zawiera wskazówki o instytucjach, w których można przeprowadzić dalsze badania. Dla osób pragnących poszerzyć swoją ogólną wiedzę genealogiczną podajemy linki do szczegółowych opracowań dotyczących poszczególnych zagadnień. Internet to dynamicznie zmieniające się źródło informacji. Na miejscu stron internetowych, które przestają być aktywne, powstają nowe. Zaznaczamy, że podane przez autorów linki uwzględniają stan na czerwiec 2024 r. Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje oczywiście tematu źródeł genealogicznych dostępnych w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy. Wymienia jedynie te najistotniejsze. Życzymy udanych łowów!

Jak rozpocząć? Domowe archiwum

Poszukiwania w archiwach rozpoczynamy od tworzenia własnego „archiwum”. Każdy człowiek gromadzi świadectwa własnej przeszłości: dokumenty, zdjęcia, pamiątki. Zapewne wiele osób przechowuje także pamiątki po przodkach. Czas który upływa, zaciera pamięć o osobach, zdarzeniach, miejscach. Dlatego ważne jest, aby zabezpieczyć i ocalić od zapomnienia ślady historii naszej rodziny. Tworzymy swoisty bilet, który umożliwi kolejnym pokoleniom podróż w przeszłość. Dokumentacja przechowywana w archiwach, bibliotekach czy muzeach, poddawana jest procesom inwentaryzacji, konserwacji i digitalizacji. Będące pod naszą opieką domowe zbiory, często niedoceniane, nie zawsze mają tak komfortowe warunki. Czas to zmienić! Poniżej przedstawiamy proponowany przez nas plan tworzenia domowego archiwum:

➤ Poszukiwania materiałów do archiwum rodzinnego rozpocznij od przejrzenia: szafek, szuflad, wnęk (nie zapominajmy także o strychach, piwnicach i garażach). Być może odkryjemy miejsca już trochę zapomniane. Poszukujemy rodzinnych dokumentów tj.: dowody osobiste, paszporty, książeczki wojskowe, fotografie, metryki urodzeń, ślubów, zgonów, pamiątki pierwszej komunii, świadectwa szkolne i zawodowe, dyplomy, wycinki z gazet, listy, pocztówki, pamiątniki, medale, itp. Często odszukane dokumenty będą unikatami, niedostępnymi w urzędach i archiwach. Na tym etapie badań nie przeprowadzamy selekcji dokumentów (w toku późniejszych badań genealogicznych może okazać się, że dokument, który uznaliśmy za bezwartościowy jest dla nas cenny);

➤ Porozmawiaj z domownikami. Być może będą oni w stanie udzielić bliższych informacji na temat posiadanych dokumentów;

➤ Skontaktuj się z innymi członkami rodziny (seniorzy, ciotki, kuzyni, itd.). Tworzenie archiwum rodzinnego to doskonały pretekst i okazja do odnowienia kontaktów także i z tymi „trochę już zapomnianymi” członkami rodziny (tradycja wieloosobowych, rodzinnych spotkań towarzyskich niestety zanika). Świat się zmienia, ludzie odchodzą. Po latach, opowieści o świecie, którego już nie ma, mogą być jednym z najcenniejszych materiałów w Twoim archiwum domowym, wywołujących wspomnienia i dostarczających wielu wzruszeń. Poproś o wgląd do dokumentów, zdjęć i pamiątek posiadanych przez rozmówców. Być może uzyskasz zgodę na sporządzenie ich kopii cyfrowych (można

zapropionować wymianę w zamian za zdjęcia własnych, posiadanych materiałów). Jeśli w Twoim archiwum domowym znajdują się dokumenty, o których można uzyskać bliższe informacje, poproś o pomoc. Możliwe, iż rozmówca udzieli nam nowych, ciekawych informacji. Pamiętaj jednak, iż pamięć ludzka, po upływie większej ilości czasu, jest zawodna – rozmówcom mogą mylić się osoby, daty, zdarzenia. Niewygodne fakty mogą być przemilczane lub przedstawione w „nieco zniekształconym”, korzystniejszym świetle. Warto zatem szukać potwierdzenia wśród innych źródeł, np. pisanych. Nie zaszkodzi także weryfikacja opowieści przez innych świadków zdarzeń. Jeśli uzyskasz zgodę rozmówców, spisz wspomnienia, jeszcze lepiej gdybyś relacje te nagrał. Apel o tworzenie dokumentacji dotyczącej seniorów (pisemne relacje, zdjęcia, wywiady, filmy) to uwaga skierowana zwłaszcza do młodego pokolenia. Zapewne, po upływie kilkudziesięciu lat, dzisiejsi nastolatki, podczas przeglądania zbiorów z sentymentem wspomną swoich przodków. Szczególnie cenne są filmy. Przypomnimy sobie wówczas, zapomniane, a może jednak wywołujące wzruszenie szczegóły osób nam bliskich (głos, „mowa ciała”, mimika twarzy). Po latach, wiele osób żałuje, iż nie utrzymało wspomnień seniorów;

➤ Pamiętaj, że poszukiwania w archiwach, bibliotekach i innych instytucjach można przeprowadzić na każdym etapie badań. Dodatkowo trwa w nich nieustający proces digitalizacji i indeksacji zbiorów. Dostępne w Internecie dane przydatne do poszukiwań genealogicznych, nieustannie się rozrastają. Natomiast pula dostępnych informacji, które można uzyskać od członków rodziny, z biegiem lat nieubłaganie się zmniejsza;

➤ Sprawdź czy ktoś wcześniej nie opracował historii członków rodziny. Oprócz spotkań z rodziną pomocne w tym względzie mogą być poszukiwania w Internecie;

➤ Udać się do biura parafialnego, by w księdze cmentarnej sprawdzono spis; znajdziesz tam informację dotyczącą numeru kwatery na cmentarzu, czasami w księgach podana jest przyczyna zgonu, możesz spróbować dowiedzieć się kto opłaca grób - być może to linia boczna Twojej rodziny;

➤ Odwiedź cmentarze, spisuj informacje z nagrobków rodzinnych, sporządź dokumentację fotograficzną. Pamiętaj, iż dokumentację dotyczącą osób pochowanych, oprócz władz parafialnych, mogą także posiadać zarządcy cmentarzy.

Ogólnopolskie bazy pochowanych:

- <https://grobonet.com/>

- <http://mogily.pl/start>

- <https://www.cmentarnik.net/>

Interesujące są też dwie zagraniczne strony, gdzie można poszukiwać grobów przodków zmarłych za granicą, w tym z polskich cmentarzy:

- <https://www.findagrave.com/>

- <https://billiongraves.com/>

- Jeśli możesz, sporządź opis posiadanych przez siebie dokumentów i pamiątek (np. dyplomów, medali, orderów, itp.). Spisz wszystkie wiadome Ci informacje. Były właściciel pamiątki, zapewne był z nią emocjonalnie związany (dlatego jej nie wyrzucił). Bez historii, pamiątka jest tylko przedmiotem. Jeśli dowiemy się, że odkryty w pudełku na strychu medal (np. za zasługi w II wojnie światowej) należał do dziadka, znając dodatkowo historię związaną z otrzymaniem odznaczenia, medal „ożyje”. Przedmiot przestanie być tylko przedmiotem i stanie się cenną pamiątką także i dla potomka;
- Koniecznie opisz posiadane przez siebie fotografie (zwłaszcza te najstarsze). Zapisz imiona i nazwiska osób, które na nich występują, miejsce, datę i okoliczności wykonania zdjęcia. Jeśli nie jesteś w stanie ustalić tych faktów, porozmawiaj z członkami rodziny. Może okazać się, że fotografia dotyczy Twoich bezpośrednich przodków. Fotografia nieopisana, gdy nie ma już osób mogących o niej udzielić informacji, staje się w praktyce bezwartościowa. Często są przypadki, gdy żaden z żyjących członków rodziny nie potrafi zidentyfikować osoby na zdjęciu. Zaznaczamy, że obecnie, konserwatorzy nie zalecają dokonywania zapisów na odwrocie fotografii tylko na dołączonym do niej opakowaniu;
- Jeśli posiadasz dzieci, pamiętaj że i Ty jesteś przodkiem. Sporządź dokumentację dotyczącą własnej osoby i drugiego rodzica dziecka. Możesz spisać wspomnienia, dokonać wyboru posiadanych dokumentów, które mają zostać przekazane potomkom. Wykonaj dokumentację fotograficzną miejsca i okolicy, w której żyjesz (pomieszczenia domowe, ulica, sklep, szkoła, kościół, miejsce zatrudnienia, itp.). Dla potomków, którym nie będzie dane się z Tobą spotkać, będziesz nie tylko imieniem i nazwiskiem;
- Zdigitalizuj własne archiwum. Kopie przekaz osobom z rodziny. Dzięki temu zwiększysz prawdopodobieństwo przetrwania zebranych przez Ciebie informacji. Zwróć uwagę na okres trwałości nośnika, na którym zapisujesz informację. Uwaga ta dotyczy nie

tylko nośników elektronicznych, ale też np. dokumentacji papierowej (kwestia trwałości papieru, druku laserowego lub atramentowego, itp.).

Więcej uwag na temat jak prowadzić badania genealogiczne znajdziecie Państwo pod następującymi linkami:

- <https://archiwa.gov.pl/szukaj/genealogia/>
- <https://www.aan.gov.pl/art,758,zostanwdomu>
- <https://www.wroclaw.ap.gov.pl/archiwa-rodzinne-miniserial>
- <http://www.koszalin.ap.gov.pl/w-poszukiwaniu-korzeni-przewodnik-genealogiczny/>

Porządkowanie domowego archiwum

Na obecnym etapie posiadamy już wiedzę na temat zgromadzonej we własnym archiwum domowym dokumentacji. Czas na weryfikację zgromadzonych materiałów z opowieściami członków rodziny oraz znajomych. Możemy także pokusić się o wybór metody uporządkowania zbiorów oraz o sporządzenie planu dalszych poszukiwań. Nawet jeśli nasze domowe zbiory są szczupłe, w toku dalszej kwerendy znacznie się rozrosną. Dlatego warto już teraz zacząć gromadzić dokumenty według wybranego układu i porządku. Zbiory w formie tradycyjnej (papierowej) można gromadzić na przykład według układu alfabetycznego (tzn. według imion i nazwisk) lub co bardziej popularne i praktyczne przy większej ilości odszukanych przodków, według układu numerycznego (dokumenty dotyczące poszczególnego przodka gromadzone są w zbiorze pod nadanym numerem, który ściśle identyfikuje daną osobę). Numerację można zacząć od swoich dzieci, od siebie lub rodziców. W przypadku zaawansowanych badań genealogicznych, szczególnie w przypadku posiadania znacznej ilości zapisów cyfrowych (skany dokumentów i fotografii, filmy) koniecznym wydaje się skorzystanie z genealogicznych programów komputerowych. Niektóre z nich dostępne są w Internecie bezpłatnie, jednak oferują one zazwyczaj możliwość wprowadzania danych dotyczących ograniczonej ilości osób. Płatne programy komputerowe zapewniają szerszy zakres usług. Coraz popularniejsze jest zamieszczanie wywodów przodków w sieci internetowej. W przypadku wspólnego przodka lub krewnego istnieje tu możliwość powiązania własnych badań z wynikami badań innych osób. Oferta proponowanych w Internecie usług genealogicznych dynamicznie się zmienia i rozwija. Wybór metody

gromadzenia danych zostawiamy preferencjom badaczy. Sieć internetowa oferuje liczne poradniki w sprawie metod przechowywania i usystematyzowania gromadzonej przez badaczy dokumentacji. Warto przyjrzeć się różnym sposobom numerowania i zapisu drzewa genealogicznego — świetnie są one opisane w książce M. Nowaczyk pt.: *Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego* (Warszawa 2005) oraz w książce G. Rychlik pt.: *Praktykowanie Genealogii. Pieniążkowie z Jedlińska XVIII-XIX w.* (Warszawa 2016). Pomocna w usystematyzowaniu wiedzy może okazać się również pozycja R. Prinke pt.: *Poradnik genealoga amatora* (Warszawa 1992).

Zabezpieczenie (konserwacja)

Istotnym elementem, o którym nie można zapomnieć jest troska „o zdrowie” zgromadzonej przez nas dokumentacji (czyli jej zabezpieczenie i konserwacja). Oto kilka podstawowych zasad jakimi kierować powinniśmy się w tym zakresie:

- Chrońmy zbiory przed skrajnymi warunkami atmosferycznymi, np. zimnem i wilgocią lub zbyt suchym powietrzem i zbyt dużą temperaturą. Unikajmy przechowywania zbiorów na strychach i w piwnicy (w tych miejscach, oprócz flory mikrobiologicznej, dodatkowe zagrożenie mogą stanowić np. owady i gryzonie). Zadbajmy o stabilne warunki. Nie wystawiajmy zbiorów na intensywne światło słoneczne (zarówno naturalne jak i sztuczne). Korzystne jest zacienione pomieszczenie o stałej temperaturze (ok. 16-18 stopni Celsjusza);
- Zapewnijmy dokumentacji dostęp do powietrza o stałej wilgotności (ok. 45-55% RH). Mokrym lub wilgotnym dokumentom i książkom zagraża pleśń i inne czynniki mikrobiologiczne. Niewskazane jest przechowywanie zbiorów w pobliżu okien, grzejników, itp. Część zgromadzonych przez nas zbiorów może być w złym stanie mikrobiologicznym (np. infekcja grzybem pleśniowym). W strukturze papieru pojawiają się drobne, ciemne plamki oraz kolorowe przebarwienia. Często wyczuwalny jest także charakterystyczny zapach. Dokumenty te powinny zostać odseparowane od innych zbiorów i poddane dezynfekcji i zabiegom konserwatorskim. Unikniemy wtedy możliwości zainfekowania pozostałych obiektów. Pamiętajmy, iż flora mikrobiologiczna może stanowić zagrożenie nie tylko dla zbiorów, ale także i dla zdrowia człowieka;

➤ W przypadku dokumentu papierowego istotnym problemem jest postępujący proces zakwaszenia (charakterystyczne zażółcenie podłoża), doprowadzający do osłabienia i destrukcji papieru - staje się on kruchy i podatny na mechaniczne uszkodzenia. Jeśli nie posiadamy odpowiedniej wiedzy i kwalifikacji, nie podejmujemy samodzielnych napraw. Zostawmy to specjalistom. Dla przykładu, jednym z najczęściej spotykanych błędów jest używanie zwykłych taśm samoprzylepnych do naprawy przedarć. Destrukcyjne efekty tych czynności, widoczne są dzisiaj na sporej części dokumentów;

➤ Z dokumentów usuwamy wszelkiego rodzaju, ulegające korozji, części metalowe (spinacze biurowe i zszywki);

➤ Unikajmy używania plastikowych, nieprzepuszczalnych koszulek, szczególnie w przypadku oryginałów najcenniejszych dokumentów. Brak dostępu do powietrza sprzyja zawilgoceniu i w konsekwencji niszczeniu dokumentów. Ważny jest także skład chemiczny surowca, z którego wytworzono opakowanie. Szczególnie cenne dokumenty przechowujemy osobno w kopertach lub w teczkach bezkwasowych, przekładając je papierem (najlepiej także bezkwasowym). Stosujemy obwoluty i teczki zapewniające cyrkulację powietrza. Jeśli to możliwe, oryginały dokumentów papierowych przechowujemy w formie rozłożonej, w zaciemnionym miejscu. Nie laminujemy dokumentów;

➤ Dokumentów o podłożu papierowym (np. dyplomów, certyfikatów, zdjęć) nie eksponujemy na nasłonecznionych miejscach. W przypadku ekspozycji na półce lub ścianie najlepiej umieścić reprodukcje tych dokumentów;

➤ W przypadku zdjęć, odbitki należy przechowywać w miejscu bez dostępu światła, w opakowaniach posiadających atest PAT (Photographic Activity Test). Papier z tym atestem jest wykonany z czystej bawełny;

➤ Pamiętajmy, iż jedną z form zabezpieczania zbiorów jest ich digitalizacja. Zbiory cyfrowe umożliwiają dostęp do zgromadzonych materiałów, bez konieczności korzystania z oryginałów¹.

Oto przykładowe linki dla osób zainteresowanych tematyką profesjonalnego zabezpieczenia domowego archiwum (dokumentów papierowych, fotografii, pamiątek, itp.) oraz digitalizacją zbiorów:

- <https://archiwarodzinne.gov.pl/domowe-archiwum>

¹ Autorzy dziękują Pani Luizie Pawlak za konsultacje w sprawie zabezpieczania.

- <https://archiwarodzinne.gov.pl/domowe-archiwum/dokumenty/zabezpieczenie-konserwacja->
- <https://warszawa.ap.gov.pl/archiwa-rodzinne-niepodleglej/jak-nalezy-dbac-o-archiwa-rodzinne/>
- <https://www.nac.gov.pl/wiedza-i-edukacja/archiwa-rodzinne/>
- <https://www.wroclaw.ap.gov.pl/archiwa-rodzinne-miniserial>

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy – zakres terytorialny

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy wraz z Oddziałem w Inowrocławiu, będące częścią państwowej sieci archiwalnej, jest jednym z kilkudziesięciu archiwów państwowych o charakterze regionalnym. Przy gromadzeniu akt, Archiwum kieruje się podstawowymi zasadami archiwistyki: zasadzie pertynencji (przynależności terytorialnej, która nakazuje ścisły związek zespołów archiwalnych z terytorium, na którym powstały) oraz zasadzie proveniencji (przynależności zespołowej, mówiącej o związku materiałów archiwalnych wchodzących w skład zespołu archiwalnego z jego twórcą, decydującą o niepodzielności tego zespołu).

Zasadniczym terenem działalności Archiwum, zwłaszcza w przypadku podstawowych źródeł przydatnych do poszukiwań genealogicznych (akta urzędów stanu cywilnego oraz akta metrykalne parafii i gmin wyznaniowych) jest obszar byłego województwa bydgoskiego, według podziału administracyjnego kraju (na 49 województw) w latach 1975-1998. Mowa tu zatem o mieście Bydgoszczy i powiatach: bydgoskim, inowrocławskim, mogileńskim, nakielskim, sępoleńskim, świeckim, tucholskim i znińskim w obecnym województwie kujawsko-pomorskim. Teren ten obejmuje także miasto Chojnice oraz gminy: Brusy, Chojnice i Czersk (obecnie w województwie pomorskim) oraz gminę Trzemeszno (obecnie w województwie wielkopolskim).

Oczywiście, źródła genealogiczne dotyczą nie tylko tego terenu. Bydgoszcz, jako największe miasto w regionie, w przeciągu lat była siedzibą licznych urzędów i instytucji, obejmujących zasięgiem działania znacznie większy obszar. Na przestrzeni dziejów zmieniała

się przynależność terytorialna regionu i poszczególnych miejscowości. Zakres terytorialny działania nowo tworzonych jednostek administracyjnych (dotyczy to także tych tworzonych przez państwa obce po utracie niepodległości) ulegał przeobrażeniom. Granice gmin, powiatów oraz jednostek administracyjnych szczebla wojewódzkiego i wyższego przybierały różnorakie kształty. W związku z powyższym, przy poszukiwaniach genealogicznych, wskazane jest posiadanie, choćby podstawowej wiedzy na ten temat. Szersze opracowanie w tym zakresie dostępne jest w publikacji: *Informator o zasobie archiwalnym Archiwum Państwowego w Bydgoszczy* [oprac. S. Błażejewski, M. Dereszyńska-Romaniuk, L. Wakuluk]. Stan na 31 grudnia 2011 r., Bydgoszcz, Warszawa.

Informacje na temat sieci archiwów państwowych, ich strukturze, organizacji i zasadach działania, dostępne są pod następującymi linkami:

- <https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2024/02/Schemat-organizacji-Archiwow-Panstwowych-w-Polsce-2024.pdf>

- <https://archiwa.gov.pl/o-nas/mapa-archiwow-panstwowych/>

Wśród najczęściej wykorzystywanych, posiadanych przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy zespołów archiwalnych o charakterze ponadregionalnym, wymienić należy akta:

- Pruskiej Komisji Generalnej dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy („Preußische Generalkommission für die Provinzen Westpreussen und Posen in Bromberg”) z lat 1812-1920 (obszar tzw. Prus Wschodnich i Prus Zachodnich, Prowincji Poznańskiej i części Pomorza);
- Deputacji Kamery Wojennej i Domen w Bydgoszczy („Kriegs - und Domänenkammer- Deputation zu Bromberg”) z lat 1775-1806 (Okręg Nadnotecki – „Netze District”);
- Rejencji w Bydgoszczy („Regierung Bromberg”) z lat 1815-1919 (północno – wschodnia część Prowincji Poznańskiej);
- Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu z lat 1919-1939 (obszar międzywojennego województwa pomorskiego);
- Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu z lat 1920-1939 (obszar międzywojennego województwa pomorskiego);
- Referatu Specjalnego Służby Bezpieczeństwa w Gdyni-Potulicach („Sonderreferat SD Gotenhafen – Lebrechtsdorf”) z lat 1940-1945 (obszar Okręgu Rzeszy Gdańsk- Prusy Zachodnie / „Gau Danzig – Westpreussen”);

- Centrali Przesiedleńczej w Gdańsku-Potulicach („Umwandererzentralstelle Danzig – Lebrechtsdorf”) z lat 1939-1943 (obszar Okręgu Rzeszy Gdańsk- Prusy Zachodnie / „Gau Danzig – Westpreussen”);
- Obóz Centrali Przesiedleńczej w Potulicach („Umwandererzentralstelle - Lager Lebrechtsdorf” z lat 1940-1945 (obszar Okręgu Rzeszy Gdańsk- Prusy Zachodnie / „Gau Danzig – Westpreussen”);
- Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Bydgoszczy z lat 1945-1950 (obszar obecnego województwa kujawsko – pomorskiego wraz z fragmentami obecnych województw: pomorskiego i wielkopolskiego);
- Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy z lat 1950-1973 (obszar obecnego województwa kujawsko – pomorskiego wraz z fragmentami obecnych województw: pomorskiego i wielkopolskiego).

Wymieniona wyżej lista nie obejmuje oczywiście wszystkich posiadanych przez Archiwum akt organów i instytucji o charakterze ponadregionalnym. Wymieniono jedynie te, które z uwagi na stan zachowania i zawartość materiałów archiwalnych sprawiają, iż są one najczęściej wykorzystywane przez osoby prowadzące kwerendy archiwalne.

Dla zobrazowania zakresu terytorialnego działania Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, pomocne mogą być mapy m.in. Rejencji w Bydgoszczy i Rejencji w Kwidzynie, województwa bydgoskiego z lat 1975-1998 opublikowane w *Informatorze o zasobie archiwalnym Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*. Archiwalne mapy Polski i Europy Środkowej znajdziecie Państwo na portalu: <http://igrek.amzp.pl/>. Pomocny może być również portal: <http://www.mapywig.org/> oraz <https://polska.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?mapa=polska>.

Ustalenie przynależności miejscowości do poszczególnych urzędów stanu cywilnego, parafii i gmin wyznaniowych

Akta metrykalne urzędów stanu cywilnego, parafii i gmin wyznaniowych należą do podstawowych źródeł genealogicznych przechowywanych w archiwach państwowych. Zakres terytorialny działania aktotwórców ulegał zmianom. Wiedza na temat miejsc sporządzenia ksiąg metrykalnych w poszczególnych latach oraz obecnego ich przechowawcy jest zatem kluczowa.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, jak już wcześniej wspomniano, gromadzi akta metrykalne z terenu byłego województwa bydgoskiego według podziału administracyjnego kraju z lat 1975-1998. Archiwa państwowe w Polsce, przy gromadzeniu ksiąg metrykalnych, zasadniczo kierują się podziałem terytorialnym Polski w tym okresie. Szczegółowy zakres ich działania określono w rozporządzeniu². W dalszej części opracowania, mówiąc o województwie bydgoskim, autorzy mają na myśli wspomniany podział administracyjny kraju. Przynależność danej miejscowości do poszczególnych dawnych województw (tzw. „małych”) odnotowana jest w *„Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce”*, Ministerstwo Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Główny Urząd Statystyczny, tom 1-3, Warszawa 1980-1982.

W okresie zaboru pruskiego, miejscowości, dla których Archiwum Państwowe w Bydgoszczy gromadzi akta metrykalne, znajdowały się w obrębie działania Rejencji w Bydgoszczy („Regierung Bromberg”) i Rejencji w Kwidzynie („Regierung Marienwerder”). Pomijając pewne zmiany administracyjne, przyjąć należy w uproszczeniu, że środkowa i południowa część byłego województwa bydgoskiego znajdowała się w obszarze działania Rejencji w Bydgoszczy, część północna w obszarze działania Rejencji w Kwidzynie.

Przy poszukiwaniach miejsc sporządzenia akt metrykalnych (w leksykonach i wykazach miejscowości), należy uwzględnić fakt, iż poszczególne miasta i wsie, w różnym

² Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz.U. 2015 poz. 1743), załącznik nr 5.

okresie przynależały do różnych jednostek administracyjnych (uwaga ta dotyczy przede wszystkim przynależności do powiatów). Zwrócić należy także uwagę, iż tą samą nazwę może nosić kilka, kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt miejscowości w Polsce. W okresie zaboru pruskiego większość miejscowości miało niemieckie nazwy.

Kwerendę w sprawie ustalenia przynależności terytorialnej poszczególnych miejscowości do urzędów stanu cywilnego, parafii i gmin wyznaniowych, jak też w sprawie ustalenia polskich i niemieckich nazw miejscowości znajdujących się w obszarze działania Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, można przeprowadzić m.in. w następujących źródłach:

- „Uebersicht der Bestandtheile und Verzeichniss aller Ortschaften des Bromberger Regierungsbezirks”, Bromberg, 1818 (miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Bydgoszczy)
https://www.digitale-bibliothek-mv.de/viewer/image/PPN1024692086_1818/1/LOG_0003/
- *Verzeichniss aller Ortschaften des Bromberger Regierungs-Bezirks: mit einer geographisch-statistischen Übersicht derselben*, Bromberg, 1833 (miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Bydgoszczy)
<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/56320/edition/67330/content>
- *Verzeichniss sämmtlicher Ortschaften des Regierungs-Bezirks Bromberg: mit Angabe des Kreises, des Gerichts-, Polizei- und Gemeindebezirks, der Grundherrschaft, des Pächters, des specificirten Areal, der Häuser, der Einwohnerzahl, des Pfarrsprengels, Schulkreises, der Speditionen-Postanstalt u.s.w.: nebst Beilagen historischen und statistischen Inhalts etc.*, Bromberg, 1860 (miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Bydgoszczy)
<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/56318/edition/67312/content>
- *Topographisch=statistisches handbuch für den Regierungsbezirk Marienwerder: nach amtlichen Quellen im Auftrage der Königlichen Regierung*, Danzig, 1868 (miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Kwidzynie)
<https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/18657/edition/15157/content>
- „Die Wohnplätze des Deutschen Reiches. Auf grund der amtlichen Urmaterialen bearbeitet und herausgegeben von Oskar Brukow. I. Abtheilung. Das Königreich Preussen”, Berlin, 1885 (miejscowości znajdujące się na terenie Królestwa Prus.

Wykaz obejmuje zatem wszystkie miejscowości leżące na terenie działania
Archiwum Państwowego w Bydgoszczy)

➤ *Gemeindelexikon für die Provinz Posen: auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen, Berlin 1888*
(miejscowości znajdujące się na terenie działania Prowincji Poznańskiej czyli Rejencji w Poznaniu i Rejencji w Bydgoszczy, stan na 1885 r.)

<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/121786?id=121786>

➤ *Gemeindelexikon für die Provinz Westpreussen: auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen / bearb. vom Königlichen statistischen Bureau, Berlin 1887* (miejscowości znajdujące się na terenie działania Prowincji Prusy Zachodnie czyli Rejencji w Gdańsku i Rejencji w Kwidzynie, stan na 1885 r.)

<https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/11472/edition/7504/content>

➤ *Gemeindelexikon: auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Dezember 1910 und anderer amtlicher Quellen bearbeitet vom Königlich Preussischen Statistischen Landesamte, Heft V: Regierungsbezirk Bromberg, Berlin, 1912* (miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Bydgoszczy, stan na 1910 r.)

➤ *Gemeindelexikon: auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Dezember 1910 und anderer amtlicher Quellen bearbeitet vom Königlich Preussischen Statistischen Landesamte, Heft III: Regierungsbezirk Marienwerder, Berlin, 1912*
(miejscowości znajdujące się na terenie działania Rejencji w Kwidzynie, stan na 1910 r.)

➤ *Die Ortsnamenänderungen in Westpreussen gegenüber dem Namenbestande der polnischen Zeit von Max Bär und Walther Stephan, Danzig 1912* (wykaz niemieckich i polskich nazw miejscowości z terenu Prus Zachodnich)

➤ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. I-XV, Warszawa, 1880-1914
(dotyczy miejscowości z obszaru Rzeczypospolitej Obojga Narodów)

http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/

➤ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, wydany w Warszawie w 1926 r. (t. X - woj. poznańskie, t. XI - woj. pomorskie)

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/29456/edition/38629/content>

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/11157/edition/29930/content?ref=L2NvbGxIY3Rpb25kZXNjcmlwdGlubi84Ng>

➤ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych*, pod red. T. Bystrzyckiego, Przemysł – Warszawa, 1935 (miejscowości z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej)

<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/7126/edition/12786?language=pl>

<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/14361/edition/12667?language=pl>

➤ *Gemeinde und Wohnplatzlexikon des Reichsgaus Danzig-Westpreussen*
Herausgegeben von Statistisches Landesamt Danzig-Westpreussen, Danzig 1944 (niemiecko-polski wykaz miejscowości z terenu Okręgu Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie).

Przydatną w ustalaniu przynależności terytorialnej poszczególnych miejscowości z terenu byłej Prowincji Zachodnio-Pruskiej („Provinz Westpreussen”) do urzędów stanu cywilnego, parafii i gmin wyznaniowych jest strona:

<http://westpreussen.de/pages/forschungshilfen/ortsverzeichnis/ortssuche.php>

Dane na temat historycznych i współczesnych nazw miejscowości z terenów należących kiedyś do Niemiec wraz z informacjami o ich przynależności administracyjnej, zamieszczone są także na stronie: <http://ehemalige-ostgebiete.de/pl>.

Pomocne mogą być również portale:

- <https://www.meyersgaz.org>

- <http://kartenmeister.com/preview/databaseuwe.asp>

- <https://agoff.de/>

Jeżeli nie możesz odnaleźć miejscowości

Jeżeli w akcie urzędu stanu cywilnego podano miejscowość, której nie można znaleźć, to:

- może to wynikać z faktu, że wiele małych wsi, przysiółków i kolonii dziś już nie istnieje. Mogły one zostać np. opuszczone, lub włączone do większych wsi.

Analogicznie przedstawia się sytuacja z wsiami lub mniejszymi miastami istniejącymi koło większych miast - sprawdź czy w pobliskim mieście nie ma dzielnicy o nazwie dawnej wsi lub miasta (np. Fordon, Łęgowo, ob. dzielnice Bydgoszczy); część osad mogło zostać zniszczonych, np. Olszewka przy budowie Zalewu Koronowskiego;

- informacje o takich miejscowościach można znaleźć we wspomnianym już liczącym piętnaście tomów *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych ziem słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego; został on opracowany w XIX w. W latach 1975-1977 wydano reprint. Słownik dostępny jest na stronie: http://dir.icm.edu.pl/pl/Slovník_geograficzny/;
- Przydatna może być także mapa *Karte des deutschen Reiches* dostępna na: <http://polski.mapywig.org> oraz wymieniona już przez nas strona: <http://westpreussen.de>.

Dawne pismo

W przypadku akt metrykalnych sporządzonych w języku niemieckim – neogotykiem zwracamy uwagę, że na stronie: <https://www.genealogiawarchiwach.pl/> znajdziecie Państwo pod zakładką „tłumaczenie” polskojęzyczną wersję formularzy urzędów stanu cywilnego.

Wskazówki oraz ćwiczenia ułatwiające odczytanie neografii można znaleźć również na stronie: <http://dawnepismo.ank.gov.pl> prowadzonej przez Archiwum Narodowe w Krakowie.

Sieć internetowa oferuje coraz doskonalsze programy tłumaczące, pomagające w transkrypcji pisma odręcznego w językach obcych, m.in. w języku niemieckim (neogotyk). Jednym z takich narzędzi jest, wymieniany w literaturze przedmiotu, program Transkribus (częściowo płatny).

Wykaz łacińskich określeń pokrewieństw i innych terminów genealogicznych odnotowywanych w księgach metrykalnych zawiera wspomniany już „Poradnik genealoga amatora” Rafała T. Prinke (Warszawa 1992). Wersja elektroniczna tego wykazu dostępna jest na stronie: <https://przodek.org/genealogia/lacina-slovník-terminow-genealogicznych>.

„Szukaj” i „Genealogia”

Na portalu: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/> można zapoznać się z zasobem archiwów państwowych oraz innych instytucji publicznych. Pierwsza odsłona serwisu ukazała się w 2009 r., obecna została udostępniona w 2019 r. i jest rozwijana przez Narodowe

Archiwum Cyfrowe. Serwis daje możliwość wyszukiwania materiałów archiwalnych udostępnionych m.in. przez archiwa państwowe oraz przejrzeć część zamieszczonych tam inwentarzy i pobrać kopie cyfrowe wybranych materiałów archiwalnych. Dostęp do serwisu jest bezpłatny i nie wymaga logowania. Prezentowane dane pochodzą z Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej (ZoSIA). Na portalu można znaleźć informacje o materiałach genealogicznych opracowanych wcześniej przez archiwa państwowe w bazie danych „Program Rejestracji Akt Metrykalnych i Stanu Cywilnego” ([dawna baza] PRADZIAD).

Aby ułatwić kontakt użytkownika z ww. portalem Narodowe Archiwum Cyfrowe przygotowało serię krótkich filmów instruktażowych, gdzie w przystępny sposób odpowiedziano na podstawowe pytania dotyczące serwisu (czym jest portal, wyszukiwarka akt metrykalnych, czy można wykorzystywać kopie, jak wyszukiwać dane w zasobie jednego archiwum, konto użytkownika, jak skorzystać ze skanów, skąd pochodzą kopie cyfrowe). W filmikach w rolę tajemniczego detektywa wcielił się znany aktor Piotr Fronczewski.

Celem projektu „Źródła genealogiczne mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego”, realizowanego wspólnie z Archiwum Państwowym w Toruniu i współfinansowanego początkowo ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego była digitalizacja akt metrykalnych znajdujących się w zasobie Archiwów Państwowych w Toruniu i w Bydgoszczy oraz udostępnienie ich w Internecie w sposób umożliwiający swobodny dostęp do nich każdemu zainteresowanemu genealogią i poszukiwaniami swoich korzeni. Dzięki niemu bez potrzeby udawania się do archiwum czy zlecania odpłatnych kwerend można przeprowadzić własne badania genealogiczne i pobrać udostępnione tam pliki, bez uiszczania jakichkolwiek opłat.

W ramach projektu zdigitalizowano akta metrykalne urzędów stanu cywilnego z terenu województwa kujawsko – pomorskiego z lat 1874-1910 (z wybranych urzędów stanu cywilnego także lat późniejszych). Skany tych ksiąg udostępniono w Internecie na stronie: <https://www.genealogiawarchiwach.pl/>. Dostęp do serwisu nie wymaga logowania.

Obecnie kopie cyfrowe wykonywane są z materiałów archiwalnych przy pomocy dostępnych środków technicznych, bez udziału firm zewnętrznych. W związku z powyższym digitalizacja jest nadal prowadzona lecz już w mniejszym i ograniczonym zakresie niż wcześniej.

Cieszący się dużą popularnością portal pozwala na włączanie się społeczności genealogicznej i wszystkich ich sympatyków do aktywnego kształtowania serwisu, m.in.

poprzez możliwość tworzenia indeksów - czyli opisywania poszczególnych metryk zeskanowanych materiałów, zgodnie z wytycznymi do sporządzania indeksu analitycznego do akt stanu cywilnego, czy też tworzenie uproszczonych drzew genealogicznych w oparciu o dostępne akta. Statystyki portalu wskazują ciągły wzrost zainteresowania serwisem zarówno pod kątem odwiedzin czy też pobrań plików (skanów) i to z lokalizacji znajdujących na terenie takich kontynentów jak Europa, Ameryka Północna, Ameryka Południowa, Oceania, Azja, Afryka. Dzięki pracy wszystkich użytkowników możliwe staje się wyszukiwanie swoich przodków po podaniu nazwiska.

Podkreślamy jednak, że wpisanie nazwiska w bazie, nie oznacza, iż przejrano cały zbiór dokumentów (tylko część z nich została zindeksowana, tzn. został sporządzony dla skanów wykaz nazwisk). Poszukiwania w księgach niezindeksowanych trzeba przeprowadzić samodzielnie. W tym przypadku, aby przeglądać akta danego urzędu, w polu „miejscowość/miasto” należy wpisać nazwę miejscowości, w której była siedziba urzędu np. Bydgoszcz, potwierdzić wybór z listy i kliknąć „szukaj”. Po lewej stronie można zawęzić kryteria wyszukiwania do daty, archiwum (np. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy), kategorii akt (urodzenia, małżeństwa, zgony), itd.

Tak duże zainteresowanie portalem spotkało się również z uznaniem obecnego kierownictwa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Wyrazem tego uznania było zaakceptowanie koncepcji przekształcenia dotychczasowego portalu genealogicznego: www.genealogiawarchiwach.pl opartego wyłącznie na zasobach dwóch archiwów w ogólnoarchiwalny (ogólnopolski) serwis genealogiczny sieci archiwów państwowych. Misję przekształcenia dotychczasowego portalu w portal ogólnoarchiwalny powierzona została naszemu Archiwum.

Jesteśmy obecnie w trzecim etapie prac mających na celu stworzenie nowego systemu, który będzie całkowicie powiązany z domeną archiwa.gov.pl. Zgodnie z oczekiwaniami naszych interesariuszy - dążymy do jego ciągłego rozwoju.

W samodzielnych kwerendach pomocne mogą być również m.in. internetowe bazy danych indeksów do ksiąg metrykalnych i stanu cywilnego w tym m.in.: PomGenBaza - <https://www.ptg.gda.pl/language/pl/pomgenbaza/przeszukiwanie-rejestrow-metrykalnych/>, Geneteka - <https://geneteka.genealodzy.pl/>, Poznań Project - <https://poznan-project.psnc.pl/>, BaSIA - <http://www.basia.famula.pl/>. Z zagranicznych portali wymienić należy np. NamensIndex - <http://namensindex.org/namen.php>. Wyszukiwarki te pozwalają

na odnalezienie nazwisk przodków w metrykach i aktach stanu cywilnego. Dzięki prowadzonej indeksacji dowiadujemy się, w których dokumentach znajdują się zapisy dotyczące poszukiwanych osób i gdzie są przechowywane ich oryginały. Nie zawsze w wymienionych bazach znajdziemy skan interesującego nas aktu.

Akta Urzędów Stanu Cywilnego w Archiwum

Urzędy stanu cywilnego zostały utworzone na terenie byłego zaboru pruskiego, z dniem 1 października 1874 r., na mocy pruskiej ustawy z 9 marca 1874 r. Ustawą z 6 lutego 1875 r. wraz z rozporządzeniem wykonawczym z 14 lutego 1875 r., obowiązek świeckiej rejestracji urodzeń, małżeństw i zgonów wprowadzono na terenie całej Rzeszy Niemieckiej. Tworząc urzędy stanu cywilnego oddzielono kwestię rejestracji ludności od spraw kościelnych. Wprowadzono obowiązek rejestrowania urodzeń, małżeństw i zgonów wszystkich obywateli, bez względu na ich wyznanie. Ustalono organizację i podział na obwody. Sporządzanie akt powierzono urzędnikom stanu cywilnego, mianowanym przez władze administracyjne. Księgi urzędów stanu cywilnego prowadzone były w dwóch egzemplarzach: w rejestrze głównym („Haupt-Register”) i rejestrze pobocznym („Neben-Register”). Sieć obwodów utworzona w roku 1874 była wielokrotnie modyfikowana – obwody znoszono, powoływano nowe bądź korygowano ich granice. Obwody urzędów stanu cywilnego mogły składać się z jednej lub kilku gmin, natomiast większe gminy, dzielono na kilka obwodów, czyli na kilka urzędów stanu cywilnego. W przypadku niewielkich obwodów wiejskich miejsce zamieszkania urzędnika było jednocześnie siedzibą urzędu. Nierzadko zdarzało się jednak, że siedzibę urzędu lokowano w innej miejscowości, niż wynikałoby to z nazwy urzędu.

Przy podziale administracyjnym kierowano się gęstością zaludnienia. Obwód urzędu stanu cywilnego mógł zatem obejmować jedną miejscowość (np. w przypadku miast), bądź też kilka lub kilkanaście miejscowości (szczególnie w przypadku niewielkich wsi). Ustalony w 1874 r. podział na obwody stanu cywilnego, w dużej mierze utrzymano do 1935 r. W przypadku niektórych miejscowości, które wyludniły się, urzędy stanu cywilnego włączano do innych jednostek administracyjnych. I odwrotnie: zakres terytorialny działania urzędów stanu cywilnego mógł się powiększać, np. w przypadku gdy poszczególne miejscowości były

włączane do innych, rozrastających się ośrodków. Przykładem może tu być największe miasto w regionie: Bydgoszcz. W kwietniu 1920 r. do Bydgoszczy włączono podmiejskie miejscowości, które stały się nowymi dzielnicami miasta. Z obszaru ziemskiego powiatu bydgoskiego wyłączono miejscowości: Szwederowo, Okole, Wilczak, Bielice, Rupienica, Małe Bartodzieje, Wielkie Bartodzieje, Szretery, Bielawy, Małe Kapuściska, Wielkie Kapuściska, Ściersko, Fordonek, Czyżkówko, Jachcice, Miedzyń i Biedaszkowo. Przed wcieleniem do Bydgoszczy, miejscowości te były rejestrowane w urzędach stanu cywilnego: Bydgoszcz – Wieś I, Bydgoszcz – Wieś II, Bydgoszcz – Wieś III, Okole, Wilczak i Małe Bartodzieje. Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz – Miasto rejestrował mieszkańców miasta, w jego granicach administracyjnych sprzed kwietnia 1920 r. Z dniem 1 stycznia 1921 r., w związku z rozwojem terytorialnym Bydgoszczy, rozporządzeniem Wojewody Poznańskiego utworzono nowy „Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz II Miasta Bydgoszczy”. Jego zasięg obejmował miejscowości z obwodów urzędów stanu cywilnego Bydgoszcz Wieś III, Małe Bartodzieje i Wilczak, zniesionych tym samym rozporządzeniem. Do nowego obwodu włączono także niektóre miejscowości wydzielone z obwodów Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Wieś I i Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Wieś II. Zniesiony Urząd Stanu Cywilnego Okole rozparcelowano między nowy obwód miejski i Urząd Stanu Cywilnego Pawłówek. Nowy urząd funkcjonował tylko 2 lata. Już 1 stycznia 1923 r. połączono oba miejskie obwody (Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Miasto i Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Miasto II) w jeden Urząd Stanu Cywilnego Miasta Bydgoszczy. Z dniem 1 kwietnia 1924 r. zniesiony został Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Wieś II (z siedzibą w Grocholu), a miejscowości rozdzielono pomiędzy obwody Urząd Stanu Cywilnego Solec i Urząd Stanu Cywilnego Osielsko.

W pierwszych latach polskiej administracji po 1920 r. zasadniczym problemem był brak wykwalifikowanej kadry urzędniczej, szczególnie dotkliwie występujący w obwodach wiejskich. W okresie międzywojennym tworzenie okręgów urzędu stanu cywilnego należało do zakresu działania szefa wojewódzkiej władzy administracji ogólnej. Wraz z wprowadzanymi zmianami granic gmin i powiatów a także ustroju samorządu terytorialnego, zmieniała się także organizacja samych urzędów stanu cywilnego. Dla przykładu, z dniem 1 stycznia 1923 r. w powiecie wyrzyskim ustanowiono nowy obwód – Urząd Stanu Cywilnego Sadki. Zmiana ta niosła ze sobą zniesienie Urzędów Stanu Cywilnego Radzicz oraz korekty terytorialne w obwodach Urząd Stanu Cywilnego Samostrzel, Osiek i Olszewka. Z dniem 1

stycznia 1928 r. zniesione zostały Urząd Stanu Cywilnego Szubin – Wieś I i Urząd Stanu Cywilnego Szubin – Wieś II, które włączone zostały do Urząd Stanu Cywilnego Szubin. To tylko jedno z przykładów „pułapek” czyhających na genealogów, w prowadzonych przez nich badaniach. Aby upewnić się, czy urząd stanu cywilnego był właściwy terytorialnie dla danej miejscowości, najprostszym sposobem jest przejrzenie księgi urodzeń. Jeśli poszukiwana przez nas miejscowość jest odnotowana jako miejsce urodzenia jakiegokolwiek zapisanego w księdze dziecka, oznacza to, że urząd stanu cywilnego był w danym roku właściwym terytorialnie dla tej miejscowości.

Ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego wymusiła wprowadzenie zmian w organizacji sieci urzędów stanu cywilnego. Zasadniczą zmianę przyniósł rok 1935. Na mocy obwieszczenia Wojewody Poznańskiego z 13 listopada 1935 r., w *sprawie zmiany obwodów Urzędów Stanu Cywilnego w Województwie Poznańskim*, zniesiony został z dniem 31 grudnia 1935 r. dotychczasowy podział na obwody, a od 1 stycznia 1936 r. utworzono na całym terenie Województwa Poznańskiego jednogminne obwody urzędów stanu cywilnego, mieszczące się w siedzibach gmin. Dostosowano tym samym obwody do obowiązującego podziału na gminy miejskie i zbiorowe gminy wiejskie. Podobną strukturę wprowadził Wojewoda Pomorski, obwieszczeniem z 13 grudnia 1935 r. w *sprawie utworzenia nowych obwodów Urzędów Stanu Cywilnego na obszarze województwa pomorskiego*. Nowy podział obowiązywał z dniem 1 stycznia 1936 r. Konsekwencją wprowadzonych zmian było ograniczenie liczby urzędów stanu cywilnego. Jako przykład posłużyć może powiat świecki, na którego obszarze przed reformą funkcjonowało 47 urzędów stanu cywilnego, a od roku 1936 jedynie 16.

Uwaga! W związku ze zmianami organizacyjnymi i zmianami zakresu terytorialnego działania, funkcjonującym od 1936 r. urzędów stanu cywilnego, których akta przekazywane są do Archiwum, nadano nowe numery zespołów archiwalnych.

Poniżej udostępniamy linki do Rozporządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych z lipca 1934 r. dotyczących podziałów wybranych powiatów w województwie poznańskim na gminy wiejskie (weszły w życie z dniem 1 sierpnia 1934 r.) oraz Obwieszczenia Wojewody Pomorskiego z dnia 13 grudnia 1935 r. w sprawie utworzenia nowych obwodów Urzędów Stanu Cywilnego na obszarze województwa pomorskiego i Zarządzenie Wojewody Poznańskiego z 13 listopada 1935 r. w sprawie zmiany obwodów Urzędu Stanu Cywilnego we Województwie Poznańskim (weszły w życie z dniem 1 stycznia 1936 r.):

- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340680609/O/D19340609.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340680623/O/D19340623.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340680607/O/D19340607.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340680604/O/D19340604.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340680598/O/D19340598.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340690660/O/D19340660.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340690661/O/D19340661.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340690658/O/D19340658.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340690654/O/D19340654.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340690651/O/D19340651.pdf>
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340640559/O/D19340559.pdf>
- <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=72500>
- <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/132328/edition/124502/content>

Dekretem *Prawo o aktach stanu cywilnego* z 25 września 1945 r. (z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1946 r.) wprowadzono państwową, powszechną i jednolitą na obszarze całego kraju, świecką rejestrację stanu cywilnego. Ustawę tą wielokrotnie nowelizowano. Obecnie (stan na 1 czerwca 2024 r.) obowiązuje Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. *Prawo o aktach stanu cywilnego* (Dziennik Ustaw z 2023 r., poz. 1378, 1615) - <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230001378>.

Artykuł 6 ustawy określa, iż rejestracja stanu cywilnego jest wykonywana przez gminy w urzędach stanu cywilnego, jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Okręgiem rejestracji stanu cywilnego jest gmina. Artykuł 28 ust. 1 ustawy wskazuje okres przechowywania akt metrykalnych w urzędach stanu cywilnego. Dla ksiąg urodzeń jest to okres 100 lat, dla ksiąg małżeństw i zgonów okres 80 lat. Okresy te liczone są od końca roku kalendarzowego, w którym nastąpiło sporządzenie aktu stanu cywilnego. Po upływie wymienionych lat, księgi metrykalne przekazywane są do archiwów państwowych, gdzie przechowuje się je wieczyście. Zasada ta dotyczy ksiąg, kiedy wszystkie występujące w niej osoby zmarły.

Wpisy do ksiąg urodzeń, małżeństw i zgonów dokonywane były przez urzędnika stanu cywilnego na ustandaryzowanych, wydanych drukiem formularzach. W okresie zaboru pruskiego wpisy w księgach metrykalnych urzędów stanu cywilnego dokonywane były w języku niemieckim. Dla części akt, po zakończeniu II wojny światowej, sporządzano

uwierzytelnione odpisy ksiąg metrykalnych w języku polskim. Formularz umożliwiał dokonanie wpisów następujących informacji:

- akt urodzenia: miejsce i data sporządzenia aktu urodzenia; zawód, imię/imiona i miejsce zamieszkania osoby zgłaszającej urodzenie dziecka; zawód, imię/imiona matki wraz z jej nazwiskiem po mężu i nazwiskiem rodzowym; zawód i imię/imiona ojca dziecka; miejsce zamieszkania i wyznanie rodziców; imię/imiona dziecka wraz z datą i miejscem urodzenia;
- akt małżeństwa: miejsce i data zawarcia związku małżeńskiego; dane dotyczące małżonków: stan cywilny, zawód, imię/imiona i nazwisko, wyznanie, data i miejsce urodzenia oraz miejsce zamieszkania; personalia świadków (zawód, imiona, nazwiska, wiek i miejsce zamieszkania). Formularz zawiera także rubryki dotyczące rodziców małżonków. W rubrykach tych wpisywano ich imiona i nazwiska (w przypadku kobiet zamężnych także nazwisko rodowe) oraz miejsce zamieszkania. W przypadku śmierci któregośkolwiek z rodziców osób zawierających związek małżeński, w akcie ślubu zazwyczaj odnotowywano tę informację. Niekiedy podawano także miejsce zgonu;
- akt zgonu: miejsce i data sporządzenia aktu zgonu; zawód, imię/imiona, nazwisko i miejsce zamieszkania osoby zgłaszającej zgon; dane dotyczące osoby zmarłej: imię/imiona i nazwisko (w przypadku kobiet zamężnych także nazwisko rodowe), wiek, wyznanie, stan cywilny (w przypadku osób które zawarły związek małżeński imię i nazwisko współmałżonka), miejsce ostatniego zamieszkania, miejsce i data urodzenia, personalia rodziców, miejsce i data zgonu.

Akt urodzenia sporządzano w urzędzie stanu cywilnego, właściwym terytorialnie dla miejsca urodzenia dziecka. Akt małżeństwa sporządzano zazwyczaj w urzędzie stanu cywilnego, właściwym terytorialnie dla miejsca zamieszkania panny młodej. Akt zgonu sporządzano w urzędzie stanu cywilnego, właściwym dla miejscowości, w której nastąpił zgon. W przypadku aktu zgonu, od reguły tej były wyjątki. Dotyczy to np. żołnierzy zmarłych na frontach I wojny światowej. Administracja wojskowa, szpitale lub lazarety polowe, często po latach, przekazywały do urzędów stanu cywilnego właściwych dla ostatniego miejsca zamieszkania zmarłego, informację o jego zgonie. Na tej podstawie sporządzano akt

metrykalny. Nierzadko metryki zgonów dotyczące osób zmarłych podczas I wojny światowej lub krótko po niej, sporządzano nawet w drugiej połowie lat 20. XX wieku! Jeszcze jedna uwaga odnośnie wymienionych ksiąg: ważne było kto zgłaszał zgon. Czasem, była to osoba niezwiązana z rodziną (sąsiad, urzędnik, lekarz). Przekazywane informacje, np. odnośnie wieku lub miejsca urodzenia osoby zmarłej, mogą być nieścisłe, czasem wręcz błędne. Nieprawidłowe informacje zdarzają się nawet w przypadku osób z rodziny (np. wnuk może podać nieprawidłowy wiek lub nieprawidłowe miejsce urodzenia babci). Szczególnie w XIX wieku, podczas wizyty w urzędzie stanu cywilnego, nie każdy zgłaszający posiadał przy sobie dokumentację, w której odnotowane byłyby urzędowe (a więc zazwyczaj prawidłowe) dane personalne osoby zmarłej.

Akta zbiorowe stanowią podstawę sporządzenia aktu stanu cywilnego, dokonania zmiany jego treści lub stwierdzenia jego ważności oraz stanowią podstawę zamieszczenia przypisku przy innych aktach stanu cywilnego, w tym alegata.

Zatem, akty stanu cywilnego zawierać mogą wzmianki dodatkowe, zmieniające treść aktu. Mogą to być np. wpisy dotyczące nadania imienia, sprostowania pisowni nazwiska, uznania ojcostwa. Akta zawierać mogą także przypiski, nie zmieniające treści aktu (np. w akcie urodzenia mogą być zapisy o zawarciu małżeństwa, zgonie, itp.).

Stan zachowania akt urzędów stanu cywilnego można uznać za niemalże kompletny.

Niektóre akta stanu cywilnego z terenu działania Archiwum Państwowego w Bydgoszczy posiada Urząd Stanu Cywilnego w Berlinie (adres: Standesamt I in Berlin, 10119 Berlin, Riickerstrasse 9, <https://www.berlin.de/labo/buergerdienste/standesamt-i-in-berlin/>).

[illegible]

Urząd Stanu Cywilnego Bydgoszcz Miasto, sygn. 293, akt nr 147/1903 - akt urodzenia na
nazwisko Erich Helmut Stoik (6 1663 0 2 2 239)

B. Nr. 45

Świecie dnia dwudzieste lipca tysiąc dziewięćset dwadzieścia sześć

Przed niżej podpisanym urzędnikiem stanu cywilnego stawili się dziś celem zawarcia związku małżeńskiego:

1. mąż: Franciszek Sylwester Pisarzewski, stanu wolnego
co do osobistości — znany — legitymując się,
ur. Kielce wyznania, urodzony dnia dwudzieste go lipca roku tysiąc osiem set dwadzieścia sześć w Świecie zamieszkały w Świecie

2. żona: Bronisława Franciszka Mączkowska, stanu wolnego
co do osobistości — znana — legitymując się,
ur. Kielce wyznania, urodzona dnia dwudzieste go lipca roku tysiąc osiem set dwadzieścia sześć w Świecie zamieszkała w Świecie

3. mąż: Franciszek Sylwester Pisarzewski, stanu wolnego
co do osobistości — znany — legitymując się,
ur. Kielce wyznania, urodzony dnia dwudzieste go lipca roku tysiąc osiem set dwadzieścia sześć w Świecie zamieszkały w Świecie

4. żona: Bronisława Franciszka Mączkowska, stanu wolnego
co do osobistości — znana — legitymując się,
ur. Kielce wyznania, urodzona dnia dwudzieste go lipca roku tysiąc osiem set dwadzieścia sześć w Świecie zamieszkała w Świecie

Jako świadkowie przybrani zostali i stawili się:

3. Michał Kramiec, Stanisław Gamański
co do osobistości — znany — legitymując się,
w wieku lat 30, zamieszkały w Świecie

4. Władysław Stanisław Gamański
co do osobistości — znany — legitymując się,
w wieku lat 30, zamieszkały w Świecie

Urzędnik stanu cywilnego zapytał każdego z narzeczonych z osobna i kolejno,
czy pragną zawrzeć związek małżeński.
Gdy narzeczeni odpowiedzieli na to zapytanie twierdząco,
wówczas urzędnik stanu cywilnego orzekł,
iż na mocy kodeksu cywilnego są oni odłąd prawnie
zgodnie skojarzonymi małżonkami.

Odczytano, przyjęto i
Franciszek Sylwester Pisarzewski
Bronisława Franciszka Mączkowska
Stanisław Gamański
Michał Kramiec

Urzędnik stanu cywilnego
Stanisław Gamański

Miej. zam. dnia 7. 6. 1926. 22/1948
U. G. Gamański m. p.

Urząd Stanu Cywilnego Świecie, sygn. 243, akt nr 45/1926 - akt małżeństwa na nazwisko Franciszek Sylwester Pisarzewski i Bronisława Franciszka Mączkowska (6_1779_0_2_2_243)

Nr. 17

A

Erster Teil

Jungblüth, den 25. Mai 1940

1. Der Arbeiter Josef Zawalski, ledig
 geboren am 18. September 1909 in Lubica Kreis Koritz
 (Standesamt Kreisamt Krasitz in Preuss Nr. _____),
 wohnhaft in Jungblüth Kreisamt Krasitz 3 _____, und

2. die Hausfrau Gertrud Wita Brandt
 ledig, verheiratet
 geboren am 7. April 1907 in Hohensee
 (Standesamt Wandenburg Kreisamt Krasitz Nr. 24/07),
 wohnhaft Jungblüth Kreisamt Krasitz 3 _____

erschieden heute zum Zwecke der Eheschließung vor dem unterzeichneten Standesbeamten.
 Der Standesbeamte fragte sie einzeln und nacheinander,
 ob sie die Ehe miteinander eingehen wollen.
 Die Verlobten bejahten die Frage. Der Standesbeamte sprach im Namen des Reiches aus,
 daß sie nunmehr rechtmäßig verbundene Eheleute seien.

Als Zeugen waren anwesend:

1. der Kassenwart Walter Brandt
 31 Jahre alt,
 wohnhaft in Jungblüth Kreisamt Krasitz 25

2. der Läger Hermann Brandt
 68 Jahre alt,
 wohnhaft in Hohensee Kreisamt Krasitz

Maz. zmar. dn. 17. 2. 69 Nr. 12/69
 1. 89 dcm. nach Datum

Der Mann *ist* amtsbekannt.

Die Frau *ist* amtsbekannt.

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Josef Sawalisch *Gertrud Häle Sawalisch*
geborene *Brandt*
Therese Brandt
Walter Brandt

Der Standesbeamte

An Aufzeichnung

Zweiter Teil

I. Eltern der Ehegatten

1. Vater des Mannes: *Sawalisch* (Familienname), *Josef Michael* (Vorname), *Christlich getaufter Junggeselle* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Veruf) *Leinwand* (Beruf), *25. 10. 1891* (Geburtsort), *Katholik* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort)
2. Mutter des Mannes: *Sawalisch* (Familienname), *Marionna* (Vorname), *Christlich getaufter Junggeselle* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Veruf) *Leinwand* (Beruf), *25. 10. 1891* (Geburtsort), *Katholik* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort)
- Ehegeschließung: *Bruss* (Ort), *18. 1. 1899* (Tag), *Christlich getaufter Junggeselle* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Ort) (Tag) (Standesamt und Nr.)
3. Vater der Frau: *Brandt geb. Polinski* (Familienname), *Therese* (Vorname), *Christlich getaufter Junggeselle* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Veruf) *Leinwand* (Beruf), *7. 4. 1892* (Geburtsort), *Katholik* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort)
4. Mutter der Frau: *Brandt geb. Polinski* (Familienname), *Augusta* (Vorname), *Christlich getaufter Junggeselle* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Veruf) *Leinwand* (Beruf), *4. 6. 1898* (Geburtsort), *Katholik* (religiöses Bekenntnis), *am 25. 5. 40* (Standesamt und Nr.),
(Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort) (Geburtsort)
- Ehegeschließung: *Randwitz* (Ort), *7. August 1898* (Tag), *Randwitz 15/1898* (Standesamt und Nr.),
(Ort) (Tag) (Standesamt und Nr.)

II. Angaben über die Ehegatten

1. Mann Walter Rief (Staatsangehörigkeit) Leipziger (Reichsbürgerrecht) Leipziger (rassistische Einordnung)
2. Frau Walter Rief (Staatsangehörigkeit) Leipziger (Reichsbürgerrecht) Leipziger (rassistische Einordnung)

Bemerkte über frühere oder spätere Ehen:

III. Gemeinsame Kinder

1. Klaus Walter (Vornamen) Leipziger (Geburtsort)
19. 4. 1940 (Geburtsort) Leipziger (Geburtsort)
Leipziger (Standesamt und Nr.)
Leipziger (Veränderungen des Personenstandes usw. und Hinweis auf neues oder früheres Blatt u. Familienbuch)
2. Margot Else (Vornamen) Leipziger (Geburtsort)
24. September 1941 (Geburtsort) Leipziger (Geburtsort)
Leipziger (Standesamt und Nr.)
Leipziger (Veränderungen des Personenstandes usw. und Hinweis auf neues oder früheres Blatt u. Familienbuch)
3. _____ (Vornamen) _____ (Geburtsort)
 _____ (Geburtsort) _____ (Standesamt und Nr.)
 _____ (Veränderungen des Personenstandes usw. und Hinweis auf neues oder früheres Blatt u. Familienbuch)
4. _____ (Vornamen) _____ (Geburtsort)
 _____ (Geburtsort) _____ (Standesamt und Nr.)
 _____ (Veränderungen des Personenstandes usw. und Hinweis auf neues oder früheres Blatt u. Familienbuch)
5. _____ (Vornamen) _____ (Geburtsort)
 _____ (Geburtsort) _____ (Standesamt und Nr.)
 _____ (Veränderungen des Personenstandes usw. und Hinweis auf neues oder früheres Blatt u. Familienbuch)

IV. Uneheliche Kinder weiblicher Abkömmlinge

1. zu Spalte Nr. :
(Bezeichnung des Eintrags der Mutter) (Vornamen) (Geburtsort)
.....
(Geburtsort) (Standesamt und Nr.)
.....
(Veränderungen des Personenstandes usw.)
.....

2. zu Spalte Nr. :
(Bezeichnung des Eintrags der Mutter) (Vornamen) (Geburtsort)
.....
(Geburtsort) (Standesamt und Nr.)
.....
(Veränderungen des Personenstandes usw.)
.....

3. zu Spalte Nr. :
(Bezeichnung des Eintrags der Mutter) (Vornamen) (Geburtsort)
.....
(Geburtsort) (Standesamt und Nr.)
.....
(Veränderungen des Personenstandes usw.)
.....

V. An Kindes Statt angenommene und für ehelich erklärte Kinder

1.
.....
.....

2.
.....
.....

VI. Raum für sonstige Eintragungen

Urząd Stanu Cywilnego Sępólno Krajeńskie Miasto, sygn. 4, akt nr 17/1940 - akt małżeństwa
na nazwisko Josef Zawalisz (w podpisie Sawalisch) i Gertrud Kate Brandt (6_3314_0_2_2_4)

C

Nr. 22

Grucano, dnia 16 października 1928

Przed niżej podpisanym urzędnikiem stanu cywilnego stawili się dziś
co do osobistości znany legitymując się,
rolnik Edward Jabs

zamieszkały w Dmochyko
i zeznał, że bez imienia Jabs - syn

w wieku 4 dni lat, smoleńsk wyznania
zamieszkały w Dmochyko
urodzony w Dmochyko
syn zeznającego i tegoż matronki
Herty z domu Zemke

umarł w Dmochyko
dnia szesnastego października
roku tysiąc dziewięćset dwadzieścia osm
przed południem o godzinie nośnej

Odczytano, przyjęto i podpisano
Edward Jabs
Urzędnik stanu cywilnego
Szadkowskiego

Zgodność z księgą główną poświadczam.
Grucano, dnia 16 października 1928
Urzędnik stanu cywilnego.
Szadkowski

Drukarnia Państwowa w Poznaniu. 872. 27. 10 000.

Urząd Stanu Cywilnego Grucano, pow. Świecie, sygn. 137, akt nr 22/1928 - akt zgonu syna Edwarda Jabs i Herty z domu Zemke (6_1690_0_3_3_137)

Urząd Stanu Cywilnego

Z reguły każde miasto ma urząd stanu cywilnego, natomiast w regionach wiejskich urzędy stanu cywilnego zazwyczaj funkcjonuje przy urzędzie gminy. Sieć urzędów stanu cywilnego ulegała zmianom; informacje o siedzibach dawnych i obecnych urzędów stanu cywilnego można znaleźć w różnych publikacjach np. *Urzędy Stanu Cywilnego. Informator. Stan na 30 czerwca 1962 r.* Warszawa 1962 lub *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce* z 1980 r. (podaje on przynależność do gminy, a obecnie urząd stanu cywilnego mieści się przy urzędzie gminy lub miasta).

Kilka uwag na temat akt metrykalnych, które nadal przechowywane są we właściwych urzędach stanu cywilnego.

- Należy wybierać odpisy zupełne poszczególnych aktów, są droższe, ale zawierają więcej informacji. Odpisy wydaje się krewnym, należy więc podać pokrewieństwo, należy mieć przy sobie dowód tożsamości;
- za sporządzanie odpisów urzędy stanu cywilnego pobierają opłaty skarbowe (obecnie 22 PLN za skrócony, 33 PLN za zupełny), można poprosić o kserokopie lub fotokopię aktu – są tańsze;
- można poprosić o wgląd do księgi z aktem zgonu przodka, pokazana zostanie jedynie strona z odpowiednim wpisem, w urzędach stanu cywilnego nie można osobiście przeglądać całych ksiąg;
- jeżeli nie znasz daty urodzenia/ślubu/zgonu przodka a wiesz w jakiej miejscowości nastąpiło dane zdarzenie – być może w urzędach stanu cywilnego znajdziesz alfabetyczne indeksy do ksiąg;
- zupełny odpis aktu urodzenia zawiera następujące dane: imię/imiona, nazwisko, data i miejsce urodzenia dziecka; imiona, nazwiska, daty i miejsca urodzenia oraz miejsce zamieszkania rodziców, dane osoby zgłaszającej urodzenie, uwagi oraz wzmianki dodatkowe. W tym akcie mogą się znaleźć np. informacje o uznaniu ojcostwa;
- zupełny odpis aktu małżeństwa zawiera następujące informacje: imię/imiona, nazwisko, data i miejsce urodzenia, stan cywilny oraz miejsce zamieszkania małżonków, datę i miejsce zawarcia związku małżeńskiego, nazwiska i imiona

rodziców osób biorących ślub, nazwisko noszone po zawarciu małżeństwa, imiona i nazwiska świadków, uwagi i wzmianki dodatkowe;

- akt zgonu znajduje się w urzędzie stanu cywilnego w miejscowości, w której nastąpił zgon, miejsce pochówku nie jest ważne! Zupełny odpis aktu zgonu zawiera następujące informacje: imię, nazwisko, miejsce zamieszkania, datę i miejsce urodzenia, stan cywilny zmarłego, datę, miejsce i godzinę zgonu, datę i miejsce znalezienia zwłok, imiona i nazwiska rodziców oraz imię i nazwisko współmałżonka; dane dotyczące zgłaszającego zgon, uwagi i wzmianki dodatkowe.

Akta metrykalne parafii i gmin wyznaniowych

Na terenie zaboru pruskiego świeckie urzędy stanu cywilnego powstały 1 października 1874. Zapisów przed tą datą należy zatem szukać w księgach wyznaniowych (w przypadku społeczności żydowskiej także w aktach władz sądowych i administracyjnych).

Pierwsze księgi metrykalne zaczęto prowadzić w XVI wieku. Obowiązek zapisywania w księgach udzielanych w parafiach rzymskokatolickich ślubów i chrztów wprowadził sobór trydencki 11 listopada 1563 r. [na terenie metropolii gnieźnieńskiej przyjęty w 1577 r.]. W księgach zaślubionych odnotowywano: imiona małżonków, świadków ślubu oraz dzień, miesiąc, rok i miejsce jego zawarcia. W księgach ochrzczonych wpisywano: imię i nazwisko dziecka, datę chrztu, imiona rodziców, dane rodziców chrzestnych i osoby udzielającej chrztu. Obowiązek rejestracji zgonów wprowadził "Rytuał Rzymski" z 1614 r. Proboszcza zobowiązano do prowadzenia ksiąg metrykalnych: ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych, zmarłych i tzw. wykazu parafian. W Polsce przełomowe znaczenie miał prowincjonalny synod piotrkowski w 1607 r. W parafiach obowiązkowo prowadzono księgi: ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych, komunikujących się na Wielkanoc i statystyk parafialnych. Rytuał Piotrkowski z 1631 r. wprowadził obowiązek prowadzenia ksiąg zgonów.

Po 1772 r. w każdym z zaborów obowiązywały inne przepisy o księgach metrykalnych. Prawie do końca XVIII wieku księgi metrykalne miały charakter wyłącznie kościelny i ewidencyjny. Dnia 1 czerwca 1794 r. weszło w życie ogólne prawo krajowe dla państw pruskich („Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten”). Z dniem tym księgi metrykalne przestały mieć charakter wyłącznie kościelny i stały się dokumentami o

charakterze publiczno – prawnym. Prawo krajowe zobowiązywało każdego obywatela do rejestracji urodzeń, małżeństw i zgonów we właściwej parafii lub gminie wyznaniowej. Przepisy zobowiązały duchownych wyznania katolickiego i ewangelickiego do dokładnego prowadzenia tych ksiąg oraz do sporządzania ich uwierzytelnionych odpisów. Odpisy te odsyłać miano na przechowanie do sądu pierwszej instancji, którego kompetencjom podlegały miejscowości należące do danej parafii lub gminy wyznaniowej. Uwierzytelnione odpisy (duplikaty) ksiąg metrykalnych stawały się wówczas własnością państwa. Z czasem duplikaty ksiąg metrykalnych zostały przekazane do archiwów państwowych. Oryginały (pierwopisy) ksiąg metrykalnych pozostały własnością władz kościelnych. Są one nadal przechowywane w parafiach i gminach wyznaniowych. Zasadniczo najstarsze księgi przekazywane są do archiwów kościelnych (diecezjalnych/archidiecezjalnych).

Kodeks cywilny Napoleona z 1804 r., wprowadzony w Księstwie Warszawskim kilka lat później, uwzględniał świecki charakter małżeństwa, wprowadzał śluby cywilne, dopuszczał rozwody, sprawy małżeńskie oddawał sądownictwu powszechnemu. Dekretem Fryderyka Augusta z 27 stycznia 1808 r. (obowiązującym od 1 maja 1808 r.) wprowadzono akta stanu cywilnego (stąd specyfika tych ksiąg – prowadzonych od 1 maja do 30 kwietnia roku następnego). Księgi mieli prowadzić urzędnicy świeccy. W praktyce, ze względu na brak odpowiednio wykształconych osób, zadanie to wykonywali duchowni. Na mocy dekretu z 23 lutego 1809 r. duchowni najpierw spisywali akt cywilny, a dopiero potem dokonywali obrzędku religijnego. Prawo udzielania ślubów cywilnych i rozwodów powierzono także prezydentom i burmistrzom.

Na terenie zaboru pruskiego, na mocy rozkazu gabinetowego z 27 września 1817 r. połączono, w formie unii, Kościoły: ewangelicko-augsburski i ewangelicko-reformowany. Zapoczątkowało to budowę protestanckiego Kościoła państwowego, opartego na systemie episkopalno-konsystorskim, którego głową był król Prus. Władze państwowe wyznaczały zakres uprawnień Kościoła, zatwierdzały nowe związki wyznaniowe, sprawowały nadzór nad ich działalnością i majątkiem, powoływały lub znosiły parafie. Z czasem uprawnienia państwa uległy ograniczeniu.

Po wprowadzeniu świeckiej rejestracji akt stanu cywilnego, z dniem 1 października 1874 r. ustał obowiązek sporządzania przez duchownych uwierzytelnionych kopii (duplikatów) własnych ksiąg metrykalnych. Przekazywane kopie (duplikaty) ksiąg metrykalnych parafii i gmin wyznaniowych zawierają zapisy sporządzone zasadniczo do

końca września 1874 r. W przypadku wyznania ewangelickiego, Archiwum posiada księgi metrykalne kilku gmin, sporządzone także po 1874 r.

Odrębnie odbywała się rejestracja urodzeń, małżeństw i zgonów Żydów. W latach 1794-1812 obowiązek tej rejestracji spoczywał na magistratach. Spisy sporządzano głównie dla celów ewidencyjnych. Na mocy edyktu z 11 marca 1812 r. w sprawie obywatelskiej sytuacji Żydów, podzielono ich na dwie grupy: naturalizowanych i nienaturalizowanych. Do pierwszej należeli ci, którzy posiadali określony status majątkowy, mieli stałe zajęcie i miejsce zamieszkania, i decydowali się na przyjęcie dziedzicznego nazwiska. Tym samym wpisywani byli na listę „obywateli” państwowych. Od 1812 r. Żydzi ci zostali zobowiązani do rejestracji urodzeń, małżeństw, rozwodów i zgonów przed miejskimi władzami policyjnymi lub w przypadku mieszkańców wsi, przed landratem (starostą). Ta cywilna rejestracja ograniczała się tylko do Żydów naturalizowanych. 30 marca 1847 r. wydano rozporządzenie w sprawie cywilnego poświadczania urodzeń, małżeństw i zgonów Żydów oraz dysydentów. Na mocy ustawy z 23 lipca 1847 r. o rejestracji stanu cywilnego Żydów funkcje te przejęły sądy powiatowe (od 1849 r.). Oprócz wydzielonych akt metrykalnych dotyczących społeczności żydowskiej, rejestry urodzeń, ślubów i zgonów (lub też sporządzone do celów sądowych wypisy) można napotkać w aktach magistratów (np. aktach miast: Fordonu, Więcborka, Nowego, Solca Kujawskiego, Szubina, Tucholi). Warto także przejrzeć akta starostw powiatowych. Wymienione wyżej źródła mogą zawierać także inną dokumentację przydatną do poszukiwań genealogicznych, taką jak np. kontrola ruchu ludności, imienne wykazy kandydatów do zarządów gmin kahalnych czy listy uczniów podlegających obowiązkowi szkolnego. W aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu z lat 1919-1939 zachowały się wykazy płatników składek poszczególnych gmin żydowskich z terenu Pomorza.

Warto zapoznać się z publikacją, z której zaczerpnięto większość podanych wyżej informacji: *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce: Informator*, opr. A. Laszuk. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej. Warszawa 2000.

W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy (w centrali) przechowywane są następujące akta parafii i gmin wyznaniowych:

- parafie rzymskokatolickie:

Barcin, Bydgoszcz, Chojnice, Chomętowo, Czersk pow. Chojnice, Dąbrówka Nowa, Dobrcz,

Drzycim, Fordon, Glesno, Gostycyn, Gruczno, Jeleńcz, Jeżewo, Kcynia, Leśno, Lubiewo, Łąg, Nowa Cerkiew, Nowa Dąbrówka, Nowe, Ogorzeliny, Osie, Osielsko, Ostromecko, Ostrowite pow. Chojnice, Pieniążkowo, Płochocin, Przysiersk, Raciąż, Samokłęski, Serock, Słupy pow. Szubin, Solec Kujawski, Szubin, Ślesin, Śliwice, Świecie, Świekatowo, Topólno, Wałdowo, Wiele pow. Chojnice, Wierzchucin, Więcbork, Włóki, Wtelno i Żołędowo;

- ewangelicko-unijne gminy wyznaniowe:

Barcin, Bydgoszcz, Chojnice, Fordon, Kcynia, Koronowo, Kowalewko, Łabiszyn, Łęgowo, Mokre pow. Chojnice, Nowa Wieś Wielka pow. Bydgoszcz, Nowe, Osie, Rynarzewo, Serock, Sicienko, Sipiory, Solec Kujawski, Szubin, Świecie, Tuchola;

- ewangelicko-luterańskie gminy wyznaniowe:

Bydgoszcz, Sipiory-Mieczkowo-Łabiszyn;

- ewangelicka gmina wyznaniowa menonitów:

Grupa pow. Świecie;

- mojżeszowe gminy wyznaniowe:

Bydgoszcz, Fordon, Koronowo, Nakło, Rynarzewo, Solec Kujawski, Szubin, Więcbork, Wyrzysk.

W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy – Oddział w Inowrocławiu przechowywane są następujące akta metrykalne parafii i gmin wyznaniowych (teren powiatów: inowrocławskiego, żnińskiego i mogileńskiego):

- parafie rzymskokatolickie:

Branno, Brudnia, Chełmce, Chlewiska, Dziewierzewo, Glesno, Gniewkowo, Góra, Jaksice, Kościelec, Kruszwica, Lisewo, Liszkowo, Murzynno, Orłowo, Ostrowo k/Gniewkowa, Ostrowo n/Gopłem, Pakość, Parchanie, Pęchowo, Piaski, Pieranie, Płonkowo, Rzadkwin, Sławsk Wielki, Strzelno, Szadłowice, Szczepanowo, Tuczo;

- ewangelicko-unijne gminy wyznaniowe:

Dąbrowa Biskupia, Gniewkowo, Inowrocław, Kruszwica, Murzynko, Rojewice, Strzelno;

- mojżeszowe gminy wyznaniowe:

Gębice, Gniewkowo, Kwieciszewo, Pakość, Trzemeszno, Wylatowo.

Akta parafii w Trzemesznie (pow. mogileński) i w Juncewie (pow. żniński) są przechowywane w Archiwum Państwowym w Poznaniu.

Ponieważ obowiązek sporządzania duplikatów i ich przekazywania do instytucji państwa wprowadzono dopiero pod koniec XVIII wieku, Archiwum posiada zasadniczo księgi

metrykalne parafii i gmin wyznaniowych, sporządzone w XIX wieku. Od reguły tej są jednak wyjątki. Wspomnieć tu należy o aktach Parafii w Glesnie w powiecie wyrzyskim, gdzie zachowały się księgi metrykalne chrztów, zaślubin i zgonów z lat 1638-1770. Są to najstarsze posiadane przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy księgi metrykalne.

Kompletność zgromadzonego przez Archiwum zasobu ksiąg metrykalnych jest zróżnicowana. W zależności od parafii i gminy wyznaniowej oraz rodzaju akt (księga chrztów, małżeństw, zgonów) są to księgi metrykalne zachowane z reguły z okresu kilku bądź kilkudziesięciu lat. W przypadku akt parafii rzymskokatolickich, ksiąg z brakujących lat można poszukiwać w urzędach parafialnych oraz Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie (62-200 Gniezno, ul. Kolegiaty 2) i Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie (ul. Biskupa Konstantyna Dominika 11, 83-130 Pelplin). Do Pelplina zostały przekazane akta przechowywane w Bischofliches Zentralarchiv (93047 Regensburg, St.Petersweg 11-13) - Centralnym Archiwum Biskupim w Regensburgu.

Katalog ksiąg metrykalnych przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie dostępny jest na stronie:

<http://www.archiwum.archidiecezja.pl/pl/katalog-on-line.html>

natomiast ksiąg metrykalnych przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie na stronie:

<https://diecezja-pelplin.pl/instytucje/archiwum-diecezjalne/>.

W sprawie poszukiwań brakujących ksiąg metrykalnych ewangelickich gmin wyznaniowych można zwrócić się do Evangelisches Zentralarchiv in Berlin (Bethaniendamm 29, 10997 Berlin) - Centralnego Archiwum Ewangelickiego w Berlinie. Katalog ksiąg dostępny jest na stronie:

<https://ezab.de/kirchenbuecher/kirchenbuch-suche.php>

oraz Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands. Archiv des Lutherischen Kirchenamts (30177 Hannover, Richard-Wagner-Str. 26) - Kościoła Ewangelicko-Luterańskiego w Niemczech. Archiwum.

Więcej informacji na temat żydowskich gmin wyznaniowych znajdziecie Państwo pod następującymi linkami: <https://www.jri-poland.org/search/>, <https://www.jewishgen.org/databases/>, <https://sztetl.org.pl/>, <https://www.polin.pl>.

Garść informacji dotyczących poszukiwań w księgach metrykalnych:

- W przypadku osób wyznania rzymskokatolickiego, w zależności od okoliczności, chrztu dziecka starano się dokonać w ciągu niewielkiego upływu czasu od dnia urodzenia dziecka. W przypadku ewangelików, chrzest mógł zostać dokonany po upływie nawet kilku lat;
- Małżeństwo zawierano w parafii, właściwej terytorialnie dla miejsca zamieszkania panny młodej;
- Duplikaty ksiąg metrykalnych mogą zawierać pomyłki powstałe przy kopiowaniu zapisów;
- Sposób dokonywania wpisów oraz ilość odnotowanych informacji różnił się, w zależności od osoby sporządzającej księgi;
- Z przeprowadzanych przez doświadczonych genealogów analiz wpisów w księgach metrykalnych wynika, iż księgi te mogą być niekompletne. Niektórzy duchowni uzupełniali księgi co jakiś czas, w oparciu o swoje uprzednio sporządzone notatki. Zdarzało się, iż notatki te ginęły lub zapominano o nich. Duży wpływ na kompletność akt miała staranność osoby duchownej;
- Dane odnośnie wieku osób odnotowanych w aktach mogą być nieściśle. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim informacji dotyczącej wieku osoby zmarłej (wiek mógł zostać określony np. według osobistej oceny zgłaszającego);
- Akt chrztu zawiera personalia chrzestnych, akt małżeństwa personalia świadków, akt zgonu nazwisko zgłaszającego. Zazwyczaj były to osoby zamieszkujące na terenie tej samej parafii lub gminy wyznaniowej, co osoby których akt dotyczy. Szczególnie w przypadku nazwisk rzadko spotykanych, może być to przesłanką do ustalenia miejsca zamieszkania danej rodziny, w poszczególnym okresie;

Należy pamiętać, że pisownia nazwiska lub jego forma mogły w przeszłości się zmieniać. Informacje o wariantach konkretnego nazwiska można znaleźć w *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I-X, wyd. K. Rymut, Kraków 1992-1994 oraz publikacji . J. Zawadzki, *1000 najpopularniejszych nazwisk w Polsce*, Warszawa 2002.

Przydatne mogą okazać się również portale:

- <https://dane.gov.pl/pl>
- <https://nazwiska.ijp.pan.pl/>

- W przypadku zgonu, w metryce mogą być adnotacje o liczbie i wieku osieroconych dzieci;

- Ilość informacji zawartych w księgach metrykalnych maleje wraz z cofaniem się w przeszłość;
- Księgi metrykalne, w przypadku wyznania rzymskokatolickiego były sporządzone w języku łacińskim. Księgi metrykalne parafii mogą nosić różne nazwy, najczęściej stosowana jest forma łacińska: księga chrztów („Liber Baptizatorum”), księga małżeństw („Liber Copulatorum”), księga zgonów („Liber Mortuorum”). W przypadku ewangelików i Żydów księgi metrykalne sporządzane były głównie w języku niemieckim. Zapisy sprzed XIX wieku mają zazwyczaj formę opisową. W XIX i XX wieku pojawiła się forma tabelaryczna, co ułatwia poszukiwanie nazwisk. Formularze ksiąg różniły się, w zależności od parafii czy gminy wyznaniowej, jak też okresu wytworzenia księgi.

Poza księgami metrykalnymi, uzupełniającym źródłem w prowadzonych badaniach mogą być pozostałe akta, wytworzone przez instytucje wyznaniowe. Mowa o aktach parafii, dekanatów, klasztorów i gmin wyznaniowych. Zgromadzone przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy zbiory w tym zakresie są skromne. Dodatkowo są to przede wszystkim akta związane ze sprawami administracyjnymi i finansowymi. Pomimo tego i tu można znaleźć cenne akta do poszukiwań genealogicznych. Warto zatem zwrócić uwagę i na ten rodzaj akt. Oto kilka przykładów dla zobrazowania ich różnorodności, może to być np.: wykaz komunikowanych parafii i dekanatu (akta Dekanatu Fordońskiego w Fordonie), dyspensy, wykazy członków gminy katolickiej (akta Parafii w Chomętowie), spis parafian, zmiany nazwisk, dowody chrztów, zaślubin i zgonów (akta Parafii w Glesnie, pow. Wyrzysk), wybory do reprezentacji bractwa parafialnego, spis dzieci przyjętych do I Komunii Świętej (akta Parafii w Mroczy), wykaz sióstr i służby zakonnej (akta Klasztoru Klarysek w Bydgoszczy), wykaz wyborców pastora (akta Ewangelickiej Gminy Wyznaniowej w Łabiszynie), spisy uczniów szkoły miejskiej (akta Ewangelickiej Gminy Wyznaniowej w Nowem), spisy właścicieli przedsiębiorstw, wykaz osób wydalonych z Niemiec, pomoc zimowa dla bezrobotnych (akta Żydowskiej Gminy Wyznaniowej w Bydgoszczy). Jak wspomniano wyżej, akta własne parafii i gmin wyznaniowych posiadane przez Archiwum Państwowe są nieliczne. Dla zaawansowanych genealogów polecamy zatem zbiory przechowywane w archiwach władz kościelnych.

Annus Domini 18

Annus Domini 18

No- me- rus.	Anno, dies et mensis copula- tionis.	Nomen sacerdotis benedicentis matrimo- nium.	Nomen et Cognomen Copulatorum, denominatio domicilii, status artis vel conditionis vi- tae, et utrum in ecclesia an in privato consecrati sint.	Num copulati vel uno pars eorum ante vinculo matri- monii obstricti aut obstricti fuit. Num sub potestate parentum vel tuto- rum existant.	Aetas				Religio
					spou- si.	spou- sae.	spou- si.	spou- sae.	
33.	1860 1. juli	Michael	Francis Sigismundus pater juvenis et viri Carolus Kierulff fam. amb. et Byd. g.	28	33	l.	l.		
34.	3. juli	Jo.	Michael et Maria Maria Ignatius fam. amb. et Byd. g.	28	28	l.	l.		
35.	4. juli	Michael	Augustus Kierulff, pater juvenis et viri Michael Kierulff amb. et Byd. g.	29	28	l.	l.		
36.	9. juli	Jo.	Michael et Maria Michael Kierulff, pater juvenis et viri Michael Kierulff amb. et Byd. g.	27	27	l.	l.		
37.	8. juli	Jo.	Michael et Maria Michael Kierulff, pater juvenis et viri Michael Kierulff amb. et Byd. g.	27	27	l.	l.		
38.	12. juli	Jo.	Michael et Maria Michael Kierulff, pater juvenis et viri Michael Kierulff amb. et Byd. g.	25	30	l.	l.		
39.	29. juli	Michael	Frederic Karol et Maria Frederic Karol fam. amb. et Byd. g.	27	25	l.	l.		
40.	29. juli	Jo.	Augustus Kierulff, pater juvenis et viri Augustus Kierulff amb. et Byd. g.	21	27	l.	l.		

Nomen et cognomen parentum		Num cum consensu parentum vel tutorum vel iudicii tutoris matrimonium contractum sit.	Dies promul- gatio- nis. num.	Num cum dispensatio- ne aliqua matrimo- nium con- tractum et de quo digo.	Nomen, cognomen, ars et conditio vitae adstantium tes- tum.	Annotatio.
sponsi	sponsae.					
Michael et Maria Sigismund	cum consensu parentum	2. 1860 6			August Maria Valentini Sigismund.	
Michael et Maria Ignatius	Jo.	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Anna Sigismund	cum consensu parentum	2. 1860 6			Frederic Karol Francis Karol.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	
Michael et Maria Michael	cum consensu parentum	2. 1860 7			Frederic Karol Michael Bonaventura.	

Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Bydgoszczy, sygn. 36: Akta chrztów, ślubów, zgonów z lat 1860-1863, str. 67-68 (6_240_0_36)

67

J a h r 1842.

Nr.	Jahr und Monat	Tag	Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Name des Kinds	Tag der Taufe	Name des Taufp.	Name des Taufp. welcher die Taufe verrichtet								
											Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Name des Kinds	Tag der Taufe	Name des Taufp.	Name des Taufp. welcher die Taufe verrichtet
1842	1842	1842	1842	1842	1842	1842	1842	1842	1842	1842								
323	April	27	geb.	geb.	geb.	geb.	Bozianow	27	geb.	geb.								
							geb.											
324	April	19	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
325	Mai	23	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
326	Mai	19	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
327	Juni	12	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
328	Juni	21	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
329	Juni	26	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
330	Mai	20	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
331	Juni	20	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											
332	Mai	16	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.	geb.								
							geb.											

68

J a h r 1842.

Vor- und Geschlechts-Namen	Religion	Stand und Gemeinde	Name	Stand und Gemeinde	Anmerkungen, ob Zeilings- oder sonst was aufzuredend ist bei dem Kinde zu bemerken.						
						Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Geburts- Ort	Geburts- Zeit	Name	Stand und Gemeinde
1842	1842	1842	1842	1842	1842						
Ernst Rudolph Tulke mangelnd in Skorn, bei der Kindgeburt fürs Pomeran gelte	Henriette geb. Branke Königsberg	Königsberg Lif. Lif.	geb.	geb.	geb.						
Ludwig Nörler	Anna Leonore geb. Klunke	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Christian Behnke	Eva geborene Schmidt	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Jacob Gerard	Mikolaj geb. Hilt	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Johann Guiram	Mikolaj geb. Linsow	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
August Buerck	Anna geborene Huf	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Carl Kujath	Caroline geb. Gobrandt	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Christian Riemer	Charlotte geb. Hallmann	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Daniel Rejs	Henriette geb. Radtke	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						
Emuel Jacob Rimert	Mathilde geb. Porck	Königsberg Königsberg	geb.	geb.	geb.						

Akta metrykalne ewangelicko-unijnej gminy wyznaniowej w Bydgoszczy, sygn. 61: Akta urodzeń z 1842 r., str. 67-68 (6_392_0_61)

№	דאטום	נאמען פון פאטער	נאמען פון מאמע	נאמען פון קינד	אָרט פון געבוירן	אָלטער	אָרט פון טויט	אָלטער	אָרט פון שטוב	אָרט פון שטוב	אָרט פון שטוב	אָרט פון שטוב
1.	6 Januar 1836	Leiser Michel	Mina gots	Baruch	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—
2.	14 Marz 1837	Jacob Philip	Mina gots	Freidel	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—
3.	6 July 1838	Gnatz Reizel	Eliza gots	Freidel	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—
4.	29 Sept 1839	Michael Hing	Mathie gots	Schulitz	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—
5.	17 Nov 1840	Isak Hing	Frederich gots	Schulitz	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—
6.	20 Dec 1841	Isak Hing	Frederich gots	Schulitz	Schulitz	20	20	20	—	—	—	—

In Ruffig Stadt Solcu Kujawskim
 Schulitz den 26ten Febr 1837.
 der ungar. Stadt
 Schulitz

Akta metrykalne żydowskiej gminy wyznaniowej w Solcu Kujawskim, pow. Bydgoszcz, sygn. 1:
 Akta urodzeń, ślubów, zgonów z lat 1823-1847, str. 6-7 (6_388_0_0_1)

Akty metrykalne ze wschodu

Aby uzyskać odpis aktu urodzenia, małżeństwa lub zgonu z zagranicznego urzędu stanu cywilnego należy zwrócić się z podaniem do konsulatu tego kraju w Polsce – konsulat będzie pośrednikiem między wnioskodawcą a zagranicznym urzędem stanu cywilnego w załatwieniu sprawy.

Podobna sytuacja dotyczy osób, które urodziły się lub zmarły przed 1945 r. na terenach tzw. kresów wschodnich, które obecnie należą do Litwy, Białorusi i Ukrainy. Jednak część ksiąg metrykalnych z tych terenów przekazano w 1945 r. do Polski i są one

przechowywane, jako tzw. księgi zabużańskie, w Urzędzie Stanu Cywilnego m. st. Warszawy – Wydziale III Rejestracji Stanu Cywilnego i Ksiąg Zabuzzańskich (03-718 Warszawa, ul. ks. I. Kłopotowskiego 1/3, e-mail: usc@um.warszawa.pl); ich wykaz udostępniony jest na stronie: <https://um.warszawa.pl/waw/usc/-/nasze-ksiegi>, księgi starsze niż stuletnie są przekazywane natomiast do Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (00-263 Warszawa, ul. Długa 7, e-mail: sekretariat@agad.gov.pl); ich wykaz można znaleźć na stronie internetowej AGAD pod adresem: https://agad.gov.pl/wp-content/uploads/2020/12/ulotka_metrykalne.pdf.

Akty stanu cywilnego spoza obecnych granic Polski (np. z terenów zabużańskich), na życzenie zainteresowanego, mogły zostać wpisane do ksiąg w urzędzie stanu cywilnego właściwym dla miejsca zamieszkania wnioskodawcy.

Akta metrykalne z terenów wschodnich I i II Rzeczypospolitej przechowywane są ponadto w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie (79000 Lwów, Plac Soborny 3a, e-mail: tsdial@arch.gov.ua).

Danych na temat osób urodzonych na terenie obecnej Białorusi być może również udzieli: Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Grodnie (adres: Grodno 230023, pl. Tizengauza 2).

Akt metrykalnych z terenów Litwy należy szukać m.in. w: Litewskim Państwowym Archiwum Historycznego w Wilnie (adres: Mindaugo 8, LT-03107 Vilnius, Lithuania, e-mail: istorijos.archyvas@lvia.lt) i Litewskim Centralnym Archiwum Państwowym w Wilnie (adres: O. Milašiaus 21, LT-10102, Vilnius, Lithuania, e-mail: lcva@archyvai.lt). Niektóre parafie z terenu Litwy mają zmikrofilmowane – Mormoni. Część litewskiego zasobu dostępna jest też w serwisie: Family Search oraz w portalu: Epaveldas.

Ewidencja ludności

Oprócz kościelnych akt metrykalnych i urzędów stanu cywilnego, niezwykle przydatna dla poszukiwań genealogicznych jest dokumentacja związana z ewidencją ludności³. Może ona być dostępna pod różnymi nazwami, np. lista dusz, księga meldunkowa, rejestr ludności, kartoteka i spis mieszkańców, rejestr ruchu ludności, itp.

³ Autorzy dziękują Panu Stanisławowi Błażejowskiemu za udostępnienie tekstu referatu „Pozametrykalne źródła genealogiczne”, którego obszerne fragmenty, za zgodą autora, wykorzystano w rozdziale dotyczącym ewidencji ludności.

Najstarsza zachowana w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy ewidencja mieszkańców prowadzona była przez władze miast. Jej powstanie było związane z ewidencjonowaniem osób, którym przysługiwały szczególne uprawnienia lub dokumentacją związaną z ich przynależnością do organizacji funkcjonujących na terenie miast: cechów, bractw, towarzystw. Wśród tego rodzaju dokumentacji są księgi z danymi tych, którym przysługiwały prawa miejskie. Dla Chojnic takie księgi zachowały się z lat 1550-1850. Bydgoskie księgi przyjęć do prawa miejskiego („Bürger-Rolle der Stadt Bromberg”) pochodzą z lat 1773-1872. Rejestr obejmuje nazwisko i imię, zawód, miejsce urodzenia, miejsce skąd osoba przybyła do Bydgoszczy, datę zamieszkania w mieście oraz datę zgonu lub wyprowadzenia się z Bydgoszczy. Trzeba zwrócić uwagę, że ta najstarsza ewidencja mieszkańców Bydgoszczy jest mało przydatna dla polskich genealogów, gdyż jest dokumentacją napływu do miasta Niemców i Żydów.

Na początku XIX wieku zostają wprowadzane powszechne, państwowe zasady prowadzenia ewidencji mieszkańców. W 1810 r. w Księstwie Warszawskim wydano rozporządzenie o prowadzeniu list dusz. Kontynuowały je władze pruskie. W 1837 r. naczelny prezydent prowincji poznańskiej Flottwell uchylił to rozporządzenie, wprowadzając nowe przepisy „względem meldowania obcych i prowadzenia list dusz”. Do ich sporządzania zostali zobowiązani przedstawiciele miejscowych władz policyjnych: burmistrzowie w miastach, sołtysi w gminach oraz właściciele majątków ziemskich na terenie obszarów dworskich. Na terenie Księstwa Poznańskiego duplikat ksiąg otrzymywał komisarz obwodowy.

Same formularze ksiąg meldunkowych były prowadzone według zasad określonych przez władze Rejencji. Wśród 25 rubryk były informacje takie jak imię i nazwisko, data urodzenia, miejsce urodzenia, imię ojca, data przybycia, poprzednie miejsce zamieszkania oraz data i miejsce wymeldowania. Format ksiąg z biegiem czasu ulegał zmianie poprzez dodawanie nowych rubryk czy uproszczenie starych. System ewidencji meldunkowej z lat zaboru pruskiego był kontynuowany w Polsce odrodzonej. Dopiero na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP z 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności oraz Rozporządzenia wykonawczego Ministra Spraw Wewnętrznych z 16 października 1930 r. stara ewidencja została zamknięta. Wprowadzono rejestr mieszkańców gminy oraz księgę kontroli ruchu mieszkańców. Rejestr mieszkańców gminy mógł być prowadzony w formie księgi lub kartoteki z kartami rodzinnymi. O wyborze sposobu rejestracji miały decydować gminy. W miastach podstawową dokumentacją ewidencji mieszkańców stały się kartoteki. Oprócz

szczegółowych informacji o rodzinie, cennymi danymi zawartymi na karcie meldunkowej jest data przybycia wraz z podaniem poprzedniego miejsca zamieszkania oraz informacje kiedy i dokąd nastąpiło wymeldowanie. W przypadku śmierci, jako datę wymeldowania podawano datę zgonu. Informacje te odnotowywano także w księgach meldunkowych. Gminy były zobowiązane do prowadzenia ksiąg kontroli ruchu mieszkańców, czyli rejestrów przybyłych i opuszczających gminę.

- W miastach większych, takich jak Bydgoszcz, w XIX wieku było kilka systemów prowadzenia ewidencji mieszkańców. Początkowo prowadzono jeden rejestr dla miasta według numeracji domów. Po wprowadzeniu na mocy pruskiej ordynacji miejskiej z 30 maja 1853 r. okręgów miejskich, ich przełożeni byli zobowiązani do załatwiania spraw meldunkowych. Ujednolicenie systemu ewidencji mieszkańców nastąpiło w latach 70-tych XIX wieku, kiedy w miastach zaczęto tworzyć wyspecjalizowane biura meldunkowe. Prowadziły one księgi meldunkowe i kartoteki meldunkowe w układzie alfabetycznym.

Zapisy w księgach ewidencji mieszkańców były prowadzone różnie: alfabetycznie według nazwisk mieszkańców, według kolejności domów lub nazw ulic, a w ich obrębie według numerów domów. Tylko w niektórych księgach znajdują się skrowidze imienne. To sprawia, że w tak różnie prowadzonych księgach dla dużych miejscowości poszukiwania są czasochłonne.

- Archiwum posiada kartoteki meldunkowe dla czterech miast: Bydgoszczy, Inowrocławia, Nakła oraz Trzemeszna (lata powojenne). Dla Nakła zachowały się kartoteki meldunkowe osób przybyłych do miasta (okres pruski) i mieszkańców stałych (okres II wojny światowej). Kartoteka meldunkowa mieszkańców Bydgoszczy pochodzi z okresu od początku lat 30. XX wieku do 1953 r. i dotyczy mieszkańców stałych. Kartoteka ta jest niekompletna. Kartoteka meldunkowa mieszkańców Inowrocławia pochodzi z podobnego okresu co bydgoska. Dla Bydgoszczy, największego miasta w regionie, Archiwum posiada także niekompletnie zachowane księgi meldunkowe, głównie z drugiej połowy XIX wieku. Księgi te, w zależności od okresu, prowadzone były według różnych systemów (wg numeracji domów, nazw ulic, nazwisk mieszkańców). Warto przy tym zaznaczyć, że bydgoskie księgi meldunkowe obejmują także podbydgoskie gminy miejskie (takie jak np.: Okole, Szwederowo, Bartodzieje, Jachcice, Wilczak), do 1920 r. pozostające administracyjnie poza miastem Bydgoszczą. Pewnym ułatwieniem w poszukiwaniach w księgach meldunkowych są drukowane księgi adresowe, wydawane dla Bydgoszczy od połowy XIX wieku. Zawierają one

dane o głowach rodzin, usystematyzowane według klucza alfabetycznego oraz topograficznego (według ulic). Pozwalają więc określić czy dana rodzina mieszkała w Bydgoszczy, a jeśli tak to gdzie. W kartotece meldunkowej mieszkańców Bydgoszczy, do kart meldunkowych sporządzonych w XX wieku, wyjątkowo zdarzają się być dołączane karty meldunkowe z okresu wcześniejszego. Świadczy to niezbiecie o tym, że na przełomie XIX i XX wieku, rejestracja mieszkańców centrum obecnej Bydgoszczy, prowadzona była za pomocą kartoteki meldunkowej. Tłumaczy to też brak ksiąg meldunkowych sporządzonych dla centrum Bydgoszczy z tego okresu. Analiza akt wskazuje, iż niezachowana do dzisiejszych czasów kartoteka była prawdopodobnie prowadzona od lat 70. XIX wieku do ok. 1932 r. Zapewne w przeszłości, przy zakładaniu nowej ewidencji w ośrodkach rejestrujących ludność, stara dokumentacja często była niszczona jako ta, która jest już nieprzydatna (lobby genealogów nie było tak silne jak obecnie). Stan zachowania ksiąg i kartotek meldunkowych z poszczególnych ośrodków miejskich i wiejskich należy określić jako mocno zdekompletowany. Mało miejscowości posiada archiwalną dokumentację meldunkową. W bydgoskim Archiwum nie ma jej w ogóle dla gmin wiejskich z północnych powiatów województwa, czyli dawnej prowincji Prusy Zachodnie. Stosunkowo dobrze zachowały się księgi meldunkowe z terenu powiatów: bydgoskiego, szubińskiego i inowrocławskiego.

W sprawie informacji dotyczących krewnych mieszkających w Bydgoszczy w latach 60-tych XX w. sugerujemy kontakt z Referatem Ewidencji Ludności Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Bydgoszczy (adres: 85-102 Bydgoszcz, ul. Przyrzecze 13, email: wso@um.bydgoszcz.pl).

Na stronach Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej czy Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej od kilku lat można korzystać ze zdigitalizowanych przedwojennych ksiąg adresowych, w tym z ksiąg adresowych miasta Bydgoszczy.

Brak ksiąg i kartotek meldunkowych, w pewnym stopniu, może zostać uzupełniony przez inne rodzaje ewidencji mieszkańców. W bydgoskim Archiwum, taką dokumentacją jest ewidencja wyborcza osób posiadających prawo do głosowania np. do władz miejskich lub sołectkich. Najliczniejsza grupa akt tego rodzaju zachowała się z okresu międzywojennego. Dokumentacja zawiera podstawowe dane: imię i nazwisko, wiek lub data urodzenia, niekiedy podawano informację od jak dawna wyborca mieszka w okręgu wyborczym. Dokumentację wyborczą można poszukiwać w aktach miast oraz aktach starostw i wydziałów powiatowych. Z zachowanych z tego okresu akt wymienić należy także listy wyborców do Sejmu i Senatu.

Głosować mogły osoby będące obywatelami Państwa Polskiego, posiadające „pełnię honorowych praw obywatelskich”. Cenzus wieku dla wyborców do Sejmu to ukończenie 21 lat, w przypadku wyborców do Senatu można było głosować po ukończeniu 30 roku życia.

Liczną grupą akt z ewidencją osobową są wykazy społeczności żydowskiej. Od początku przejścia Pomorza władze pruskie rejestrowały Żydów oraz członków gmin wyznaniowych. W aktach Deputacji Kamery Wojennej i Domen w Bydgoszczy zachował się między innymi wykaz z 1773 r., liczący przeszło 6 tysięcy „głów rodzin” żydowskich w miastach Obwodu Nadnoteckiego, od Jastrowia i Wałcza na zachodzie do Fordonu i Solca Kujawskiego na wschodzie. Cennym źródłem genealogicznym są wydzielone akta pruskich urzędów (miast, starostw, Rejencji), często zgrupowane w zbiorach określonych przez urzędników jako tzw. sprawy żydowskie („Judensachen”). W zależności od stanu zachowania akt można tu odnaleźć np. dokumentację w sprawie zmian nazwisk, wykazy osób uprawnionych do głosowania, wykazy członków gmin i korporacji żydowskich. Zdarzają się nawet akta metrykalne urodzeń, ślubów i zgonów. W latach późniejszych także odnotowywano członków i podatników gmin żydowskich. Z okresu międzywojennego wykazy te znajdują się m.in. w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu.

Oprócz wykazów członków żydowskich gmin wyznaniowych, w aktach pruskiej Rejencji w Bydgoszczy znaleźć można wykazy członków gmin mennonickich.

Dla badaczy duże znaczenie mają różnego rodzaju wykazy mieszkańców sporządzane do celów podatkowych. Takie wykazy możemy spotkać np. w aktach miast i urzędów domenalnych. Ewidencjonowani są w nich właściciele nieruchomości, którzy podlegali obowiązkowi podatkowemu. Są one szczególnie przydatne w przypadku braku akt metrykalnych, dla osób poszukujących przodków żyjących w pierwszej połowie XIX wieku. Większość tego rodzaju danych jest rozproszonych po różnych zespołach archiwalnych. Na szczególną uwagę zasługują, zachowane w aktach Deputacji Kamery Wojennej i Domen w Bydgoszczy, akta katastru podatkowego, tzw. fryderycjańskiego, sporządzonego przez pruskie władze zaborcze dla ziem polskich, przejętych w czasie rozbioru. W katastrze zostały opisane do celów podatkowych poszczególne miejscowości. W skład opisu podatkowego wchodziła lista podatników, użytkowników gruntów i osób prowadzących działalność gospodarczą (np. kowal, karczmarz, bednarz). Jak już wcześniej wspomniano w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy są przechowywane księgi z opisami katastralnymi wykonanymi w 1773 r. dla większości ziem Obwodu Nadnoteckiego, obejmującego miejscowości urzędów

domenalnych w: Bydgoszczy, Inowrocławiu, Łabiszynie, Mogilnie, Kruszwicy, Wągrowcu, Nowym Dworze (k. Koronowa), Pakości, Noteci, Kamieniu. Akta urzędów domenalnych Obwodu Nadnoteckiego, które po 1815 r. pozostały w granicach administracyjnych pruskiej prowincji Prusy Zachodnie są przechowywane w Archiwum w Berlinie-Dahlem. Poszukiwania w aktach katastru są stosunkowo proste z uwagi na klucz geograficzny. Indeks osób odnotowanych w posiadanym przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy katastrze, dostępny jest na stronie: <http://www.odessa3.org/collections/land/wprussia>. Możliwość korzystania z takiego alfabetycznego indeksu może być niewątpliwie dużym ułatwieniem dla polskich genealogów. Często jednak możemy natrafić na dotkliwy mankament. Forma zapisu w indeksie na stronie jak i w oryginalnych dokumentów może odbiegać w nazwiskach polskich od brzmienia zapisanego w aktach metrykalnych. Są to prawdopodobnie, różne wersje nazwisk. Należy pamiętać, że w XIX wieku nazwiska (szczególnie chłopskie) dopiero się kształtują. W związku z tym, jedna osoba w swoim życiu mogła posługiwać się kilkoma nazwiskami. Ponadto w katastrze fryderycjańskim zdarzają się same imiona, szczególnie w odniesieniu do wdów. Dane zawarte w katastrze były podawane pruskim urzędnikom przez miejscowych sołtysów czy właścicieli nieruchomości, którzy używali uproszczonej, obiegowej wersji nazwiska, stosowanej przez współmieszkańców. Liczne są błędy językowe, popełnione podczas sporządzania wyciągów z oryginałów. Ponadto dla części miejscowości podano jedynie wysokość należnego podatku, bez imiennego wykazu podatników. Te mankamenty, nie przekreślają znaczenia opisów z katastru kontrybucyjnego dla badań genealogicznych. Są to bowiem najstarsze w naszym regionie źródła do badań nad genealogią i historią rodzin chłopskich.

Porównaj Kartę rodzinną starego

Nr. w archiwum: *109*

Nr. księgi kontroli ruchu ludności: *I-109*

Nazwisko: *Biziel*

przyb. do gm. *I-109*
opuszcz. gm.

Imiona, kolejność i pisownia imion według metryk ur. dzienia. Dla mężatek n. zwiś: opanieńskie i z poprzedniego(ch) małżeństwa(w)	Mężczyzna <i>Jan</i>	Kobieta <i>Ludwika</i> <i>Marja</i> <i>Ed. Biedek</i>	Zawód i stanowisko w zawodzie, stanowiące główne źródło utrzymania <i>cel. prakt.</i>
Imiona rodziców i nazwisko panieńskie matki:	<i>Franciszek</i> <i>Rozalia</i> <i>ed. Fejzbert</i>	<i>Stanisław</i> <i>Helagja</i> <i>ed. Golemolek</i>	
Urodził(a) się:	dn. <i>14</i> m-ca <i>10</i> 1888.	dn. <i>27</i> m-ca <i>7</i> 1883.	
Miejsce urodzenia (miejscowość, gmina, powiat względnie kraj):	<i>Owiesno</i>	<i>Krzewin</i> <i>g. Krzywian</i>	
Prawne miejsce zamieszkania:			Stan cywilny i imię drugiego z małżonków: data i miejsce sporządzenia odpowiedniego aktu <i>20 laty</i> <i>Ludwika</i>
Wyznanie: (według metryki)	<i>Rzym. kat.</i>	<i>Rzym. kat.</i>	
Dowód osobisty, nazwa dowodu, numer, data i urząd wystawiający:		<i>P.O. Nr. 6615.2 d. 23.11.1934</i> <i>Wp. p. n. r. Zarząd Miejski Byd.</i>	
Stosunek do powszechnego obowiązku wojskowego:		Przynależność państwowa: <i>poloła</i>	
a) stopień wojskowy b) Nr. gł. ks. ewid. lub aneksu wzgl. księgi ewid. oficerów wzgl. Nr. listy poborowej lub Nr. rejestru c) P. K. U.		(nazwa dowodu, stwierdzającego przynależność państwową, numer, data i urząd wystawiający)	

D Z I E C I

	Imiona	Data i miejsce urodzenia	Adnotacje		Imiona	Data i miejsce urodzenia	Adnotacje
1	<i>Marja</i> <i>Ludwika</i>	<i>d. 6. 1894r.</i> <i>Krzewin</i>	<i>ma</i> <i>oś. d.</i>	5			
2	<i>Helagja</i> <i>Rozalia</i>	<i>13. 2. 1896r.</i> <i>Krzewin</i>	<i>ma</i> <i>oś. d.</i>	6			
3	<i>Marja</i> <i>oś.</i>			7			
4				8			

BRANISZCZA DEKRETNA PODATKOWA

[illegible]

Akta gmin powiatu bydgoskiego - zbiór szczątków zespołów, Akta gminy Nekla, sygn. 35:

Lista dusz gminy Nekla, pow. Bydgoszcz z lat 1925-1933, str. 12-13 (6_204_16_0_35

102

Nr. bież.	Nazwisko Imię	Data (dzień, miesiąc i rok urodzenia)	Zawód	Miejsce zamieszkania	Data od kiedy mieszka w obwodzie	Otrzymał kopertę i kartkę głosów.	Złożył kopertę	U w a g i
1151	Lborik Skolbida	2.10.78	rolnik	Halleru 28	25.6.38			
2	Lborik Józef	17.3.02	mieszcz.	Strochów 6	28.10.32			
3	" Adam	20.9.04	rolnik	" 6				
4	Lborik Stanisław	2.11.83	em. ogł. stan.	Strochów 27	2.11.83			
5	Lborik Jan	10.10.03	rolnik	Strochów 28	1.4.29			
6	" Anna	19.7.03	rolnik	" 28				
7	Lborik Emil	11.9.70	rolnik	Strochów 2	1.4.70			
8	" Szymon	20.2.83	rolnik	" 2				
9	" Józef	16.3.70	rolnik	" 2				
1160	Lukasz Piotr	20.5.86	rolnik	Halleru 25	20.2.03			
1	" Kuba	22.5.92	rolnik	" 25	1.11.92			
2	" Kuba	21.7.07	rolnik	Strochów 8	2.5.05			
3	" Szymon	10.2.09	rolnik	" 8	15.2.24			
4	" Herman	29.1.74	rolnik	" 8	2.6.05			
5	" Piotr	24.9.73	rolnik	" 8				
6	" Zygfryd	15.11.09	rolnik	" 8	15.11.09			
7	" Piotr	20.7.72	rolnik	" 8	20.7.72			
8	" Adolf	20.8.57	rolnik	Strochów 12	30.8.57			
9	" Józef	22.8.87	rolnik	" 12	20.4.78			
1170	" Anna	22.4.93	rolnik	" 12	15.2.20			
1	Lukasz Józef	2.4.79	rolnik	" 15	9.5.34			
2	Lukasz Józef	22.7.94	rolnik	" 15				
3	Lukasz Piotr	31.12.10	rolnik	Strochów 12	24.4.35			
Spis ten zawiera 1173 nazwiska wyborców.								
Wiceburmistrz 30.12.1938.								
Burmistrz								

20

Starostwo Powiatowe w Sępólnie Krajeńskim, sygn. 258: [Wybory do Sejmu 1938 r. - spisy wyborców: Więcbork, Zboże, Suchorączek, Pęperzyn, Witunia, Kamień] z roku 1938, str. 102

(6_20_0_6.7_258)

Obywatelstwo

Wśród przydatnej genealogom dokumentacji niemetrykalnej, liczna jest grupa akt związanych z obywatelstwem mieszkańców. Rejestry osób, którym nadano obywatelstwo polskie oraz tych, którzy zostali go pozbawieni należy szukać w aktach: Urzędów Wojewódzkich, Zarządów Miejskich, Starostw Powiatowych, Prezydiów Wojewódzkich Rad Narodowych, Prezydiów Miejskich Rad Narodowych, Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Urzędach Powiatowych, Gminnych Rad Narodowych, Komend Powiatowych Policji Państwowej oraz sądów. Wnioski o obywatelstwo zawierają czasem odrębnie pisane życiorysy. Nie zachowały się jednak pełne wykazy mieszkańców posiadających obywatelstwo polskie. W sprawach obywatelstwa w okresie międzywojennym rejestrowano przede wszystkim osoby, które rezygnowały z polskiego obywatelstwa lub je otrzymywały. W aktach starostw z lat 1920-1939 są też rejestry wydanych potwierdzeń obywatelstwa, odnotowujących tylko tych, którym takie urzędowe potwierdzenie wydano na ich wniosek.

W pierwszych latach niepodległości były to tzw. rejestry opcji, czyli rezygnacji mieszkańców, z polskiego obywatelstwa, na rzecz niemieckiego jak i optantów polskich, pragnących osiedlić się na terenie Państwa Polskiego. Dokumentacja ta zachowana jest głównie w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu ale również w aktach miast, starostw powiatowych, gmin i komend powiatowych.

Rejestr aktów uznania obywatelstwa polskiego prowadzony przez władze w wojewódzkie po 1945 r. posiada Wydział Spraw Obywatelskich Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy.

W bydgoskim archiwum posiadamy liczną grupę akt związanej z ewidencją mieszkańców, a mianowicie z wpisem na niemiecką listę narodową w latach 1940-1945 oraz regulacją prawną dotyczącą statusu tych osób w okresie powojennym. Licznie zachowały się takie akta dla miasta Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego oraz powiatów: chojnickiego, świeckiego i wyrzyskiego. Sprawami dot. rehabilitacji do 1946 r. zajmowały się sądy, następnie prokuratury i zarządy miejskie. Akta te, chociaż z ograniczeniami, są udostępniane do celów genealogicznych.

Akta wojskowe

„Listę uczestników powstania wielkopolskiego” Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo” znajdziecie Państwo pod linkiem:

<http://www.powstancywielkopolscy.pl/pl/search>.

Poszukiwania nazwisk poległych, rannych i zaginionych, które były publikowane w *Kurierze Poznańskim* od sierpnia 1914 r. do stycznia 1915 r. odnaleźć można w bazie danych zatytułowanej: *Indeks Straty armii pruskiej 1866-1915* Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo”. Wyciąg z oficjalnej liczby strat armii pruskiej obejmuje m.in. żołnierzy o „polsko brzmiącym” nazwisku. Projekt listy strat znajdziecie Państwo również na stronie: <http://des.genealogy.net/eingabe-verlustlisten/search>.

Zachowane szczątkowo wykazy osób poległych w czasie I wojny światowej i ewidencję cmentarzy można znaleźć np. w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu, Aktach Miast, Wydziałach Powiatowych, Urzędach Budownictwa Naziemnego. Prośby o odszkodowania oraz ogólne informacje o inwalidach wojennych znajdują się również w aktach Starostw i Wydziałów Powiatowych. W aktach Rejencji w Bydgoszczy przechowywane są natomiast listy i relacje przeżyć frontowych z tego okresu.

W Aktach Miast i Starostw Powiatowych oraz w aktach Archiwum Sikorskich z Wielkich Chełmów, pow. Chojnice oraz Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Bydgoszczy znajdują się również niekompletne listy poborowych głównie z przełomu XIX/XX wieku.

Informacji na temat udziału krewnych wcielonych do wojska niemieckiego i biorących udział w I wojnie światowej być może udzielą następujące archiwa: Bundesarchiv - Abteilung Militaerarchiv, Bundesarchiv - Abteilung Personenbezogene Auskuenfte, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Landesarchive Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Volksbund Deutsche Kriegsgraeberfuersorge e.V., Bundesgeschaeftsstelle Hauptstaatsarchiv Dresden, Hauptstaatsarchiv Stuttgart, Generallandesarchiv Karlsruhe.

Nasze Archiwum nie posiada akt polskich i niemieckich władz wojskowych. W poszukiwaniach wskazanej dokumentacji proponujemy w pierwszej kolejności kontakt z Archiwum Wojskowym we Freiburgu (adres: Bundesarchiv Militärarchiv Freiburg, 79115 Freiburg im Breisgau, Wiesentalstraße 10, e-mail: militaerarchiv@bundesarchiv.de) oraz Wojskowym Biurem Historycznym (adres: 00-910 Warszawa, ul. Pontonierów 2A, e-mail:

wbh@ron.mil.pl). W poszukiwaniu akt można także zwrócić się do Archiwum Wojskowego w Toruniu (adres: 87 - 105 Toruń, ul. gen. Józefa Chłopickiego 1-7, e-mail: *awt@ron.mil.pl*).

W poszukiwaniach dotyczących losów przymusowo wcielonych do wojska niemieckiego krewnych niezastąpiona jest niemiecka instytucja Deutsche Dienststelle – WAST (adres: D-13403 Berlin, Eichborndamm 179). Instytucja ta przechowuje również dane żołnierzy innych formacji m.in. RAD, Waffen-SS. Aby uzyskać jakiegokolwiek dane z Deutsche Dienststelle należy najpierw wypełnić formularz ("Antragsformular - privat") umieszczony na stronie internetowej wyżej wymienionej instytucji przeznaczony dla poszukiwań prywatnych (dostępny jest w trzech językach: niemieckim, angielskim i francuskim).

Ponieważ bardzo wielu byłych żołnierzy Wehrmachtu - czy to wziętych do niewoli, czy to dezerterów - zgłosiło chęć wstąpienia do Wojska Polskiego i zostało wcielonych do różnych jednostek polskich, przydatna może się również okazać polska sekcja przy brytyjskim Ministerstwie Obrony (APC Polish Enquiries, Ministry of Defence). Instytucja ta ma dostęp do teczek osobowych polskich żołnierzy służących w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie (adres: Building 1, RAF Northolt, West End Road Ruislip, Middlesex HA4 6NG, England – Anglia; email: *apc-sp-polishdisclosures@mod.gov.uk*).

Więcej informacji na temat m.in. teczek personalnych polskich lotników udzielą również: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (adres: London, SW7 1PT, 20 Prince's Gate) oraz Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (adres: 00-207 Warszawa, pl. Krasińskich 2/4/6, tel. 22 530 86 40; e-mail: *o.warszawa@inp.gov.pl*).

Wśród przechowywanych w naszym zasobie akt sądowych nie ma spraw dotyczących uznania za zmarłych zaginionych żołnierzy września 1939 r. Dokumenty dotyczące tego zagadnienia najprawdopodobniej znajdują się w zasobie archiwalnym IPN w Gdańsku Delegaturze w Bydgoszczy.

Internetowa baza danych Niemieckiego Ludowego Związku Opieki nad Grobami Wojennymi (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.) zawiera informacje na temat żołnierzy niemieckiej armii zabitych w I i II wojnie światowej, którzy posiadają znane miejsca pochówku (<https://www.volksbund.de/>).

Na stronie Komisji Grobów Wojennych Wspólnoty Brytyjskiej (Commonwealth War Graves Commission) znajdują się informacje dotyczący cmentarzy wojennych na całym świecie, które utrzymywane są przez wskazaną instytucję (adres: Wielka Brytania - United Kingdom, Maidenhead, Berkshire SL6 7DX, 2 Marlow Road, tel.: +44 16 28 50 72 00).

Instytucja prowadzi też stronę pod nazwą The War Graves Photographic Project -

<https://www.twgpp.org/>.

Informacje w sprawie pochówków wojennych Polaków poległych na terenie Francji uzyskać można pod adresem: Pôle d'Entretien des Nécropoles Nationales et des Hauts Lieux de Mémoire Cité administrative, BP 51055, 57036 Metz cedex 01, Francja, tel.: 0033 387-347-797. W przypadku poległych w bitwie o Monte Cassino przydatna może okazać się strona: <http://www.montecassino.eu/>.

Fot. nr 15

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Numm.	12	Janame und Vorname.	Datum und Ort (Geb., Regiment, Batt., Einheits- der Geburt).	a) Name und Vorname der Eltern, b) ob beide leben oder nicht, c) Gewerbe oder Stand des Vaters.	a) Wohnort der Eltern oder des Vaters, b) Aufenthaltsort des Militärschicksals.	Stand oder Gewerbe.	13.
257							
1853	18	Kingwinde	26 Februar 1865	Antoni-Josef	Edmundo		
1856	19	Kulm		Anna	Wagonska		
1857	20						
Bemerkungen: 1. In der Rubrik "Bemerkungen" werden alle Bemerkungen und sonstige Angaben eingetragen, welche zur Identifizierung der Leichen beitragen.							
258							
1853	18	Kulm		Anna	Wagonska		
1856	19						
1857	20						
Bemerkungen: 1. In der Rubrik "Bemerkungen" werden alle Bemerkungen und sonstige Angaben eingetragen, welche zur Identifizierung der Leichen beitragen.							
259							
1853	18	Kulm		Anna	Wagonska		
1856	19						
1857	20						
Bemerkungen: 1. In der Rubrik "Bemerkungen" werden alle Bemerkungen und sonstige Angaben eingetragen, welche zur Identifizierung der Leichen beitragen.							
260							
1853	18	Kulm		Anna	Wagonska		
1856	19						
1857	20						
Bemerkungen: 1. In der Rubrik "Bemerkungen" werden alle Bemerkungen und sonstige Angaben eingetragen, welche zur Identifizierung der Leichen beitragen.							

Akta miasta Bydgoszczy, sygn. 2978: Alpagabetische Liste z roku 1865, str. 257-258

(6_189_0_3.6_2978)

Koperty dowodowe

W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy znajdują się koperty dowodowe [raczej: niekompletne zbiory kopert dowodowych]: Urzędów Miast i Gmin w: Nakle, Szubinie, Dragaczu, Koronowie, Mroczy, Sępólnie Krajeńskim; Urzędów Gmin w: Osielsku, Sicienku, Drzycimiu, Warlubiu, Osiu, Bukowcu, Lnianie, Dąbrowie (powiat mogileński), Dąbrowie Chełmińskiej, Kęsowie, Urzędu Miasta w Bydgoszczy czy Urzędów Miejskich w Kruszwicy, Trzemesznie czy Żninie. Należy mieć na uwadze, że ten rodzaj akt dopiero zaczął być przekazywany do Archiwum Państwowego w Bydgoszczy w związku z czym dane te będą ewoluować.

Koperta dowodowa zakładana była w momencie, w którym występowało się o pierwszy dowód osobisty. Prowadząc poszukiwania genealogiczne należy dowiedzieć się, gdzie znajdują się koperty dowodowe dla danej miejscowości. Przeważnie jest to Biuro Dowodów Osobistych przy Urzędzie Miasta bądź Gminy – miejsca wydania ostatniego dowodu osobistego. Ten stan prawny trwał do końca lutego 2015 r. W archiwum bieżącym danego Biura Dowodów Osobistych znajdują się teczki z wnioskami wydanych dowodów osobistych po roku 1945.

Teczki dowodowe, które dotyczą osób zmarłych w latach 40.-80. XX wieku mogą być już zniszczone – niszczone je po upływie 10 lat od śmierci właściciela dowodu osobistego, choć nie było to regułą.

W latach 50. XX wieku wydawaniem dowodów osobistych zajmowały się powiatowe komendy Milicji Obywatelskiej. Teczki osobowe i koperty dowodowe zakładane przez komendy powiatowe MO były przekazywane do urzędów szczebla powiatowego, miast ewentualnie gromad. Po powstaniu gmin (1972 r.) koperty przekazywano tym właśnie jednostkom organizacyjnym. Zaznaczamy, że przy przekazywaniu teczek dowodowych z Komend Powiatowych MO, robiono selekcję dokumentów zebranych w teczkach, przekazywano koperty tylko osób żyjących.

W kopertach można natrafić na przedwojenne dowody osobiste czy kenkarty/arbeitskarty.

Równocześnie informujemy, iż metryczki dowodowe osób zmarłych w latach 1952-1997 z całej Polski znajdują się w Archiwum Państwowym w Warszawie Oddziale

Dokumentacji Osobowej i Płacowej w Milanówku (adres: 05-822 Milanówek, ul. Stefana Okrzei 1, e-mail: apw.milanowek@warszawa.ap.gov.pl).

Ewidencję dokumentów o wydanie dowodów osobistych posiada również Delegatura IPN w Bydgoszczy (adres: 85-130 Bydgoszcz, ul. Wincentyny Teskowej 1, e-mail: sekretariat.bydgoszcz@ipn.gov.pl). W ww. instytucji znajdziecie Państwo również wnioski paszportowe (dokumentacja z lat 50-tych XX wieku i późniejsza).

W zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie (adres: 02-103 Warszawa, ul. Hankiewicza 1, e-mail: sekretariat@aan.gov.pl) przechowywana jest m.in. dokumentacja Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie dotycząca osób prześladowanych. Fundacja Polsko-Niemieckie Pojednanie pośredniczyła w wypłacaniu świadczeń Polakom za czas pracy niewolniczej i przymusowej na rzecz nazistowskich Niemiec. W celu otrzymania odszkodowania poszkodowani byli zobowiązani do przedstawienia dowodów uwięzienia bądź deportacji. We wskazanej dokumentacji można odnaleźć m.in.: ankiety z 1952 r. wypełniane w celu otrzymania dowodu osobistego, dokumenty tożsamości, zdjęcia z czasów wojny, ankiety Wojskowych Komisji Uzupełnień, oświadczenia świadków, dokumenty ze Stowarzyszenia Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę, dokumentacja z ZUSu, kserokopie powojennych dokumentów, w których zawarta była informacja o miejscu pobytu w latach 1939-1945, etc. Informację czy przodek ubiegał się o ww. świadczenie można zweryfikować a stronie: <https://straty.pl>.

Jeśli na stronie straty.pl jako źródło jest podany Urząd Do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych należy skontaktować się z jego punktem informacyjnym: info@kombatanci.gov.pl.

Przed wypełnieniem
dokonać należy

Wydawca
9.5.65 r.

10 6 65

Miastkowo, dnia 5 II 1965 r.

Do Komendy Milicji Obywatelskiej w

Gminie

WNIOSEK

o wydanie dowodu osobistego — tymczasowego zaświadczenia tożsamości*)

Niniejszym proszę o wydanie mi dowodu osobistego — tymczasowego zaświadczenia tożsamości*)

1. Nazwisko Hackraiah
2. Imię (imiona) Lezylia
3. Nazwisko panieńskie i z poprzedniego małżeństwa Haczykowska
4. Używane pseudonimy _____
5. Imiona rodziców i nazwisko panieńskie matki Tomasz Haczyk i Hajkowska
6. Data urodzenia 6. 9. 1906
(dzień, miesiąc i rok)
7. Miejsce urodzenia Pawłogrodz
(miejscowość)
Wągrowik Powiatowski
oraz powiat i województwo
8. Stan cywilny wdowa
9. Imię współmałżonka Michał
10. Nazwisko panieńskie żony _____
11. Wykształcenie uśredniony
12. Zawód wyuczony praca + gospodarka
13. Zawód wykonywany _____
14. Miejsce pracy _____
(nazwa zakładu pracy)
- _____ i adres)
15. Narodowość Polska
16. Obywatelstwo Polskie
17. Stosunek do powszechnego obowiązku wojskowego _____
18. Miejsce zamieszkania: Miastkowo
a) obecne pow. chubia
(miejscowość i powiat, ulica, nr domu, nr lokalu)
b) poprzednie _____
19. Nazwisko lub pseudonimy używane poprzednio _____
20. Rysopis: średni wzrost średni oczy szare
znaki szczególne głowa

21. Dzieci (również inne osoby znajdujące się pod pieczęcią):

Lp.	Nazwisko i imię	Data urodzenia (dzień, miesiąc, rok)	Stopień pokrewieństwa

18

22. Posiadany dowód osobisty seria 12C numer 384519
 wydany przez Komendę MO w Sanbiniel
Wymiany
 a) podlega wymianie z powodu
 b) został utracony, o czym zawiadomiłem organ MO _____
 (podać nazwę):
 _____ w dniu _____
 organu MO)

23. Dodatkowe informacje maż zmarł 1939r
 " "

24. Do wniosku załączam 3 fotografie oraz następujące dokumenty:
 1. _____ 3. _____
 2. _____ 4. _____

Prawdziwość powyższych danych stwierdzam własnoręcznym podpisem **)

Stachowiak Cecylia
 (podpis)

Adnotacje urzędowe

Stwierdza się, że obywatel(ka) zameldowany(a) jest na pobyt stały (zamieszkanie) pod adresem wskazanym na odwrocie od dnia _____

1. Dowód osobisty seria TK nr 4769936
 wydano dnia 9.2.1965r.
 2. Tymczasowe zaświadczenie tożsamości seria _____
 nr _____
 ważne do _____
 wydano dnia 9.2.1965r.
 (podpis wydającego)

8.02.65r.
 (data i podpis prowadzącego książkę meldunkową)

Pouczenie

1. Wniosek powinien być wypełniony czytelnie.
2. Przy wypełnianiu rubryki „stan cywilny” używa się następujących określeń: „zameężna”, „żonaty” oraz „wolny”.
 Zamiast określenia „wolny” można wpisać: „panna”, „kawaler”, „wdowa”, „wdowiec”, „rozwiedziona”, „rozwiedziony” — zależnie od okoliczności.
3. W rubryce „21” wpisuje się dzieci do lat 18, jeżeli znajdują się pod władzą rodzicielską lub pod opieką strony i nie posiadają własnego tymczasowego zaświadczenia tożsamości, oraz inne osoby znajdujące się pod pieczęą strony.
4. Wpisanie dzieci do dowodu osobistego strony następuje na podstawie wypisów ich aktów urodzenia lub dowodu osobistego współmałżonka, jeżeli dzieci zostały do tego dowodu wpisane.

*) Niepotrzebne skreślić.
 **) Art. 140 § 1 kk: Kto, składając zeznanie, mające służyć za dowód dla sądu lub innej władzy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę, podlega karze więzienia do lat 5 lub aresztu.

Urząd Miasta i Gminy w Szubinie, sygn. 2921: Koperta dowodowa: Stachowiak Cecylia, ur.

06.09.1900 z lat 1949,1951-1953,1965-1979, str. 17-18 (6_2573_0_0_2921)

Grupy zawodowe

Wśród poszukiwanej przez genealogów dokumentacji są akta związane z działalnością zawodową przodków. Niestety, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy nie zawsze może sprostać wymaganiom w tym zakresie. Dokumentacja poszczególnych grup zawodowych jest rozproszona i niekompletna. Największe prawdopodobieństwo przeprowadzenia poszukiwań w naszym zasobie, które mogą zakończyć się sukcesem dotyczą kilku grup zawodowych:

- Urzędnicy. Archiwum gromadzi akta władz administracyjnych (państwowych i samorządowych) różnego szczebla (gminy, magistraty, powiaty, województwa). Liczna jest też dokumentacja organów władz administracji gospodarczej, specjalnej oraz organów wymiaru sprawiedliwości i instytucji ochrony prawa. Poszukiwania akt osobowych to swoista loteria. Wśród sporej części przekazanych do Archiwum akt różnych instytucji brak teczek osobowych zatrudnionych w nich osób. W tym przypadku warto przejrzeć inwentarze archiwalne poszczególnych aktotwórców, być może zachowały się akta ogólne dotyczące działalności danych urzędów (np. plany działań, wykazy osób odpowiedzialnych za poszczególne czynności, itp.). Stosunkowo licznie zachowały sięteczki personalne osób zatrudnionych w pruskiej Rejencji w Bydgoszczy oraz magistracie bydgoskim. Kilkaset akt osobowych urzędników z Pomorza (w tym Bydgoszczy) z okresu międzywojennego dostępnych jest w Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Z naszych informacji wynika, że akta dotyczące spraw politycznych m.in. Pruskiej Królewskiej Rejencji w Bydgoszczy (np. nt. uczestników powstania lub innych zdarzeń konspiracyjnych, ściganych policyjnie przez władze pruskie) mogą być przechowywane w: Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Archivstrasse 12-14, 14195 Berlin, Deutschland.

- Stan zachowania akt osobowych pracowników wymiaru sprawiedliwości jest różny, w zależności od instytucji. Dla przykładu wymienić tu można akta Okręgowej Rady Adwokackiej w Toruniu z lat 1921-1939 (174teczki osobowe adwokatów i aplikantów adwokackich), Prokuratury Sądu Apelacyjnego w Toruniu z lat 1920-1933 (kilkaset teczek osobowych personelu, m.in. kancelistów, dozorców więziennych, woźnych), Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z lat 1924-1939 (172teczki związane ze sprawami personalnymi pracowników –

sędziów, aplikantów, sekretarzy, biegłych sądowych), Sąd Krajowy w Inowrocławiu z lat 1940-1945 (143 teczki osobowe pracowników Sądu).

- Pocztowcy. W aktach Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Bydgoszczy z lat 1926-1939 zachowanych jest 3 000 teczek osobowych pracowników agencji i urzędów pocztowo-telegraficznych z terenu Pomorza. Teczki dotyczących obsady kadrowej Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Bydgoszczy można także poszukiwać w Archiwum Akt Nowych w Warszawie.
- Nauczyciele. Liczne zachowane akta władz nadzorujących oświatę (władze wojewódzkie, kuratorium, inspektoraty i inspekcje szkolne, wydziały szkolne władz miejskich i powiatowych) sprawiły, iż poszukiwania tego rodzaju akt mogą zakończyć się powodzeniem. Najliczniej zachowały się teczki osobowe nauczycieli w aktach Rejencji w Bydgoszczy z lat 1815-1919 oraz aktach Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu z lat 1920-1939 i 1945-1950. Pod względem zachowania akt wyróżnić można także, liczący każdy z osobna po kilkaset teczek zbiór akt personalnych nauczycieli, zachowany w Aktach miasta Bydgoszczy oraz w aktach Inspektoratu Szkolnego w Bydgoszczy z lat 1920-1939. Wspomnieć należy, iż akta władz oświatowych to nie tylko teczki osobowe nauczycieli, ale też dokumentacja związana np. z warunkami zatrudnienia, planami pracy, oceną pracy czy sprawami dyscyplinarnymi.

Przy okazji poruszenia spraw związanych z oświatą, na wzmiankę zasługują zapytania genealogów w sprawie dokumentacji uczniów. Dla większości szkół szczebla podstawowego, zawodowego, średniego i wyższego, Archiwum nie posiada akt własnych, co sprawia że poszukiwania kończą się wynikiem negatywnym. Lista szkół, których akta posiada Archiwum Państwowe w Bydgoszczy dostępna jest na stronie: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/>. Przy odrobinie szczęścia, brak wykazów uczniów może być, chociażby częściowo, uzupełniony innymi rodzajami akt. Dla przykładu, w XIX wieku mieszkańcy, zwłaszcza mniejszych miejscowości, partycypowali w kosztach zatrudnienia nauczycieli, w formie pieniężnej lub w naturze (zboże, ziemniaki, drewno na opał, etc.). Zdarzają się wykazy z nazwiskami świadczeniodawców. Sporadycznie mogą zdarzyć się nawet wykazy dzieci, podlegających obowiązkowi szkolnemu. Zaznaczyć należy, iż w przypadku dokumentacji władz oświatowych, nazwiska uczniów mogą pojawić się np. w aktach związanych z toczącymi się przeciw nim sprawami dyscyplinarnymi lub też wręcz przeciwnie, w związku z osiąganymi przez nich sukcesami. W aktach władz oświatowych (na przykład w aktach powiatowych inspektoratów szkolnych) dotyczących poszczególnych szkół, można niekiedy

napotkać wykazy dzieci kończących rok szkolny czy też wypisy świadectw ukończenia klasy. Archiwum posiada akta własne kilkudziesięciu szkół. Niestety, dla większości z nich stan zachowania akt jest szczątkowy. Zbiory liczą zazwyczaj od jednej do kilku teczek. Jednym z wyjątków są tu, liczące kilkaset teczek, akta Zespołu Szkół Kolejowych w Bydgoszczy.

- Członkowie cechów i rzemieślnicy. Zachowała się spora grupa akt poszczególnych cechów z XIX i XX wieku, niektóre pochodzą nawet z XVII wieku. Dotyczą terenu obecnego województwa kujawsko – pomorskiego. Kluczem do poszukiwań w inwentarzach archiwalnych jest tu podanie nazwy i siedziby cechu (np. cech malarzy w Aleksandrowie Kujawskim, Cech Młynarzy w Barcinie, Cech Krawców Koronowie, itd.). Z okresu powojennego (lata 1945-1960) dokumentacja dotycząca poszczególnych cechów odnotowana jest w aktach Okręgowego Związku Cechów w Bydgoszczy z lat 1945-1960, Okręgowego Związku Cechów w Chojnicach z lat 1948-1954 i Powiatowego Związku Cechów w Chojnicach z lat 1945-1950. Poszukiwania można także przeprowadzić w aktach izb rzemieślniczych, spośród których najlepiej zachowane są akta izb rzemieślniczych w Bydgoszczy (z lat 1920-1933 i 1945-1981) i Grudziądzu (z lat 1914-1939).

Wśród wymienionych akt można napotkać wykazy uczniów, czeladników, majstrów, członków zarządu poszczególnych cechów oraz dokumentację związaną z nabywaniem uprawnień zawodowych.

- W aktach przechowywanych w naszym archiwum można również znaleźć inne dokumenty zawierające informacje o konkretnych osobach. Przykładowo w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu można odnaleźć wykazy osób osadzonych za przestępstwa polityczne, wykazy pracowników kolei, akta dotyczące spraw paszportowych, odroczenia od służby wojskowej, wykazy cywilnych pojazdów mechanicznych, patenty żeglarskie, wykazy cmentarzy i jeńców wojennych, orzeczenia parcelacyjne, wykazy robotników sezonowych, akta osobowe pracowników urzędu, lekarzy, weterynarzy czy akta dotyczące rejestracji pielęgniarek.

Wir Rector und Senat

der Königl. Friedrich Wilhelms Universität zu Berlin

bestimmen durch unser Abgangzeugniß, daß
Herr Fritz Hirschfeld,
geboren zu Goldberg in Schlesien,
Vater des Abgeordneten Georg Hirschfeld
zu Marienwerder

zu dem akademischen Wissen auf dem Gymnasium
zu Marienwerder

verabschiedet, auf dem Grund unser Abgangzeugniß
von der Universität zu Weidelsberg

am 25. April 1857 bei uns immatriculiert
worden ist, sich seitdem bis zum Schluss des Sommer-
Semesters 1858 als Hörer an der Universität und
an der Rechtsfakultät
befunden hat.

Wissen durch unser Abgangzeugniß, daß er an der
Universität auf dem vorgelagerten Juragymnasium, die
nachstehend angegebenen Vorlesungen gehört:

1. im Sommer Semester 1857.

1. Prof. Dr. Schottke und
Prof. Dr. Lohse und Gendel. } am 30. Prof. Meier
Prof. Dr. } am 30. Prof. Meier
am 30. Prof. Meier

- 2, Zinseuse (für Kalkstein) und Kohlenhandlung }
 3, Grube }
 (im 36. J. Prof. Stahl, sehr fleißig 3 1/2 %)

II. Jm Winter, Winter 1857/58

(Criminalcase), im 36. J. Prof. Berner, und ganz fleißig 6/3.

III. Jm Sommer, Sommer 1858

- 1, Criminalgericht, im 36. J. Prof. Greid, und ganz fleißig 16/4.
 2, Jm: Civilgericht, „ „ „ Meffler, sehr fleißig 17/4.
 3, Königl. Landgericht, „ „ „ Heydemann, und ganz fleißig 16/4.

Der Vater ist ein sehr frommer Mann, der seinen Kindern eine gute Erziehung zu Theil gebracht hat. Er ist ein sehr frommer Mann, der seinen Kindern eine gute Erziehung zu Theil gebracht hat.

London, Jan 4th August 1858

Kasath & Wm J. Ross Nummer

z lat 1858- 1862, str. 25-27 (6 2 0 1.1.1.11 4672)

4

Lista stanu służby.

1. Nazwisko. Wszystkie imiona (Imię główne podkreślić). Charakter służbowy Stanowisko służbowe Kategoria płacy.	<i>Waltkiewicz</i> <i>Karl Hille</i> <i>Kelmer</i> <i>Lesniński</i> <i>10 c</i>
2. Miejsce urodzenia (powiat itd.). Dzień i rok urodzenia. Nazwisko, stanowisko i miejsce zamieszkania ojca.	<i>Neurwald</i> <i>2. 1. 82.</i> <i>marł. umart.</i>
3. Wyznanie.	<i>ewangelicki</i>
4. Narodowość.	<i>polak</i>
5. Stan rodzinny. Dzień i rok ożenku. Imię i nazwisko rodzinne żony, dzień i rok urodzenia. Nazwisko, stan lub zawód i miejsce zamieszkania ojca żony.	<i>14. 8. 21</i> <i>Matgorata</i> <i>29. 12. 95</i> <i>H. Rohmann</i> <i>posiadaacz</i> <i>Karlsruhe</i>
6. Imiona główne, dzień i rok urodzin dzieci.	<i>Kord</i> <i>31. 3. 15.</i>
7. Stopień wykształcenia (wynik zdanych egzaminów). Znajomość obcych języków. Zajęcie lub zawód przed wstąpieniem do służby pocztowej.	<i>szkółka ludowa</i>
8. Stosunek wojskowy.	
9. Przebieg służby pocztowej.	Wstąpił do służby dnia _____ 19____ Zaprzysiężony dnia <i>6. 5</i> 19 <i>26</i> Zdał egzamin dnia _____ 19____ Przyjęty na etat państwowy dnia _____ 19____ mianowany: _____ _____ _____

- 41 - III. 24. 2000.

Zestawiono dnia 6.4. 1926 Malikinis (nazwisko);
 sprawdzono do dnia / 192 (nazwisko); do dnia / 192 (nazwisko);
 do dnia / 192 (nazwisko); do dnia / 192 (nazwisko);
 do dnia / 192 (nazwisko); do dnia / 192 (nazwisko);
 do dnia / 192 (nazwisko); do dnia / 192 (nazwisko).

Lista stanu służby

1/ Nazwisko Wszystkie imiona /imię główne podkreślić/	Goudela Czesław
2/ Dzień, miesiąc i rok urodzenia. Miejsce urodzenia /pow. i t.d./	30 lipca 1905 r. Serocko pow. Słobow.
3/ Imię i nazwisko ojca i matki oraz ich miejsce zamieszkania	Łudwik i Salomeja (miejsc.)
4/ Wyznanie	rym - katol.
5/ Narodowość	Polska
6/ Przynależność państwowa /obywatelstwo/	Polska
7/ Stan rodzinny	Kawaler
8/ Zawód	leśniczy
9/ Stopień wykształcenia Znajomość języków obcych	4 kl. gimnazjum wieś.
10/ Miejsce zamieszkania /miejscowość, ulica, po- wiat i t.d./	Rejonowo Czarna Woda pow. Sieradz 4/15.
11/ Data objęcia kierownictwa pośrednictwa	1 sierpnia 1967 r.

12/ Data objęcia powierzenia
służbowego 30. lutego 1968 r.
Rydz 14/15

12/ Data złożenia przyrzeczenia służbowego	20/11/28m
13/ Uwagi: /opinia władzy administracyjnej i policji pod względem politycznym i t.d./	Według otrzymanej opinii przez posterunek Policji Powiat w Łgiku, Gouda kresey się ogólnie zadowolone z roli wójt władze powiatowej, oraz politycznie niejęst podległości.

Zestawił :

Karskowie dnia 11 października 1928 r. do

.....
[Signature]
 Naczelnik urzędu

WYKAZ STANU SŁUŻBY.

I. Imię i nazwisko *Henryk Jan Górnicki*
 II. Data i miejsce urodzenia (miejscowość, powiat) *10. listopada 1880r.
 Retkowo pow. Plesze (Korono)*
 III. Imię ojca oraz imię i nazwisko rodowe matki *Jan i Maria
 z Górnickich*
 IV. Narodowość *polska*

STAN W DNIU ZŁOŻENIA WYKAZU	ZMIANY
V. Wyznanie <i>katolickie</i>	V. _____
VI. Stan (kawaler, panna, żonaty, zamężna, wdowiec, wdowa, se- parowany (a), rozwiedziony (a)) <i>żonaty</i>	VI. _____
VII. 1) Jeżeli żonaty—imię i nazwisko rodowe żony <i>Marta z Górnickich</i>	VII. 1) _____
2) jeżeli zamężna—własne nazwisko rodowe i imię męża _____	2) _____
3) data zaślubin <i>19. V. 1906r.</i>	3) _____
4) czy żyje we wspólności małżeńskiej (o ile nie, który sąd i kie- dy orzekł separację, względnie rozwód i czy z obowiązkiem utrzymania żony) <i>żyje we wspólności małżeńskiej</i>	4) _____
5) czy żona (mąż) pobiera jakie uposażenie lub zaopatrzenie ze Skarbu Państwa, a w danym razie z jakiego tytułu <i>nie</i>	5) _____

VIII. Dzieci (ślubne, uprawnione, pasierby):

Imię (przy pasierbach nazwisko)	Data urodzenia	Czy pozostaje na utrzymaniu urzędnika (funkcjonariusza niższego)	UWAGA
1. Helena	10. V. 1908r.	•	
2. Alfred	4. V. 1910r.		

W kolumnie „uwaga” należy notować śmierć dziecka lub zawarcie przez nie związku małżeńskiego.

IX. Wykształcenie ogólne i zasadnicze zawodowe:

- 1) Niższe *3 kl. szkoły wydzielonej w Rydogoszczu*
- 2) Średnie (rodzaj szkoły, ilość ukończonych klas, złożenie egzaminu dojrzałości i data złożenia) *5 kl. gimnazjum Karłowickiego w Poznaniu
Semin. Naucz. 3 kl. w Rydogoszczu -łożył egz. dojrzałości 18. IV 1904 r.*
- 3) Wyższe (rodzaj studiów, egzaminy i data ich złożenia)
- 4) Tytuł naukowy (zakład naukowy, który go nadał i data dyplomu)
- 5) Znajomość języków (w mowie i piśmie lub tylko w mowie) *język polski i niemiecki*
- 6) Dyspensa od przepisane poziomu wykształcenia (art. 6 ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli)

X. Kwalifikacje zawodowe (na podstawie jakich przepisów zdobyte i do jakiej kategorii szkół) *z tego
zawodu. Dypl. naucz. na podstawie Przepisów egzamin. z dnia 22. VI. 1904 r.*

XI. Uzupełniające wykształcenia zawodowe (egzaminy zawodowe):

Nazwa egzaminu	Data złożenia	Nazwa szkoły lub władzy, przy której egzamin złożono	Wynik egzaminu
<i>1. Egzamin nauczycielski</i>	<i>22. VI. 1904.</i>	<i>Seminarium Nauczycielskie w Pile</i>	<i>dobry</i>

XII. Służba wojskowa:

1) przed wstąpieniem do służby państwowej polskiej:

Charakter służby (normalna służba obowiązkowa, dobrowolna, wskutek mobilizacji lub wojny)	Czas jej pełnienia (ilość lat, miesięcy)	Stopień wojskowy w chwili ukończenia służby	Ilość czasu zaliczonego do wy- sluży emerytalnej
<i>Skuteczna wojenna wskutek mobilizacji - wojny z post. post. pol. 404</i>	<i>Od 2. IV. 1915 r. do 20. IV. 1918 r. (3 lata 9 mies.)</i>	<i>plutonowy</i>	<i>3 lata 9 mies.</i>

2) w czasie służby państwowej polskiej:

Charakter służby (normalna służba obowiązkowa, dobrowolna, wskutek mobilizacji lub wojny)	Czas jej pełnienia (od — do)	Stopień wojskowy w chwili ukończenia służby	UWAGA

XIII. Służba lub praca zawodowa przed wstąpieniem do służby państwowej polskiej.

Nr. kolejny	Rodzaj służby lub pracy zawodowej oraz nazwa urzędu lub instytucji, w której pracował	Czas jej pełnienia		Czas policzalny przy określe- niu uposażenia w służbie nauczycielskiej		Czas podlegający zaliczeniu do wysługi emerytalnej		U W A G I
		od — do	ilość lat miesięcy, dni	ilość lat, miesięcy, dni	kto i jakim dekretem zaliczył	ilość lat, miesięcy, dni	podstawa prawna zaliczenia	
1.	Praca nauczycielska przy Kat. szkole powoj. w Młockach pow. Żydgoski	od 1. 1. 1914 do 15. 11. 1918	18 lat 3 mies.	18 lat 3 mies.	Przez dla praw wymiaro- wych i pod- jętych Przez. P. m. Odst. 1/2 Przez. Żydg. L. d. 581/11. Przez. Przez. 15/10. 1911 r.	18 lat 3 mies.	Uchwała Komisji weryfik. na poset. pod 11 lut L. d. 13/11. 1918 Przez. Żydg. L. d. 581/11. Przez. 4/4.	
2.	Praca nauczycielska przy Kat. szkole powoj. w Aleksandrowie pow. Żydgoski	od 15. 10. 1918 do 1. 1. 1920	1 lat 1 mies.	1 lat 1 mies.	Przez. P. m. Odst. 1/2 Przez. Żydg. L. d. 581/11. Przez. Przez. 15/10. 1911 r.	1 lat 1 mies.	Uchwała Komisji weryfik. na poset. pod 11 lut L. d. 13/11. 1918 Przez. Żydg. L. d. 581/11. Przez. 4/4.	

XIV. Służba państwowa polska, nie podlegająca ustawie z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli (Dz. U. R. P. Nr. 92 poz. 530).

Nr. kolejny	Rodzaj służby oraz nazwa i siedziba władzy, urzędu lub instytucji, w której służbę pełniono	W jakim charakterze	Czas pełnienia jej (od — do)	Czas policzalny przy określaniu uposażenia w służbie nauczycielskiej		UWAGI
				ilość lat, miesięcy, dni	kto i jakim dekretem zaliczył	

XV. Data badania i orzeczenie lekarskie przed przyjęciem do służby nauczycielskiej w Państwie Polskiem

.....

.....

.....

Nazwa władzy, która wykaz założyła

Inspektorat Szkolny
Bydgoszcz — powiat

Data założenia wykazu *dnia 15. września 1924 r.*

J. M. [signature]

(Podpis kierownika władzy prowadzącej wykaz, względnie naczelnika jej wydziału osobowego)

INSPEKTOR SZKOLNY

XVI. Przebieg służby państwowej polskiej, podlegającej ustawie z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli (Dz. U, R. P. Nr. 92 poz. 530).

Nr. kolejny	Data i liczba dekretu lub zarządzenia władzy oraz nazwa tej władzy	Treść dekretu lub zarządzenia *) (fakt służbowy lub wydarzenie)	Okresy czasu nie- policzalne do służby czynnej (od — do)	Okresy czasu poli- czalne do emerytury pomimo nieobliczal- ności ich do służby czynnej (od — do)	UWAGI
1.	16. lipca 1920 r. L. de. 385/20 P. G. Województwo Poznańskie Calek, Józef, powoj. obozarnat. przydz.	Nominacja na stałą posadę nauczyciela przy szkole Katy. w Solcu ps. 1. V. 1920 r.			
2.	17. listopada 1924 r. L. de. 744/24 P. G. Kierownik Okr. Szkolnego Poznańskiego Wydz. 4.	Nominacja na stałą posadę Kierownika Szkoły Szkoły powoj. w Solcu z powiatu Bydgoskiego ps. 1. V. 1924 r.			

*) UWAGA: Do tabeli tej wciągać należy następujące fakty: mianowania, ustalenia, przeniesienia na inne miejsca służbowe, przeniesienia w stan nieczynny, spoczynku i pozasłużbowy, powołanie do służby wojskowej (z wyjątkiem okresów ćwiczeń krótkotrwałych) urlopy bez uposażenia, zwolnienia, odliczanie lat służby (p. 7 art. 82) zawieszenie (ust. 1 art. 135).

PROTOKÓŁ

Z ODBIORU

PRZYSIĘGI URZĘDNICZEJ

W myśl przepisu § 15 ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. Dz. Praw P. P. Nr. 64 i rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1919 (Monitor Polski Nr. 259) złożył na wezwanie *inspektora Klimmaka* w dniu dzisiejszym p. *Mieczysław Bandurski* mianowany w dniu *1. października 1901* na stanowisko *nauczyciela* na ręce wyżej mianowanego w obecności świadków *pp. Wójcika i Kłosa* przysięgę służbową według

roty następującej:

„Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że na powierzonym mi stanowisku urzędowym przyczyniać się będę w mym zakresie działania ze wszystkich sił do ugruntowania wolności, niepodległości i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę; wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec będę pilnie, obowiązki mego urzędu spełniać gorliwie i sumiennie, polecenia moich przełożonych wykonywać dokładnie, a tajemnicy urzędowej dochować.

Tak mi Panie Boże dopomóż.“

„Ich schwöre bei Gott dem Allmächtigen, dass ich in der mir anvertrauten Amtsstellung innerhalb meines Wirkungskreises mit allen Kräften zur Festigung der Freiheit, Unabhängigkeit und Macht der Republik Polen, deren treuer Diener ich stets sein will, beitragen werde; dass ich unter gleichmässiger Behandlung aller Staatsbürger die Gesetzschriften stets beachten, die mir Kraft meines Amtes obliegenden Pflichten mit Eifer und gewissenhaft erfüllen, die Aufträge meiner Vorgesetzten genau ausführen und das Amtsgeheimnis wahren werde.

So wahr mir Gott helfe!“

Pieton, dnia *26. czerwca 1920*.

Podpis składającego przysięgę

Mieczysław Bandurski

Podpis odbierającego przysięgę

Klimmak

Podpis świadków przysięgi

Pieton

Wójcika

Drukarnia Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej.

Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, sygn. 447: Akta personalne -

Bandurski Mieczysław z lat 1901-1928, str. 9-14, 21(6_454_0_3.5_447)

Akta więzienne

W naszym zasobie dysponujemy wyodrębnionymi aktami następujących zakładów karnych w: Koronowie i Fordonie z XIX/XX wieku i I poł XX wieku, Więzienia Karno-Śledczego w Bydgoszczy z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz Więzienia Sądowego w Bydgoszczy, Więzienia w Chojnicach oraz Więzienia w Inowrocławiu w okresie II wojny światowej. W wymienionych aktach znajdują się m.in.: ewidencja więźniów (księgi, wykazy, listy), akta osobowe osadzonych i personelu. W aktach Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Bydgoszczy (1945-1990) znajdują się natomiast skrowidze alfabetyczne więźniów - więzienia w: Bydgoszczy, Grudziądzu, Świeciu, Trzemesznie, przykładowe akta więzień w: Bydgoszczy, Chojnicach, Fordonie, Grudziądzu, Świeciu, Trzemesznie, Piechcinie, Toruniu, Inowrocławiu, Koronowie, Miłocinie, Włocławku, akta Zakładu Karnego w Potulicach, Czersku, Koronowie oraz Aresztu Śledczego w Chojnicach.

Akta osobowo-płacowe

Akta osobowe pracowników mogą przynieść informacje o karierze zawodowej, chorobach czy służbie wojskowej. Do 2019 r. przechowywane były przez 50 lat od ustania stosunku pracy. Sporadycznie kwalifikowane były do materiałów archiwalnych, czyli do wieczystego przechowywania.

W teczce osobowej możemy znaleźć następujące dokumenty: podanie o pracę i życiorys, kwestionariusz osobowy, w tym czasem poufne opinie o pracowniku, umowy o pracę i płacę, dokumenty dotyczące wykształcenia, odbytych staży i praktyk, przebiegu pracy, stanu zdrowia, stosunku do służby wojskowej, kolizjach z prawem – wyroki sądowe, w tym egzekucje, czasem fotografie.

Wyżej wymieniona dokumentacja w zależności od okresu jej wytworzenia może być przechowywana w archiwach zakładowych konkretnych przedsiębiorstw. W przypadku, gdy dany zakład został zlikwidowany lub uległ przekształceniu przechowawcą ww. akt najczęściej są: archiwa państwowe, urzędy administracji centralnej i terenowej, przedsiębiorcy i inne podmioty, które prowadzą działalność gospodarczą w zakresie przechowywania. Pomocne w ustaleniu miejsca przechowywania akt osobowo-płacowych ze zlikwidowanych zakładów

pracy będą strony internetowe: <https://ewidencja.warszawa.ap.gov.pl/miejsca.php> i https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2024/02/EWIDENCJA_BAZA_INTERNETOWA-06.02.2024.pdf oraz właściwe terytorialnie archiwa państwowe. Bazę zlikwidowanych lub przekształconych zakładów prowadzi również ZUS - <https://www.zus.pl/swiadczenia/emerytury/baza-zlikwidowanych-lub-przekształconych-zakladow-pracy>.

Dokumentacji emerytalno-rentowej można szukać ponadto w archiwum ZUSu.

Zaznaczamy, że ówcześni pracodawcy traktowali informacje o stanie zdrowia jako informacje poufne (nie były to czasy RODO). W przypadku osób, które straciły życie w wypadkach przy pracy dokumenty dotyczące wyjaśnienia samych przyczyn wypadku powinny być przechowywane w aktach danego przedsiębiorstwa. Archiwalia tego typu są przekazywane z czasem do archiwów państwowych na wieczyste przechowywanie (kategoria A).

W naszym archiwum przechowujemy dokumentację osobowo-płacową kilkudziesięciu zakładów pracy, których dokumentacja została przekazana na tzw. przechowalnictwo płatne (np. Przedsiębiorstwo Uprzemysłowionego Budownictwa Rolniczego w Bydgoszczy (PUBR), Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Bydgoszczy, Spółdzielnia Pracy ELTEMONT w Bydgoszczy, itd.) oraz kilkudziesięciu zakładów, których dokumentację przechowujemy w ramach zasobu (np. Komenda Wojewódzka Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”, KW PZPR w Bydgoszczy, Izba Rzemieślnicza w Bydgoszczy, Związek Represjonowanych Politycznie Żołnierzy-Górników Okręgowy Zarząd w Bydgoszczy, itd.).

Zaznaczamy, że w naszym zasobie nie posiadamy akt niemieckich urzędów pracy (z niem. *Arbeitsamt*).

Pruska Komisja Generalna dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy

Jednym z często wykorzystywanych źródeł do badań genealogicznych są akta pruskiej Komisji Generalnej dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy, powstałej w

związku z przeprowadzaniem uwłaszczenia chłopów i regulacją stosunków własnościowych na wsi. To cenne źródło danych dotyczące Pomorza i Wielkopolski. Akta tego urzędu są załącznikiem Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Powstanie, organizację i zakres czynności komisji generalnych określiło rozporządzenie z 20 czerwca 1817 r. Celem ich działalności były: regulacja stosunków agrarnych, abluicja powinności chłopskich, podział wspólnot, komasacja gruntów, tworzenie osad rentowych, pomoc w odsprzedaży parcel, realizacja ustawy o niepodzielnym dziedziczeniu osad rentowych, podniesienie poziomu kultury rolnej.

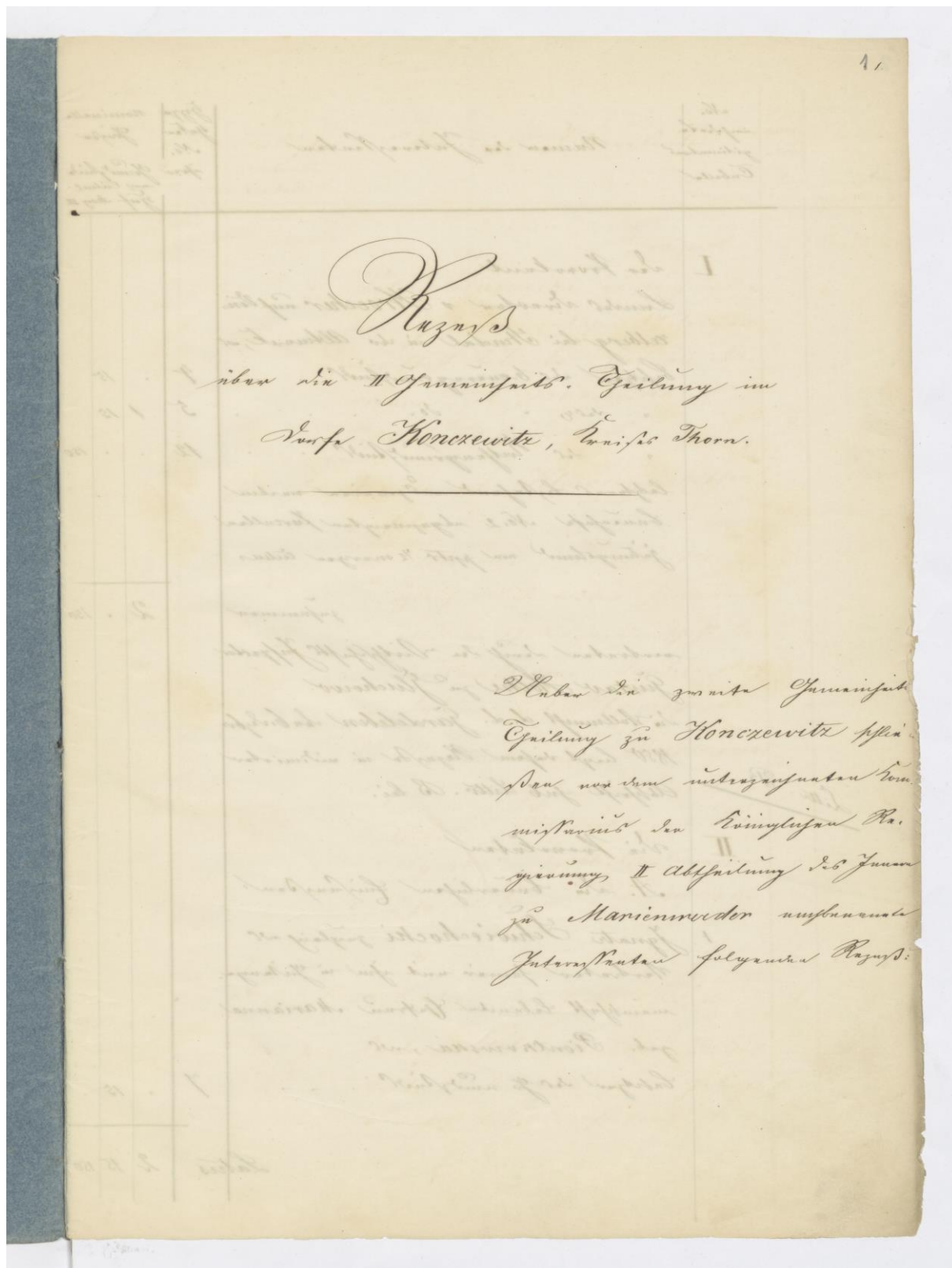
Najczęściej poszukiwanymi przez genealogów aktami w tym zespole są tzw. recesy uwłaszczeniowe, a w nich opisy nowych stosunków własnościowych nieruchomości gruntowych po uwłaszczeniu oraz części wspólnych nieruchomości gminnych. W recesie wymienieni są właściciele gruntów w danej miejscowości. Reces zawiera określenie nieruchomości, numer hipoteki, nazwisko i imię obecnego posiadacza. Stosunkowo dobry stan zachowania akt sprawia, iż poszukiwania mogą zakończyć się sukcesem. Mankamentem jest fakt, iż odszukane akta zawierają zazwyczaj jedynie imię i nazwisko właściciela, względnie dzierżawcy gruntów, bez podania innych, przydatnych do poszukiwań genealogicznych danych personalnych. Wykazy właścicieli gruntów odnotowane są także w tabelach legitymacyjnych („Legitimations-Tabelle”). Cennym źródłem są także rejestry bonifikacyjne („Vermessungs und Bonitirungs Register”), zawierające oprócz imienia i nazwiska właściciela, informacje w sprawie klasyfikacji i pomiarów gruntów. Są tu m.in. informacje o jakości i rodzaju pól uprawnych, a także dane o pozostałych gruntach (łąki, torfowiska, itp.).

W naszym zasobie posiadamy ponadto Mapy uwłaszczeniowo-regulacyjne z zaznaczonymi granicami danych nieruchomości i oznaczeniem właścicieli działek. Stanowiły one załączniki do protokołu uwłaszczeniowego. Geometra sporządzając mapę gruntów wykonywał równocześnie rejestr pomiarowy, który zawiera te same oznaczenia cyfrowe i literowe, które występują na mapie. Rejestr pomiarowy w ten sposób pełni rolę legendy. Zbiór map uwłaszczeniowo–regulacyjnych zachował się w stanie zdekompletowanym. Znaczna ilość map została zniszczona w wyniku działań wojennych podczas II wojny światowej.

W przypadku miejscowości znajdujących się na północy województwa, materiałem uzupełniającym do badań genealogicznych mogą być akta wsi z terenu powiatów:

chojnickiego, tucholskiego i świeckiego, przechowywane w Archiwum Państwowym w Gdańsku.

Fot. nr 32-36

No. auf der gütlichen Einbezahlung	Namen der Gutbesitzer	Zugabe Gut No.	Nominale Forderungen an Gutbesitzer nach Zugabe No. 11		
I Der Kronrent					
	Luther's Ackerbau v. Hroecher auf den Zelberg bei Stendal in der Altmark, wo Luther's der Bauerngutsbesitzer	4	15		
	" " " " " " " " " " " "	5	15		
	" " " " " " " " " " " "	12		150	
	Luther's Ackerbau auf dem Acker Luther's No. 2 abgezinsten Krenten Güterguts mit ppter 1/2 marken Acker				
	zusammen		2	150	
	unter dem Auf der Ackerbau Gutbesitzer Johann Holte zu Gluchow.				
	1. Ackerbau d. d. Ackerbau in der Ackerbau 1850 liegt in der Ackerbau in der Ackerbau Ackerbau mit Litter. B bei.				
II Der Kronrent					
	A. der Ackerbau Ackerbau				
	1. Ignatz Schwiechocki zugewandt Ackerbau mit ihm in der Ackerbau Ackerbau Ackerbau Ackerbau Marianna geb. Pionkowsaa, wo Luther's der Ackerbau	7	15		
	Luther's		2	15	150

No. in der Liste mehrerer Einheiten	Namen der Jutaray-Personen	Jahre Geb. No.	Nominale in Grisch	
			ihren Grundstück Zust. Morg. 18	
	Transport		2	15 150
2	Peter Buyaiski zugehörig in der Ankunft seiner mit ihm Gitaraga- mannschaft Laburka Gataru Ma- rianna, geb. Tarkowska, und Baptzen des Grundstücks . . .	2	13	235
3	Herr Joseph Mlawczynskij Gebau: a. Johann Buyaiski zu- gehörig mit Anstehen seiner mit ihm in Gitaragmannschaft La- burka Gataru Sophia, Mag- dalena, geb. Mlawczynski. b. Bartholomäus Barczynski seiner der mit seiner nachherigen Gataru Franciska, geb. Mlaw- czynski neugeborenen minoranten c. Sohn Johann Barczynski geboren am 2. März 1853 in der Ankunft seiner mit ihm Gitaraga- mannschaft Laburka Gataru Agne- und Baptzen des Grundstücks . . .	9	15	
4	Andreas Golombiewski zugehörig Anstehen seiner mit ihm in Gitaraga- mannschaft Laburka Gataru Agne- Latus		3	14 75

Letzte D

No. in der Liste anhandl. Einzel	Name des Jüdischen Kaufmanns	Jahre Güter No.	Nominale Güter ihres Grundstücks Auf. Morg. R.		
	Transport		3	14	75
	sia gab. Swiechocka				
	Erlaubnis des Grundstücks	8		14	75
5	Johann Nogarzycki zugehörig Verkauf seiner mit ihm in Güter gemeinschaft lebenden Gattin Bar- bara, geb. Jaczkowska, als Erlaubnis des Grundstücks	6		15	
	B. der Eignung Erlaubnis				
6	Peter Klammer zugehörig in Ver- kauf seiner Gattin Caroline, geb. Braun, als Erlaubnis des Grundstücks	15			225
	Erlaubnis mit einem von dem Verkauf Jahre No. 2 abgezogenen Pauschal				
7	Felix Lielkowski zugehörig in Ver- kauf seiner Gattin Apollonia geb. Kadkowska als Erlaubnis des Grundstücks	14			225
	Erlaubnis mit einem von dem Verkauf Jahre No. 8 abgezogenen Pauschal zu Erlaubnis	5a	4	15	
	meinen Abbeizung einen ganz zugehörigen Gutsverkauf, Pauschal im Jahr Jahre				

Litter. C^a b.

Sitzung zu Graudenz am 10. October 1852
 Sitzung des vereinten Königl. Kreis Gericht
 mit Vorantritt des Präsidenten und des
 ersten Vorsitzenden Bartholomäus
 Nowicki zu Konowitz
 Die Vorantrittsbesprechung und die
 Besprechung des ersten Vorsitzenden
 Bartholomäus Nowicki d. d.
 Thorn den 10. October 1852 hat
 diesen Ratsprotokoll über C^a b.
 bei

§ 1.

Die Sitzung des Königl. Kreis Gericht zu Konowitz hat am 10. October 1852
 Sitzung des vereinten Königl. Kreis Gericht zu Konowitz
 mit Vorantritt des Präsidenten und des ersten Vorsitzenden Bartholomäus
 Nowicki d. d. Thorn den 10. October 1852 hat diesen Ratsprotokoll über C^a b.
 bei

aus

Pruska Komisja Generalna dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy, sygn.

638: Recess über die II Gemeinheits-Theilung in Konczewitz Kreis Thorn z lat 1852-1853, str.

1-5 (6_52_0_56.70_638)

Wykazy podatników i urzędy katastralne

W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie przechowywane są lustracje i rewizje dóbr królewskich starostw pomorskich i kujawskich. Pochodzące z okresu staropolskiego, sporządzone do celów podatkowych opisy, zawierają wiele informacji o sytuacji gospodarczej w poszczególnych miejscowościach naszego regionu. Niestety, w aktach tych na ogół nie ma szczegółowych wykazów z nazwiskami podatników. Zazwyczaj w aktach odnotowywano jedynie ogólną wysokość podatków, jakie ściągano z danej miejscowości. Lustracje (opisy królewszczyzn) z poszczególnych województw zostały wydane drukiem (np. lustracje królewszczyzn dla Kujaw).

W 1865 r. przy rejencji powołano biuro katastralne, zaś w powiatach urzędy katastralne. Ich zadania polegały na bieżącym uzupełnianiu katastru gruntowego i budynkowego sporządzonego w okresie przygotowawczym. Siedziby urzędów katastralnych znajdowały się przeważnie w miastach będących siedzibami powiatów. Od 1900 r. do 1920 r. w Bydgoszczy funkcjonowały dwa urzędy katastralne: I - dla powiatu i II - dla miasta i części powiatu. Obszar podległy poszczególnym urządům katastralnym podzielono na tzw. obręby (Gemarkung), które obejmowały jedną gminę wiejską lub samodzielny obszar dworski. Niekiedy jednak łączono kilka wsi lub wieś i obszar dworski w jeden obręb. Do zadań urzędów katastralnych należało rejestrowanie wszelkich zmian własności oraz zmian powierzchni gospodarstw na podległym im terenie. Urzędy katastralne w okresie międzywojennym najpierw podporządkowano urządům wojewódzkim (wydział mierniczy). Dla przykładu Bydgoski Urząd Katastralny podlegał Wydziałowi Mierniczemu Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego. Od 1926 r. Urząd Katastralny w Bydgoszczy podporządkowano Izbie Skarbowej w Poznaniu. W roku 1933 zniesiono w całym kraju urzędy katastralne jako samodzielne jednostki organizacyjne i włączono je do urzędów skarbowych.

W naszym zasobie oprócz akt wspomnianego już urzędu katastralnego posiadamy akta Urzędów w Szubinie, Świeciu, Wyrzysku, Chojnicach, Sępólnie Krajeńskim i Tucholi, Inowrocławiu, Mogilnie i Żninie. Matrykuły cały czas przechowywane są w powiatowych ośrodkach geodezyjnych.

W ww. archiwaliach znajdziecie Państwo kopie map, które zostały sporządzone na potrzeby wspomnianych urzędów. Tego typu dokumentacja może znajdować się również w powiatowych biurach geodezji.

Recesy dotyczące regulacji posiadłości miejskich spotkać można ponadto w aktach miast, natomiast wiejskich w aktach starostw powiatowych, wydziałach powiatowych. Z tego typu dokumentacją spotkacie się również w aktach Rejencji w Bydgoszczy, Pruskiej Komisji Generalnej dla Prowincji Zachodnio-Pruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy oraz w aktach gruntowych w postaci odpisów.

Akta sądowe

W naszym zasobie przechowujemy akta sądów działających na naszym terenie, w tym głównie sądów: apelacyjnych, krajowych, okręgowych, powiatowych, obwodowych, grodzkich, specjalnych, wojskowych, pracy, sądu wojewódzkiego, pokoju, rejonowego, sądów miejskich, Królewskiego Zachodniopruskiego Sądu Nadwornego w Bydgoszczy czy Trybunału Cywilnego Departamentu Bydgoskiego oraz akta prokuratur. Wśród akt sądowych przeważają akta spraw cywilnych (w tym testamenty), karnych, rodzinnych, opiekuńczych, gospodarczych, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. W naszym zasobie posiadamy również rejestry sądowe.

Bardzo rzadko zdarzają się sytuacje, że w przekazanej do naszego zasobu dokumentacji sądowej znajdują się w zamkniętej, zalakowanej kopercie, nieotwarte testamenty. Zaznaczamy, że zgodnie z art. 649 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego, kopertę z testamentem otworzyć mogą jedynie sąd albo notariusz. Archiwa nie posiadają takich uprawnień.

W aktach miast odnaleźć można księgi grodzkie z przełomu XVII/XVIII wieku. Księgi ziemskie z Bydgoszczy, Nakła i Kcyni oraz Inowrocławia przechowywane są w Archiwum Państwowym w Poznaniu (adres: 61-744 Poznań, ul. 23 Lutego 41/43, e-mail: archiwum@poznan.ap.gov.pl). Kompetencje sądu ziemskiego obejmowały wszystkie sprawy, w których pozwana była szlachta, z wyjątkiem sądów sejmikowych i królewskich oraz sprawy niesporne.

Podstawowa dokumentacja prawna dotycząca danej nieruchomości znajduje się w księdze gruntowej i aktach do tych ksiąg. Akta hipoteczne i gruntowe, prowadzono na terenie zaboru pruskiego już w II poł. XVIII wieku, a powszechnie od początku XIX wieku.

W naszym zasobie przechowujemy wybrane akta gruntowe o charakterze archiwalnym (tzw. księgi zamknięte) gromadzone według pruskich oznaczeń gruntów. Ewidencjonowane tych ksiąg pod nazwiskiem właścicieli nie jest regułą. Tylko nieliczne z przejętych akt posiadają indeks właścicieli działek. Pomocne wtedy mogą być spisy właścicieli sporządzane w sądach, głównie w latach II wojny światowej, a zachowane w aktach Urzędu Kultury Rolnej w Bydgoszczy dla sądów w Świeciu, Chojnicach, Tucholi i części Bydgoszczy. Zawierają opis ewidencyjny działki (nazwa, tom, karta) oraz nazwisko właściciela a czasem nawet datę od kiedy dana osoba była posiadaczem gruntu.

W przypadku nieodnalezienia w wyżej wymienionych aktach informacji niezbędnych do sprawdzenia czy w zasobie posiadamy akta dotyczące danej nieruchomości, należy w pierwszej kolejności ustalić dawne oznaczenie hipoteczne akt, zawierające oprócz podania nazwy miejscowości, także numer tomu i numer karty (np. *Bydgoszcz tom 11, karta 40, niem.: Band 11, Blatt 40*). Numer dawnego oznaczenia hipotecznego może być dostępny np. w sądach lub urzędach geodezyjnych.

We wspomnianych aktach możemy natrafić na: testamenty, wyroki sądowe, informacje o spadkobiercach, odpisy z akt metrykalnych, akta notarialne, czy inwentarze majątku.

W aktach Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego Pomorskiego w Bydgoszczy powołanego na mocy dekretu PKWN z 15 sierpnia 1944 r. oraz w podległych mu powiatowych urzędach ziemskich znaleźć można m.in.: sprawy majątków ziemskich, resztówek i gospodarstw poniemieckich, osadnictwo repatriantów, informacje nt. zarządców majątków, parcelacji, reformy rolnej i stanu prawnego nieruchomości. WUZP został zlikwidowany na podstawie dekretu z 12 sierpnia 1946 r. o zespoleniu urzędów ziemskich z władzami administracji ogólnej. Agendy WUZP przejął Wydział Rolnictwa i Reform Rolnych w UWP w Bydgoszczy, zaś powiatowe urzędy ziemskie włączono do starostw jako grupę referatów rolnych.

Nie posiadamy w swoim zasobie wydzielonej dokumentacji, ułożonej wg oznaczeń geodezyjnych (np. *działki nr ew. 98, 102, 110/1 obręb 0001 Bydgoszcz*). Tego typu dokumentacja, może być przechowywana przez właściwe terytorialnie biuro geodezji.

Dokumentacja budowlana danego budynku (jeżeli zachowała się), może być natomiast przechowywana przez instytucję, która wydawała pozwolenie na budowę (użytkowanie, itd.) lub przez następcę prawnego oraz przez inwestora.

W naszym zasobie posiadamy akta wybranych notariuszy działających na terenie naszej działalności (Bydgoszcz, Koronowo, Szubin, Kcynia, Nowe, Świecie, Łobżenica, Łabiszyn, Chojnice, Czersk, Sępólno, Więcbork, Tuchola, Nakło, Żnin, Inowrocław, Mogilno, Trzemeszno). Dokumentowano przed nimi zawarcie kontraktów kupna-sprzedaży, intercyz ślubnych, udzielanie darowizn, dożywocia, dokonywanie podziałów majątkowych i cesji, a także potwierdzenie złożenia testamentów, udzielanie pełnomocnictw legalizacji podpisów lub znaków. Notariusz miał także upoważnienie prawne do przyjmowania depozytów w postaci kwot pieniężnych, papierów wartościowych oraz kosztowności. Przed nim składano także protesty wekslowe i czekowe.

Poszukiwania aktu notarialnego są możliwe po podaniu takich danych jak: nazwisko notariusza, siedziba jego kancelarii, data wystawienia dokumentu, określenia czego dotyczył, itp. Tego typu archiwalia jako załączniki często trafiały do akt gruntowych dotyczących danej nieruchomości. Akta *Państwowych Biur Notarialnych* ułożone są najczęściej według nazwisk stron z podaniem miejsca ich zamieszkania i rodzaju podpisanego aktu (np. Jan Kowalski, zamieszkały w Szubinie, ul. Pontonierów. dot. umowy kupna-sprzedaży, itp.).

Przed rozpoczęciem poszukiwań warto sprawdzić czy dla danej kancelarii adwokackiej zachowały się repertoria lub skorowidze.

1
Amtsgericht Schubin

Schubinska w Szubinie.

Tabela
Tabelle
der alt grundtugel
den Grundakten

von Adriewalde Rynarzewo

Kreis Schubin Schubin

Band II Blatt Nr. 104

Vw 3822

A. D. Nr. 3a.

* Metzger'sche Buchdruckerei, Posen — H. 7a.

Amtsgericht Schulin.

Sąd Powiatowy w Szubinie.

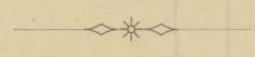
Das Amtsgericht Schulin, zu dem dieser
große Kasten aufgestellt, am 29. Januar 1908
mit gesetzlicher Einlegungsgemeinschaft, befindet
sich unmittelbar hinter dieser Einlegung.

Georg Leiss
Georg Leiss
Grundbuch

von Vetrowald (früher Rymarzewo) Dymarewo

Kreis Schulin Schulin

Tom
Band I Blatt Nr. 104

G. S.
Absh. II Nr. 15. Titelblatt der Grundbuchstabelle.
* Metzger'sche Buchdruckerei, Posen. — Kl. 3 b.

9 Namen des Eigenthums.	Rubrica I. Titulus Possessionis.	Wort des Immobils	Namen des Eigenthums	10 Rubrica I. Titulus Possessionis.	Wort des Immobils
Der Baronist Goldfriedl	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Der Baronist Goldfriedl	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Edler Herrliche Hermann	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Edler Herrliche Hermann	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Gutsbesitzer Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Gutsbesitzer Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870
Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870	Der Baronist Herrliche	aus dem kaiserlichen der Gränztabelle 1870	1870

Archiwum Ksiąg Wieczystych w Szubinie, sygn. 600: Akta gruntowe dotyczące nieruchomości położonej w Rynarzewie (Netzwalde) zapisanej w księdze gruntowej Rynarzewo tom II karta

104 z lat 1849-1923, str. 1-2, 9-10 (6_1610_0_0_600)

Register pro 1878 No. 3

Handwritten: *Handwritten text in German, possibly a title or address, mentioning 'Cron' and 'Cron'.*

Vor mir, dem in *Cron* wohnhaften Notar im Bezirke des Königlichen Appellationsgerichts in *Provincy*, *Ferdinand Thiel*

und folgenden, mir von Person bekannten, gross-jährigen, des Lesens und Schreibens kundigen Inländern:

1. den Instrumentszeugen

A. dem Eintragsbesitzer A. Carl Köhler wohnhaft zu Cron

B. dem Eintragsbesitzer Felix Baguniewicz wohnhaft zu Cron

2. dem gerichtlich vereidigten

Dolmetscher der polnischen Sprache *Flawski*

Polnisch: Janusz Flawski wohnhaft zu Cron

welchen — den Zeugen und dem Dolmetscher — ebenso wie dem Notar, wie hierdurch versichert wird, keines der Verhältnisse entgegensteht, welche nach Paragraph fünf bis einschliesslich neun, und fünf und zwanzig des Gesetzes vom elften Juli eintausend acht hundert und fünf und vierzig von der Theilnahme an dieser Verhandlung ausschliessen, erschien an

Handwritten text in German, possibly a signature or address, mentioning 'Cron' and 'Cron'.

Formular Magazin v. Carl Heymann's Verlag in Berlin, W.

10

Handwritten text in German, possibly a title or address, mentioning 'Cron' and 'Cron'.

Pzedemną, notaryuszem w *Korowice* zamieszkałym w Departemencie Królewskiego Sądu appellacyjnego *Bydgauński* *Ferdinand Thiel*

i następującymi, mnie z osoby znanymi, pełnoletnimi, czytać i pisać umiejącymi krajowcami:

1. świadkami instrumentowemi

A. porucznikiem porucznikiem Berdtem Kocher z Korowice

B. kupcem Felixem Baguniewiczem z Korowice

2. tłumaczem języka polskiego sądownie

Handwritten text in German, possibly a signature or address, mentioning 'Cron' and 'Cron'.

którym — świadkom i tłumaczowi — jako i notaryuszowi, jak się niniejszem zaręcza, żadna z tych okoliczności nie stoi na przeszkodzie, które podług paragrafu piątego do dziewiątego włącznie i dwudziestego piątego prawa z dnia jedenastego Lipca

tysiąc osiemset czterdziestego piątego roku od udziału przy tej czynności wyłączają stawił się do Cria-
Handwritten text in German, possibly a signature or address, mentioning 'Cron' and 'Cron'.

Rejestry handlowe, żeglugowe, stowarzyszeń i spółdzielni Sądu Powiatowego w Bydgoszczy

Jednym z elementów zapewnienia kontroli i jawności działalności w sferze finansowo-gospodarczej było powierzenie sądom prowadzenia rejestrów. Prowadziły je utworzone po 1848 r. sądy powiatowe, a po 1877 r. sądy obwodowe. Rejestry prowadzono na podstawie wprowadzanych stopniowo ustaw: kodeksu handlowego z 1861 r. (nowelizacja 1897 r.), o stowarzyszeniach zarobkowych i gospodarczych z 1868 r. (nowelizacja 1899 r.), o spółkach komandytowych i akcyjnych z 1870 r. i 1884 r., o spółkach z o.o. z 1892 r., o żegludze na wodach śródlądowych z 1895 r. Po wydaniu rozporządzenia z 7 listopada 1899 r. o prowadzeniu rejestru sądowego nastąpiła ostateczna regulacja sposobu prowadzenia rejestru przez sądy. Prowadzono odrębne rejestry spółdzielni, stowarzyszeń i żeglugowe. Firmy zajmujące się działalnością handlową i produkcyjną ewidencjonowano w rejestrze handlowym. Podzielono go na dział A, do którego byli wpisywani pojedynczy kupcy, spółki handlowe, spółki komandytowe i dział B ewidencjonujący spółki akcyjne oraz z o.o. Przedsiębiorstwa Rzeszy i związków gminnych nie były zobowiązane do wpisywania się do rejestru.

Odzyskanie niepodległości początkowo nie przyniosło zmian w sposobie prowadzenia rejestrów. Zmieniono nazwy sądów, pozostawiając dotychczasowe wydziały. Zmiany w organizacji sądownictwa z 1928 r. doprowadziły do likwidacji sądów powiatowych i powołaniu w ich miejsce sądów grodzkich, którym powierzono dalsze prowadzenie rejestrów. Rozporządzeniem ministra sprawiedliwości z 1 lipca 1934 r. o rejestrze handlowym wprowadzono podział na 4 działy. Do działu A zaliczono kupców jednoosobowych, spółki jawne i komandytowe oraz osoby prawne niebędące spółkami handlowymi, a prowadzące przedsiębiorstwa zarobkowe w większym rozmiarze. Do działu B zaliczono spółki z o.o., spółki akcyjne i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Dział C obejmował zagraniczne spółki z o.o. i akcyjne, a ostatni D przedsiębiorstwa państwowe. Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 25 czerwca 1934 r. o rejestrze spółdzielni powierzyło dalsze jego prowadzenie sądowi prowadzącemu rejestr handlowy. W sprawach żeglugi śródlądowej utrzymano przepisy pruskie i prowadzenie rejestru żeglugowego

pozostawiono w gestii sądów grodzkich. Na podstawie rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 9 lutego 1935 r. wszystkie rejestry poza żeglugowym, z dniem 1 kwietnia 1935 r. przekazano sądom okręgowym. Do Sądu Okręgowego w Bydgoszczy przekazano sprawy prowadzone przez sądy grodzkie w Bydgoszczy, Inowrocławiu, Kcyni, Koronowie, Łabiszynie, Łobżenicy, Margoninie, Nakle, Strzelnie, Szubinie, Wyrzysku i Żninie. Sąd Okręgowy w Gnieźnie przejął prowadzenie rejestrów sądów w Gnieźnie, Mogilnie, Trzemesznie, Wągrowcu, Witkowie, Wrześni. Sąd Okręgowy w Grudziądzu przejął rejestry sądów w Grudziądzu, Nowem, Świeciu, Gniewie.

Okres okupacji to ponowne prowadzenie spraw rejestrowych przez sądy obwodowe. W 1945 r. ponownie powierzono prowadzenia rejestrów sądom okręgowym. Na podstawie ustawy z 2 lipca 1950 r. o zmianie prawa o ustroju sądów powszechnych zlikwidowano sądy okręgowe, a sądy grodzkie stały się powiatowymi. Rozporządzeniami ministra sprawiedliwości z 17 i 18 listopada 1950 r., zmieniającymi rozporządzenie o rejestrze handlowym i spółdzielni, prowadzenie rejestrów przekazano sądom powiatowym. Utworzono je m.in. w Bydgoszczy, Inowrocławiu, Mogilnie, Szubinie, Świeciu, Wyrzysku, Żninie. Sąd Grodzki w Nakle stał się Wydziałem Zamiejscowym Sądu Powiatowego w Wyrzysku (dla gmin Nakło i Mroczka). Prowadzenie rejestrów powierzono: Sądowi Powiatowemu w Bydgoszczy dla okręgów sądów powiatowych w Bydgoszczy, Inowrocławiu, Mogilnie, Szubinie, Wyrzysku, Żninie, Sądowi Powiatowemu w Chojnicach dla okręgów sądów powiatowych w Chojnicach, Sępólnie Krajeńskim i Tucholi oraz Sądowi Powiatowemu w Grudziądzu dla okręgów sądów powiatowych w Grudziądzu, Brodnicy, Rypinie i Świeciu.

Państwowy Bank Rolny Oddział w Grudziądzu

W naszym Archiwum genealodzy często sięgają po akta Państwowego Banku Rolnego Oddział w Grudziądzu. Znaczna część zgromadzonych tam akt dotyczy zaciągniętych przez osoby prywatne pożyczek i kredytów na inwestycje rolne. Teczki te w dużej części zawierają pisma manipulacyjne związane ze spłatą kredytu. Z reguły są to rachunki, kwity, potwierdzenia płatności, wezwania do zapłaty i inna dokumentacja związana z obsługą zaciągniętych kredytów. W wymienionych aktach zazwyczaj nie ma szczegółowych danych dotyczących kredytobiorcy, takich jak życiorys, itp. Rzadko występują tam dokumenty

metrykalne lub własnościowe. Często jednak pożyczkobiorcy/kredytobiorcy w pismach dotyczących przedłużeń spłaty opisywali swoją sytuację materialną i rodzinną.

Fot. nr 44-45

4

P r o t o k ó ł,

spisany dnia 9. 1. 1939 r. przez Edmund Mendyka

Wyrzysk

poborcę Skarbowego Urzędu Skarbowego w

Przy wykonaniu tytułu wykonawczego Nr. 18/29/38 Państwo Bank
(nazwa)
Rolny Gromadzki Pikulski Władysław
(wierzyciel) na (nazwisko zobowiązanego)
Rataje - Łobżenica
zamieszkałego w ul.

stwierdziłem, że ściąganie tej należności okazało się niemożliwe ze względu na stan majątkowy zobowiązanego, a mianowicie:

1	Mieszkanie. Ilość izb, wysokość komornego, za jaki czas zalega z opłatą, czy ma sublokatorów i t p.	<i>Jedna izba i kuchnia we własnym domu.</i>
2	Urządzenie domowe i jego wartość. Czyją własność stanowi to urządzenie.	<i>Urządzenie domowe meblowe i bezwartościowe.</i>
3	Skład rodziny dłużnika i wiek każdego z jej członków.	<i>70 lat 38 żona 41 lat</i>

Wz. Nr 394 M. 25
 E. 25
 44 5 54 10016

5

4	Środki utrzymania dłużnika i jego rodziny.	Z gospodar. rolnego.
5	Jakie przedsiębiorstwo posiada(l), kiedy zlikwidował lub komu odstąpił, przyczyny zaniechania prowadzenia przedsiębiorstwa.	Nie posiada.
6	Czy posiada majątek nieruchomy, jaki i gdzie.	Posiada wady 30 morg z parcelacji majątku Rataje, obciążony rentą grzywną rocznie 200.- zł. Inwentarz: 2 konie, 1 krowa, 1 jałówka, 1 maciora, 1 koz, 1 miaracz, 1 mieszkanie. Własności nie posiada.
7	Inne znamiona, świadczące o stanie materialnym dłużnika.	Z braku środków do zajęcia wszelka część wyparta bezwzględnie. Należności nieściągalne.

Nowak Jan

ŚWIADKOWIE:

Sprawdzono merytorycznie
po m. 80 i 81
instr. egzek.
dnia 16-07-1939
referent

POBORA SKARBOWY

Włód

Państwowy Bank Rolny Oddział w Grudziądzu, sygn. 686: Pikulik Władysław zamieszkały w Ratajach zadłużony z tytułu układu konwersyjnego z lat 1936-1938, str. 4-5

(6_838_0_5_6860)

II wojna światowa, kombatancki

II wojna światowa to tragiczny rozdział w dziejach Polski. Praktycznie nie ma rodziny, której nie dotknęłyby jej konsekwencje. Z tego też względu, kwerendy w tym zakresie, przeprowadzane na podstawie posiadanego przez Archiwum zasobu, są liczne. Jednym z głównych źródeł są tu akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy.

Na mocy uchwały z 29 marca 1945 r. powołano Główną Komisję Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. W terenie działały komisje okręgowe. Sądowo-prokuratorską tymczasową komisję śledczą do badania zbrodni niemieckich powołano w Bydgoszczy już w marcu 1945 r. W maju utworzono Komitet do Badania Zbrodni Niemieckich na terenie Pomorza. Z dotychczasowej komisji tymczasowej utworzono komisję śledczą. 25 lipca 1945 r. bydgoski Komitet został podporządkowany Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Warszawie. W 1949 r. nastąpiło zawieszenie działalności okręgowych komisji, w tym bydgoskiej. Reaktywacja (pod nazwą Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy) nastąpiła w 1964 r.

Archiwum posiada w głównej mierze dokumentację dochodzeń w sprawie działalności okupanta (zbrodnie, pobyt w więzieniach i obozach, wysiedlenia do przymusowej pracy). Wskazana dokumentacja licząca 1 163 jednostek archiwalnych jest niekompletna. Większość najważniejszych akt śledztw prowadzonych w sprawach zbrodni wojennych na Pomorzu, w tym oryginalne dokumenty okupacyjnych władz administracyjnych, policji i sądownictwa, po zawieszeniu działalności komisji okręgowych w 1949 r. została przekazana do centrali w Warszawie. Obecnie znajdują się one w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. W zbiorach tych znajdują się także materiały śledztw prowadzonych przeciwko polskiemu podziemiu zbrojnemu i politycznemu, takich jak wykazy ujawnionych członków podziemia, archiwalia dotyczące poszczególnych organizacji: AK, NSZ. Do wymienionego Instytutu można także zwrócić się w sprawie poszukiwania akt dotyczących zbrodni stalinowskich. Pomocnym w poszukiwaniach regionalnych może być także Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy.

Cennym źródłem są, przechowywane w naszym zasobie, akta organizacji kombatanckich. Wśród nich wymienić należy dokumentację Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (akta Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, Zarządu Powiatowego w Nakle

oraz Oddziału w Chojnicach). Ciekawym materiałem do badań genealogicznych są np. zachowane dla większości wymienionych akt deklaracje oraz arkusze ewidencyjne członków. Oprócz danych personalnych, kwestionariusze osobowe mogą zawierać opis działalności członków (nie tylko w latach II wojny światowej, ale także np. podczas powstania wielkopolskiego). Akta Związku Inwalidów Wojennych Okręg w Bydgoszczy z lat 1925-1950 zawierają grupę akt osobowych członków, dokumentację rejestracyjną wdów i sierot. Wśród akt Okręgowego Komitetu Uczczenia Ofiar Mordów Hitlerowskich w Bydgoszczy zachowały się karty indywidualne podopiecznych.

Godną uwagi jest też dokumentacja związana z organizacją wysiedleń ludności polskiej. Ściśle powiązane ze sobą są akta Referatu Specjalnego Służby Bezpieczeństwa w Gdyni-Potulicach z lat 1940-1945, Centrali Przesiedleńczej w Gdańsku-Potulicach z lat 1939-1943 i Obozu Centrali Przesiedleńczej w Potulicach z lat 1940-1945. Dla tej grupy akt, terenem działalności jest obszar niemieckiego okręgu administracyjnego Gdańsk-Prusy Zachodnie („Gau Danzig-Westpreussen”). Zachowane niekompletnie akta zawierają m.in. ewidencję więźniów obozu w Potulicach oraz podobozów w Smukale, Jabłonowie i Toruniu. To także materiały dokumentujące wysiedlenia ludności, przede wszystkim wiejskiej, z terenu Pomorza. Wysiedlana ludność, której zabierano mienie, była zatrudniana do przymusowej pracy w obozach lub poza nimi, kierowana do „Generalnego Gubernatorstwa” lub też do obozów germanizacyjnych.

W naszym zasobie nie zachowały się akta osobowe więźniów niemieckiego obozu w Potulicach i jego podobozów. Poszukiwania genealogiczne dot. osób osadzonych możemy prowadzić po podaniu ich danych personalnych, imiennego składu rodziny, nazwy miejscowości i powiatu zamieszkania krewnych przed wysiedleniem i dat ich urodzeń. Dysponujemy również księgami meldunkowymi DAG Bromberg. Księgi zawierają listy imienne oraz daty rejestracji pracowników przymusowych.

W aktach Centrali Przesiedleńczej w Gdańsku-Potulicach znajdują się też wykazy gospodarstw polskich przeznaczonych dla Niemców z Generalnego Gubernatorstwa, Wołynia, Chełmszczyzny, Litwy i Besarabii i innych części terytorium ZSRR, natomiast w Referacie Specjalnym Służb Bezpieczeństwa w Gdyni-Potulicach opinie polityczne o właścicielach gospodarstw i mieszkań przeznaczonych dla Niemców.

Cennym źródłem genealogicznym dotyczącym ludności wiejskiej są ponadto akta Urzędu Kultury Rolnej w Bydgoszczy z lat 1939-1945. Na podstawie tej dokumentacji można

poszukiwać nazwisk właścicieli gospodarstw i gruntów w powiatach bydgoskim, chojnickim, sępoleńskim, świeckim, tucholskim i wyrzyskim. To stosunkowo licznie zachowana grupa akt (1 249 jednostek archiwalnych). Dla południa województwa, analogicznym będą, przechowywane w Oddziale w Inowrocławiu, akta Urzędu Kultury Rolnej w Inowrocławiu z lat 1940-1944. Akta te zachowały się w mniej licznym stanie (180 jednostek archiwalnych). Wymienione akta często dokumentują przejęcie gospodarstw rolnych przez okupacyjne władze niemieckie. Zazwyczaj nie zawierają one niestety informacji o losach właścicieli gospodarstw i ich rodzin, po przejęciu nieruchomości przez niemieckiego powiernika.

Innym źródłem, stosunkowo licznie zachowanym, są akta Sądu Specjalnego w Bydgoszczy z lat 1939-1945 oraz akta Sądu Specjalnego w Inowrocławiu z lat 1939-1945. Sądy Specjalne powołano niedługo po dojściu Adolfa Hitlera do władzy, 21 marca 1933 r. Ich właściwość w tym czasie ograniczała się do przestępstw przeciwko rozporządzeniu o ochronie narodu i państwa z 28 lutego 1933 r. oraz rozporządzenia z 21 marca 1933 r. o zwalczaniu podstępnych ataków przeciwko rządowi. Właściwość sądów, szczególnie na obszarach okupowanych, w następnych latach sukcesywnie rozszerzano. Dla przykładu, do czynów zaliczonych jako „przestępstwo” należały m.in. „polityczne akty przemocy”, „zdrada niemieckiej gospodarki”, „podstępne ataki na państwo i partię”, „czyny znieważające niemiecki mundur”. Dla Polaków i Żydów wprowadzano odrębne prawo karne, zaostrzające i tak już restrykcyjne przepisy. „Przestępstwem”, lub wręcz „zbrodnią” było np. słuchanie radia czy też posługiwanie się publiczne językiem polskim. Zasięg terytorialny działania wymienionych sądów w latach II wojny światowej zmieniał się. Można przyjąć, iż jest to istotne źródło do badań genealogicznych dotyczących terenu obecnego województwa kujawsko – pomorskiego. Zachowały się głównie akta spraw karnych, zatem poszukiwania w wymienionych zespołach są stosunkowo proste. Kluczem do znalezienia informacji jest imię i nazwisko oskarżonego.

Osobną grupę źródeł z okresu II wojny światowej stanowią akta więzienne. Ich stan zachowania jest zróżnicowany. Z dostępnych przy ul. Karłowicza 17 w Bydgoszczy, najliczniej zachowane są akta, przeznaczonego dla kobiet, Więzienia (Domu Karnego) w Fordonie z lat 1939-1945. Akta osobowe więźniarek fordońskich liczą ponad 2 200 teczek. Dodatkowo zachowała się licząca ponad 1 600 jednostek kartoteka osobowa. Mniej licznie zachowane są akta Ciężkiego Więzienia Karnego w Koronowie z lat 1940-1945. To jedno z najcięższych więzień zorganizowanych przez Niemców na okupowanych terenach Pomorza. Szacuje się, iż

w latach 1939-1945 przeszło przezeń około 1 800 Polaków. Niestety, zachowane w zasobie Archiwum akta osobowe więźniów z tego okresu liczą jedynie 96 teczek. Sporą grupę akt dotyczących więzienia w Koronowie przechowuje: Bundesarchiv Zwischenarchiv Hoppegarten, Lindenallee 55, 15366 Hoppegarten, Niemcy.

Znacznie lepiej zachowane są akta osobowe osób osadzonych w Więzieniu Sądowym w Bydgoszczy z lat 1939-1945 (ponad 900 teczek). Dla Więzienia w Chojnicach zachowała się 1 jednostka, księga więźniów z lat 1944-1945.

W Oddziale w Inowrocławiu przechowywane są akta Więzienia w Inowrocławiu z lat 1940-1944, przeznaczonego zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet. To rekordowy pod względem ilości zasób kartotek i teczek osobowych osób osadzonych, liczący łącznie ponad 5 200 jednostek inwentarzowych. W Oddziale w Inowrocławiu przechowywane są także nieliczne zachowane akta Więzienia Sądowego w Mogilnie z lat 1939-1945 i Więzienia w Trzemesznie z lat 1940-1941, 1943-1944. Są to jedynie akta ogólne, dotyczące danych statystycznych.

Posiadane przez Archiwum akta niemieckich służb bezpieczeństwa („Sicherheitsdienst”) i władz policyjnych („Kriminalpolizei”, „Gestapo”) zachowane są w postaci szczątkowej. Akta dotyczą głównie placówek z siedzibą w Bydgoszczy. Zbiór tego typu akt (po kilka teczek na poszczególne placówki), ze względu na stan zachowania, nie stanowi znaczącego źródła do badań genealogicznych. W poszukiwaniu tego typu akt można zwrócić się do centrali Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

Informacje o obywatelach polskich zamordowanych i represjonowanych pod okupacją niemiecką 1939-1945 znajdzie Państwo na stronie Instytutu Pamięci Narodowej - <https://straty.pl/szukaj-osoby.php>. Danych na temat jeńców wojennych II wojny światowej można również szukać na stronie: <https://www.pegasusarchive.org/pow/frames.htm>.

Informacji dotyczących deportacji do III Rzeszy być może udzieli International Center on Nazi Persecution (adres: 34454 Bad Arolsen, Große Allee 5-9, formularz zgłoszeniowy znajdzie Państwo na stronie: <https://arolsen-archives.org/pl/kontakt/>). To niemieckie archiwum gromadzące dowody prześladowań, część jego zasobów jest dostępna online.

W sprawie wojennych losów krewnych sugerujemy również kontakt z Centralnym Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach Opolu (adres: 48-316 Łambinowice, ul. Muzealna 4, e-mail: lambinowice@cmjw.pl) oraz Polskim Czerwonym Krzyżem (adres: 00-561 Warszawa, ul. Mokotowska 14, e-mail: zarzad.glowny@pck.pl).

Centralny Obóz Pracy w Potulicach powstał na bazie funkcjonującego w latach 1940-1945 niemieckiego obozu przesiedleńczego i pracy dla Polaków. 20 stycznia 1945 r. został przejęty przez Armię Czerwoną, a następnie przekazany władzom polskim. Zasadniczym celem powołania obozu była izolacja i koncentracja ludności niemieckiej przeznaczonej do rychłego wysiedlenia do Niemiec. Do COP w Potulicach kierowano Niemców z Pomorza Gdańskiego i Zachodniego, Warmii, Mazur, Wielkopolski, rzadziej z Polski Centralnej. Wielu więźniów, formalnie zarejestrowanych w ewidencji COP w Potulicach, było kierowanych do pracy i stale przebywało w okolicznych majątkach rolnych, bez faktycznego pobytu w samym obozie. Więźniów zatrudniano również w obozowych warsztatach produkujących meble. COP w Potulicach podlegały mniejsze obozy (podobozy), co ułatwiało kontrolę internowanych Niemców. Z początkiem 1946 r. działające samodzielnie mniejsze obozy rozwiązywano, a internowanych przekazywano do COP w Potulicach. Do przełomu 1949/1950 r. wśród Niemców osadzonych w obozach przeważali volksdeutsche i reichsdeutsche.

Poszukiwania informacji na temat osób przebywających w obozach pracy w latach 1945-1949 przeprowadzamy w skorowidzach osób przebywających w Centralnym Obozie Pracy w Potulicach z lat 1945-1949 i bazach danych stworzonych na podstawie zachowanych ewidencji obozów pracy w Mielęcinie, Łęgnowie, Zimnych Wodach, Złotowie oraz Toruniu-Rudaku. Archiwum nie posiada dokładnej ewidencji dzieci przebywających w Centralnym Obozie Pracy (COP) w Potulicach. W swoim zasobie przechowuje jedynie niekompletne skorowidze dzieci przebywających w COP Potulice w latach 1947-1949. W aktach COP w Potulicach zgromadzonych jest 34 806 teczek osobowych więźniów.

Informacje nt. repatriacji Niemców odnajdziecie m.in. w aktach: Starostw Powiatowych, Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, Zarządach Miejskich, Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu, Prezydiach Wojewódzkich Rad Narodowych, Prezydiach Miejskich Rad Narodowych, Prezydiach Powiatowych Rad Narodowych i Urzędach Powiatowych, Gminnych Rad Narodowych, Polskim Związku Zachodnim Zarządzie Okręgowym w Bydgoszczy.

90

4 Sond.K.Ls.21/40
Sond.G.28/40

Dieses Urteil ist ~~mit Ablauf des~~ am 30. Januar 1941
rechtskräftig geworden. 20. 11. 41, 13

Hohensalza, den 10. FEB. 1941
Die Geschäftsstelle des ~~Landgerichts~~ ^{Vorstands}

linguog.
3. Feb. 1941
Jm.

Heur
Justizinspektor

IM NAMEN DES DEUTSCHEN VOLKES!

In der Strafsache

gegen

die Polin
Janina K r e z l e w i c z, Lehrerin,
geboren am 19. Dezember 1912 in Warschau,
zuletzt wohnhaft in Stary-Zaborow,

wegen Verbrechens gegen die Rundfunkverordnung und gegen
das Heimtückegesetz,

hat das Sondergericht ~~Hohensalza~~ in Leslau in der Sitzung vom
30. Januar 1941, an welcher teilgenommen haben:

Oberlandesgerichtsrat Krönig
als Vorsitzender,
Landgerichtsrat Dr. Stahlberg,
Landgerichtsrat Abramowski
als beisitzende Richter,
Staatsanwalt Curth
als Beamter der Staatsanwaltschaft,
Justizassistent Hohenhaus
als Urkundsbeamter der Geschäftsstelle,

für Recht erkannt:

Die Angeklagte ist eines Verbrechens
gegen § 1 und eines Verbrechens gegen § 2
der Verordnung über außerordentliche

64⁹¹

- 2 -

Rundfunkmaßnahmen vom 1. September 1939, im 2. Falle zugleich eines Vergehens gegen § 2 des Heimtückegesetzes, schuldig und wird deswegen zu einer Gesamtzuchthausstrafe von 1 - einem - Jahr und 6 - sechs - Monaten verurteilt.

Auf diese Strafe wird die seit dem 4. April 1940 erlittene Untersuchungshaft angerechnet.

Die Kosten des Verfahrens hat die Angeklagte zu tragen.

G r ü n d e :

Die Angeklagte war Lehrerin an der polnischen Volksschule in Stary-Zaborow. Sie wohnte ^{in Gostynin} ~~in Gostynin~~ bei einer Frau Ludmilla Swiecicka und hörte ~~dort~~ am 9. Oktober 1939 den Londoner Sender ab, der Nachrichten in polnischer Sprache brachte.

An der Schule war es zur polnischen Zeit üblich gewesen, daß die Lehrerschaft die Kinder über politische Tagesfragen aufklärte. Hierdurch angeregt, pflegten die Kinder zahlreiche Fragen zu stellen, die dann von den Lehrern und Lehrerinnen beantwortet wurden. So geschah es auch am 14. Oktober 1939 in der Klasse der Angeklagten. Den Gegenstand der Unterhaltungen bildeten die Kriegssereignisse. Hierbei erzählte die Angeklagte den Kindern auf Grund der Nachrichten, die sie von dem Sender London gehört hatte, etwa folgendes:

Die Polen hätten den Krieg verloren, weil sie schlechtere Waffen als die Deutschen gehabt hätten und schlechter gerüstet gewesen seien. Die polnische Regierung sammelte sich jedoch wieder in Paris und habe im Verein mit den Engländern und Franzosen beschlossen, die Deutschen aus Polen wieder herauszujagen. Alle Länder, auch die Amerikaner und wilde Menschen aus fernen Ländern, würden dabei helfen. Die Deutschen hätten in Polen nichts zu suchen und seien zu Unrecht in Polen. Aus der Erde werde Polen auferstehen, um die Deutschen zu verjagen.

Die Angeklagte gibt zu, den Londoner Sender abgehört

hört und seine Nachrichten zur Beantwortung von Fragen der Schulkinder benutzt zu haben. Sie behauptet jedoch, sie habe nur gesagt, Polen seien nicht mehr vorhanden. Den einen Teil hätten die Deutschen, den anderen die Russen besetzt. Die polnische Regierung sei zurückgetreten. Der General Sikorski stelle eine neue polnische Armee in Frankreich auf. Auch Frankreich und England befänden sich im Kriege. Durch die Aussage des Zeugen Otto Emil Missal, der mit 2 anderen volk-deutschen Jungen zu den Schülern der Angeklagten gehört hat und trotz seiner 13 Jahre einen sehr aufgeweckten und glaubwürdigen Eindruck macht, steht aber fest, daß die Angeklagte sich nicht auf die von ihr zugestandenen Bemerkungen beschränkt, sondern sich so geäußert hat, wie es oben wieder gegeben ist. Der Zeuge Otto Emil Missal hat auch sofort seinem Vater, dem Zeugen Emil Missal, nach dessen eidlicher Bekundung erzählt, daß die Angeklagte in der Schule gesagt habe, sie blieben nicht lange deutsch. In Paris habe sich die polnische Regierung mit der englischen und französischen Regierung zusammengetan. Nun würden wieder die Legionäre kommen und die Deutschen aus Polen hinausjagen.

Nach ihren eigenen Angaben hat die Angeklagte sich durch absichtliche Abhören des Londoner Senders einer Zuwiderhandlung gegen § 1 der VO. über außerordentliche Rundfunkmaßnahmen vom 1. September 1939 schuldig gemacht. Daß sie Polin ist, berührt die Strafbarkeit ihres Tuns nicht, weil die Rundfunkverordnung auch für Ausländer gilt. Ebenso wenig kann die Angeklagte sich damit entschuldigen, daß Gostynin damals noch nicht im Reichsgebiet gelegen hat. Es ist jedenfalls schon von deutschen Truppen besetzt und, besonders nach dem Zusammenbruch des polnischen Staates im September 1939, dem deutschen Recht unterworfen gewesen. Allerdings ist die Rundfunkverordnung erst durch Verordnung vom 29. April 1940 in den eingegliederten Ostgebieten ausdrücklich eingeführt worden. Nach ständiger Rechtsprechung des Sondergerichts Hohensalza (vergl. Urteil vom 14. I. 1941 gegen Marszał u. a. - Sond. G. 351/40 - und die dort angeführten weiteren Urteile) hat sie jedoch auch auf die Straftaten Anwendung zu finden, die vorher begangen sind, wenn es zur Ausführung des Führerauftrags, die eingegliederten Ostgebiete einzudeutschen, mit Rücksicht auf die Persönlich-

Persönlichkeit des Täters und seinen Wirkungskreis im Einzelfall notwendig ist. Dieses trifft hier zu.

Außerdem ist die Angeklagte eines Verbrechens nach § 2 der Rundfunkverordnung schuldig. Denn sie hat die Nachrichten des Senders London in Kenntnis ihrer Herkunft den Schulkindern mitgeteilt und dadurch vorsätzlich verbreitet. Die Nachrichten, daß die Deutschen zu Unrecht in Polen seien, daß Polen wieder auferstehen werde, um die Deutschen zu verjagen, und daß alle Länder, auch die Amerikaner und wilde Menschen aus fernen Ländern dabei helfen würden, sind auch geeignet, die Widerstandskraft des deutschen Volkes zu gefährden. Darüber ist die Angeklagte als Lehrerin nicht im Zweifel gewesen. (die Widerstandskraft des deutschen Volkes gefährdenden) Durch ihre Äußerungen hat die Angeklagte gleichzeitig gegen § 2 Abs. 1 und 2 des Heimtückegesetzes verstoßen, weil es sich hierbei um eine gehässige Kritik an den Maßnahmen der Reichsregierung in den Ostgebieten handelt. Die Äußerungen sind auch in ihrem Zusammenhang als böswillig zu bezeichnen und geeignet, das Vertrauen des Volkes zur politischen Führung zu untergraben. Die Angeklagte ist sich dessen bewußt gewesen und hat auch damit gerechnet, daß ihre Äußerungen von den Schulkindern weiter-erzählt und hierdurch in die Öffentlichkeit dringen würden.

Der zur Strafverfolgung nach dem § 1 und 2 der Rundfunkverordnung erforderliche Antrag der zuständigen Staatsstelle Hohensalza und die nach § 2, Absatz 3 des Heimtückegesetzes notwendige Anordnung des Reichsjustizministers liegen vor.

Da die Angeklagte den Sender London kurz nach der Beendigung des polnischen Feldzugs und noch vor der Bekanntmachung der Verordnung über die Beschlagnahme der Rundfunkgeräte abgehört hat, ist die Zuwiderhandlung gegen § 1 der Rundfunkverordnung als ein leichterer Fall anzusehen. Eine Gefängnisstrafe von 1 Jahr erscheint hierfür angemessen und ausreichend. Bei dem Verbrechen nach § 2 der Rundfunkverordnung und dem Vergehen gegen den § 2 Abs. 1 und 2 des Heimtückegesetzes, die eine einheitliche Handlung darstellen, ist die Strafe nach § 73 StGB. aus § 2 der Rundfunkverordnung zu entnehmen. Auch diese Tat kann milder

beurteilt

Die Kostenentscheidung beruht auf § 465 StPO.

Krüssel D. Hupfong Gramowski

112

O d p i s

NR. 24.

Komisja śledcza
Komitetu dla badania zbrodni
hitlerowskich na terenie
Województwa Pomorskiego

Sprawa uczeń ogrodniczy Bernard
Grabowski nr. 21. 7. 1923 r.
przeciwko

16.7.45
26
24
✓

Protokół przesłuchania świadka - pokrzywdzonego

sporządzony na polecenie Komisji śledczej Komitetu dla badania zbrodni niemieckich na terenie województwa pomorskiego

dnia 16. 7. 1945 r. w Komitecie dla Badań Zbrodni Hitlerowskich

Obecny Edmund Grabowski

protokulant Jan Pabiszewski

Świadka pouczone o odpowiedzialności za nieprawdziwe zeznanie.

Imię i nazwisko: Edmund Grabowski

wiek: 12. 4. 1909 r.

zajęcie (zawód): Elektromonter

wyznanie (religia): Kat.

miejsce zamieszkania: Bydgoszcz Jagiellońska 11 m. 6

stosunek do ofiary: ojciec

Dnia 6 grudnia 1942 r. aresztowany został przez policję niemiecką na skutek doniesienia SS. Obersturmführera Ernsta Millera zam. przy ul. Toruńskiej obecnie już nieżyjącego, syn mój Bernard Grabowski. Aresztowanie dokonano pod zarzutem t. zw. Arbeitverweigerung, syn mój rzeczywiście opuścił jeden dzień pracy i to tylko z tej przyczyny, że w przeddzień został pobity przez Millera i mając 39 stogów gorączki pozostał w domu.

Po aresztowaniu odprowadzono go do posterunku Policji przy ul. Toruńskiej, skąd przetransportowano go na Pośrednictwo Pracy, gdzie przesłuchany został przez Niemca nazwiskiem Plagens, zamieszkałego w czasie okupacji w Bydgoszczy przy ul. Sienkiewicza 23, który wydał nakaz oddalenia syna na 4 tygodnie do Stutthofu. Wysłanie najprawdopodobniej nie nastąpiło, bo dnia 1 stycznia 1943 i otrzymałem wiadomość z Pośrednictwa Pracy że syn mój nie żyje. To samo zawiadomienie przysłało mi Gestapo dnia 5 stycznia 1943 r. jako miejsce jego śmierci podano teren cegielni Strausa w Bydgoszczy przy ul. Nakielskiej.

Grób syna znajduje się zaś przy ul. Szubińskiej (na cmentarzu t. zw. żydowskim).

2

Zamordowany miał na sobie marynarkę czarną, brązowe długie spodnie, czarne sznurowane buty, wojskowego typu, płaszcz męski szary, szimowy i narciarski czapka nowa koloru granatowego. W przegubiu na lewej ~~złotej~~ nodze miał złamaną kość.

Wobec niewatpliwości co do identyczności tych zwłok proszę o otwarcie grobu i zarsządzenie sekcji zwłok.

Protokulant.

P. P. P.

Grabowski Edmund

Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy, sygn. 402: Protokół przesłuchania świadka w sprawie zbrodni dokonanej przez Niemców w Bydgoszczy przy ul. Nakielskiej na uczniu ogrodniczym Bernardzie Grabowskim - 1942/1943r. z roku 1945, str. 1-

2 (6_1844_0_2_402)

Repatrianci

Mienie zabużańskie - to nazwa określająca mienie pozostawione przez Polaków przymusowo wysiedlanych od 1944 r. do początku lat 50. XX wieku z terenów wschodnich II RP.

W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy przechowujemy akta Państwowego Urzędu Repatriacyjnego Wojewódzkiego Oddziału w Bydgoszczy oraz akta Powiatowych Oddziałów Państwowych Urzędów Repatriacyjnych w Bydgoszczy, Chojnicach, Inowrocławiu, Sępólnie Krajeńskim, Świeciu, Szubinie, Tucholi i Wyrzysku. Do jego zadań należało planowe rozmieszczenie repatriantów i organizacja ich osadnictwa. Poszukiwania nie będą pełne jeśli nie będziemy posiadać wiedzy o nazwie miejscowości z określeniem powiatu, w którym rodzina posiadała nieruchomość, nazwy miejscowości i powiatu pierwszego zameldowania z rodzinną (punktów etapowych podróży) i bliższych danych personalnych.

Jeśli przodkowie dotarli do jednego z punktów etapowego PUR, które funkcjonowały na terenie naszej działalności, istnieje szansa, że mogli zostać odnotowani m.in. w książkach meldunkowych repatriantów, jak również mogli otrzymać orzeczenie o mieniu pozostawionym poza obecnymi granicami RP. Podstawą do wydania wspomnianego orzeczenia były udokumentowane zeznania świadków, którzy posiadali wiedzę o wielkości posiadanego przez repatrianta gospodarstwa oraz opis mienia repatrianta, czy posiadane akty notarialne dotyczące pozostawionej nieruchomości.

W Archiwum Akt Nowych jest przechowywana kartoteka ewidencyjna repatriantów m.in. z poszczególnych punktów etapowych PUR z różnych województw.

W aktach Polskiego Czerwonego Krzyża Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy znajdują się wykazy osób podlegających repatriacji, osób cywilnych i żołnierzy powracających przez Bydgoszcz, w tym z ZSRR, wykazy grobów, rejestry poległych i jeńców oraz akta dotyczące ekshumacji, poszukiwań zaginionych, wywozów Polaków, jak i również akta odnoszące się do ludności niemieckiej, w tym wykazy dzieci niemieckich w Polsce.

Jeśli chodzi o tzw. II repatriacje – transfer ludności z terenu Związku Sowieckiego do Polski w latach 1955-1959 to pomocne mogą okazać się akta Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy oraz Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Urzędów Powiatowych.

W swoim zasobie przechowujemy też w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Bydgoszczy *Wykazy osób przebywających w ZSRR* (zabranych przez Sowietów) sporządzone w 1946 r. oraz dokumentację dotyczącą osób internowanych przez Armię Czerwoną z lat 1945-1946. Więcej informacji na temat osób deportowanych do ZSRR znajdziecie Państwo również w aktach Archiwum dr Anny Perlińskiej dyrektor Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy oraz Zarządzie Miejskim w Bydgoszczy.

Indeks represjonowanych (osoby, które po 17 września 1939 r. znalazły się pod okupacją sowiecką i na terenie ówczesnego ZSRR w więzieniach, łagrach i na zesłaniu) dostępny jest na stronie IPN : <https://indeksrepresjonowanych.pl/wyszukiwanie>.

Informacji o obywatelach polskich walczących o wolność w czasie II wojny światowej i o życiu na Kresach Wschodnich można również szukać na stronie: <https://kresy-siberia.org/>.

Archiwa rodzinno-majątkowe i kolekcje

Archiwum posiada akta rodzinno-majątkowe około 30 rodzin ziemiańskich. Ich stan zachowania jest zróżnicowany. Do najlepiej zachowanych zaliczyć należy archiwa rodów: von Alvenslebenów z Ostromecka, von Bethmann-Hollweg z Runowa Krajeńskiego, Bnińskich z Samostrzela, Gordonów z Bzowa, Górskich z majątku Kamienica, Komierowskich z Komierowa, Ponińskich z Kościelca, Potulickich z dóbr wieńborskich, Sikorskich z Wielkich Chełmów oraz akta majątków Ludwinie i Janikowo w powiecie inowrocławskim. Niektóre z tych zespołów archiwalnych liczą nawet kilkaset jednostek archiwalnych, inne niestety znacznie mniej. Akta kilkunastu majątności ziemiańskich z poszczególnych miejscowości, zewidencjonowane w grupie akt tzw. „podworskich”, zachowały się w stanie szczątkowym (zespoły liczą od 1 do 9 jednostek archiwalnych). Większość dokumentacji zawartej w dokumentacji rodzinno – majątkowej związana jest ze sprawami finansowo – gospodarczymi poszczególnych majątków. Część akt rodowych, zwłaszcza tych lepiej zachowanych, zawiera atrakcyjne dla genealogów materiały, takie jak wywody i tablice genealogiczne, fotografie, korespondencję między członkami rodziny, etc.

Osobną grupę akt stanowią archiwa i kolekcje osobiste. To kilkadziesiąt zespołów archiwalnych, których stan zachowania, podobnie jak akt rodzinno – majątkowych, jest zróżnicowany. Do najobszerniejszych zaliczyć należy archiwa: dra Andrzeja Boguckiego, dra Adalberta Hahna (byłego dyrektora Archiwum Bydgoskiego), inż. arch. Alfonsa Licznarskiego, dr Anny Perlińskiej (byłej dyrektorki Archiwum Państwowego w Bydgoszczy), dra Edmunda Zarzyckiego, materiały osobiste Stefana Pastuszewskiego (posła na Sejm RP i radnego Bydgoszczy) i zbiór fotografii Zdzisława Krakowiaka.

Archiwum posiada także zachowane w stanie szczątkowym kolekcje rodzinne kilkudziesięciu osób (zbiory poszczególnych osób liczą zazwyczaj kilka teczek). Zbiory te, głównie związane są z działalnością i zainteresowaniami aktotwórcy. Dla przykładu, można tu wymienić np. zbiór akt Ernsta Conrada Petersona, budowniczego Kanału Bydgoskiego. W nielicznych aktach (4 jednostki archiwalne) zachowała się korespondencja nie tylko w sprawach prywatnych, ale także i ta, dotycząca działalności budowlanej i egzaminów zawodowych. Są też wzmianki o genealogii rodziny. Jako przykład może też służyć zbiór akt Marty Schnee, zawierający korespondencję związaną z ruchem kobiet i tworzonymi przez kobiety organizacjami. W zbiorach innych osób znajdują się m.in. wspomnienia osobistych przeżyć, na przykład z lat II wojny światowej lub z okresu prowadzonej działalności opozycyjnej wobec władz PRL-u. Niektóre kolekcje zawierają, jak już wcześniej wspomniano, dokumentację genealogiczną rodziny. Zachowane akta rodzinno – majątkowe, aczkolwiek stanowiące cenny materiał, dotyczą jedynie części rodzin zamieszkałych w regionie (zachowując postawę krytycznego podejścia do źródeł, uzupełnieniem w badaniach nad rodzinami szlacheckimi mogą być herbarze).

Istotnym źródłem do dziejów ziemiaństwa w regionie są akta Królewskiego Zachodnio – Pruskiego Sądu Nadwornego w Bydgoszczy. Sąd ten załatwiał wszelkiego rodzaju sprawy cywilne i karne, takie jak np. łagodzenie zatargów pomiędzy właścicielami dóbr i pozostałymi mieszkańcami czy też regulacja spraw rodzinno – opiekuńczych. Zajmował się także ustaleniem własności dóbr szlacheckich (sprzedaż, dzierżawa, hipoteka, spadek, podziały testamentowe). Niestety, pomimo iż Sąd działał już od 1781 r., zachowały się jedynie nieliczne akta z lat 1784-1806 dotyczące obwodu chojnickiego, w skład którego wchodziły następujące powiaty: chojnicki, tucholski, człuchowski, kościerski oraz częściowo powiat bytowski, lęborski, sztumski, kwidzyński, tczewski, świecki, grudziądzki, kartuski, wejherowski, morski i starogardzki.

Przy zaawansowanych badaniach sięgających okresu staropolskiego warto zwrócić uwagę na księgi grodzkie i ziemskie: bydgoskie, inowrocławskie, kcyńskie i nakielskie, które przechowywane są w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Archiwum to przechowuje także liczące 13 ksiąg akta Sądu Ziemskiego w Bydgoszczy.

Jednocześnie pragniemy nadmienić, że w 2019 r. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych zainaugurowała projekt *Archiwa Rodzinne Niepodległej*. Jego celem jest zwrócenie uwagi społeczeństwa polskiego na wartość historyczną i kulturową posiadanych archiwów rodzinnych. W związku z tym jeśli chcieliby Państwo udostępnić swoje zbiory naszemu Archiwum prosimy o kontakt. Owo udostępnienie nastąpić mogłoby pod jedną z trzech postaci:

- wypożyczenia pamiątek rodzinnych w celach ich zeskanowania,
- przekazania Archiwum w depozyt,
- całkowitego przekazania posiadanych materiałów.

W przypadku przekazania archiwaliów do naszego zasobu w depozyt lub do wieczystego przechowywania materiały te zostaną potraktowane zgodnie z przepisami archiwalnymi, czyli jak materiały archiwalne. Oznacza to, że będą one przechowywane w odpowiednich warunkach klimatycznych i w odpowiednich bezkwasowych opakowaniach.

Czytelnia i odpłatne poszukiwania

Zapraszamy do czytelni Archiwum przy ul. Mieczysława Karłowicza 17 w Bydgoszczy oraz przy ul. Prezydenta Gabriela Narutowicza 58 w Inowrocławiu, w których można przeprowadzić nieodpłatne poszukiwania genealogiczne. Godziny otwarcia oraz regulamin czytelni podane są na stronie naszego Archiwum: <https://www.bydgoszcz.ap.gov.pl/> w zakładce „Zasady udostępniania / Czytelnia”: <https://www.bydgoszcz.ap.gov.pl/zasady-udostepniania/>.

Korespondencję w sprawie korzystania z akt prosimy kierować na adres e-mail: czytelania@bydgoszcz.ap.gov.pl (centrala) / inowroclaw@bydgoszcz.ap.gov.pl (Oddział w Inowrocławiu). Z uwagi na duże zainteresowanie wśród użytkowników samodzielnym przeglądaniem posiadanych przez Archiwum akt, obsługa czytelni będzie zobowiązana, jeśli korespondencja w sprawie wizyty będzie miała miejsce co najmniej z dwudniowym

wyprzedzeniem. W przypadku pierwszej wizyty w danym roku, prosimy także o przesłanie wypełnionego formularza „Zgłoszenie użytkownika zasobu archiwalnego”. Formularz ten dostępny jest we wspomnianej już zakładce „Zasady udostępniania/Czytelnia). Zaznaczamy, iż akta zdigitalizowane, udostępniane są w czytelni w formie cyfrowej.

Istnieje możliwość zlecenia Archiwum odpłatnych poszukiwań genealogicznych. Cennik usług świadczonych przez Archiwum Państwowe w Bydgoszczy dostępny jest na stronie: <https://www.bydgoszcz.ap.gov.pl/zasady-udostepniania/uslugi-reprograficzne/cennik/>.

Czas załatwienia sprawy uzależniony jest od ilości wpływających wniosków. Ze względu na znaczną ich ilość (zarówno z kraju jak i zagranicy), Archiwum nie przeprowadza poszukiwań w zbyt szerokim zakresie.

Archiwum otrzymuje coraz więcej wniosków, w których podane jest jedynie imię i nazwisko osoby poszukiwanej. Tak lakoniczne dane nie pozwalają na przeprowadzenie badań. Archiwum zasadniczo nie posiada zbioru akt personalnych poszczególnych osób, w których gromadzone byłyby dokumenty (np. dowody osobiste, paszporty, książeczki wojskowe) oraz informacje na ich temat – na przykład o miejscu zameldowania, pracy i służbie wojskowej. Wyjątkiem są tu wspomniane,teczki personalne sporządzone dla niektórych grup zawodowych.

W przypadku złożenia wniosku o poszukiwania w aktach metrykalnych konieczna jest znajomość miejsca i przynajmniej przybliżonych dat urodzeń, ślubów i zgonów przodków. W przypadku podawania nazw miejscowości (dotyczy to szczególnie mniejszych ośrodków), wskazane jest podanie nazwy gminy lub powiatu, w której dana miejscowość się znajduje. Jest to istotne, gdyż istnieje wiele miejscowości, noszących w Polsce tę samą nazwę (np. Zalesie, Nowy Dwór, itd.). Zlecenie poszukiwań w aktach metrykalnych sporządzonych przed utworzeniem urzędów stanu cywilnego (1874 r.) powinno zawierać informacje o wyznaniu poszukiwanej osoby.

Korespondencję w sprawie zlecenia odpłatnych poszukiwań genealogicznych należy kierować na adres e-mail: kancelaria@bydgoszcz.ap.gov.pl lub na adres pocztowy: Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, ul. Mieczysława Karłowicza 17, 85-092 Bydgoszcz. Jeśli poszukiwane dokumenty mają zostać przedłożone do celów prawnych i wymagają uwierzytelnienia (potwierdzenia za zgodność z oryginałem), kwerenda w tej sprawie zostanie podjęta po przesłaniu własnoręcznie podpisanego wniosku, zawierającego oświadczenie o stopniu pokrewieństwa oraz celu pozyskania uwierzytelnionych dokumentów. Wniosek

może zostać także przesłany pocztą elektroniczną. W tym przypadku powinien on jednak zostać opatrzony kwalifikowanym podpisem elektronicznym albo podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP.

Dostęp do materiałów archiwalnych może zostać ograniczony. Archiwalia zawierające informacje, które są chronione z mocy ustawy o ochronie informacji niejawnych lub innych ustaw, są udostępniane w ograniczonym zakresie. Dotyczy to także archiwaliów, do których dostęp jest ograniczony ze względu na ochronę danych osobowych, dóbr osobistych bądź zły stan techniczny, lub które udostępnia się po upływie określonego czasu (akta osobowe, płacowe, więzienne, sądowe, notarialne, stanu cywilnego), zgodnie z art. 16 b ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz.164).

Archiwum może odmówić realizacji usługi, gdy zamawiający nie jest w stanie określić podstawowego zakresu przedmiotowego i chronologicznego poszukiwanego dokumentu lub informacji. Czasochłonnymi poszukiwaniami zajmują się odpłatnie prywatne firmy genealogiczne, kontakt z nimi można nawiązać w Internecie. Nie wskazujemy żadnej firmy, gdyż nie mamy wpływu na ich pracę.